
कविकुलगुरु - कालिदास - संस्कृत - विश्वविद्यालयः

॥ अथश्रीमद्भागवतेअष्टमस्कंधप्रारंभः ॥

श्रीगणेशायनमः   नमःश्रीपरमहंसास्वादितचरणकमलचिन्मकरंदाय भक्तजनमानसनिवासाय श्रीरामाय   अथाष्टमेचतुर्विंशत्यध्यायैर्मनुवर्णनम्
तत्कृतैर्ऋषिदेवेंद्रैर्मूर्तिभिश्चहरेःसह १ प्रतिमन्वंतरंचैवमन्वाद्याःषट्पृथक्पृथक् प्रवर्त्तयंतिसद्धर्मान्पालयंत्याचरंतिच २ अतोमन्वंतरस्योक्तंस
द्धर्मइतिलक्षणम् येनवैक्रियमाणेननरोननिरयंव्रजेत् ३ तत्रतुप्रथमेस्वायंभुवःस्वारोचिषस्तथा उत्तमस्तामसश्चेतिचतुर्मनुनिरूपणम् ४ स्वायं
भुवेंतरेऽनंतदुरंतगुणवर्णनात् मुदितःपरिपप्रच्छसर्वमन्वंतरस्थितिम् ५ स्वायंभुवस्येतित्रिभिः यत्रविश्वसृजांमरीच्यादीनांमनुकन्यासुपुत्रपौत्रा
दिसर्गः १ महीयसोहरेः अत्रक्वचिद्बहुपाठांतरमस्तितदुपेक्षितमस्माभिः २ यस्मिन्नतीतेयत्कृतवान् यस्मिन्ननागतेयत्कर्त्ताकरिष्यति अद्यवाव
र्त्तमानेयत्कुरुतेतद्वदेत्यन्वयः ३ अस्मिन्कल्पेषड्मनवोव्यतीताः ४ तस्यमनोः दुहित्रोः कपिलयज्ञमूर्तिभ्यांपुत्रतांगतःप्रभुः ५ ६ ७ घोरंदुस्तरं
तपस्तप्यमानः समाधावनुभूतमिदंवक्ष्यमाणंनिद्रितोच्छ्वसितवद्धिस्मितइवउपदिशन्निव अनुवदन्निवचाष्टभिः श्लोकैरन्वाह ८ येनचिदात्मनावि

ॐ नमोभगवतेवासुदेवाय   राजोवाच   स्वायंभुवस्येहगुरोवंशोऽयंविस्तराच्छ्रुतः यत्रविश्वसृजांसर्गोमनूनन्यान्वदस्वनः १
यत्रयत्रहरेर्जन्मकर्माणिचमहीयसः गृणंतिकवयोब्रह्मंस्तानिनोवदशृण्वताम् २ यद्यस्मिन्नंतरेब्रह्मन्भगवान्विश्वभावनः कृत
वान्कुरुतेकर्त्ताह्यतीतेऽनागतेऽद्यवा ३   ऋषिरुवाच   मनवोऽस्मिन्व्यतीताःषट्कल्पेस्वायंभुवादयः आद्यस्तेकथितोयत्रदेवा
दीनांचसंभवः ४ आकूत्यांदेवहूत्यांचदुहित्रोस्तस्यवैमनोः धर्मज्ञानोपदेशार्थंभगवान्पुत्रतांगतः ५ कृतंपुराभगवतःकपिलस्यानुव
र्णितम् आख्यास्येभगवान्यज्ञोयच्चकारकुरूद्वह ६ विरक्तःकामभोगेषुशतरूपापतिःप्रभुः विसृज्यराज्यंतपसेसभार्योवनमाविश
त् ७ सुनंदायांवर्षशतंपदैकेनभुवंस्पृशन् तप्यमानस्तपोघोरमिदमन्वाहभारत ८   मनुरुवाच   येनचेतयतेविश्वंविश्वंचेत
यतेनयम् योजागर्तिशयानेऽस्मिन्नायंतंवेदवेदसः ९ आत्मावास्यमिदंविश्वंयत्किंचिज्जगत्यांजगत् तेनत्यक्तेनभुंजीथामागृधःकस्य
स्विद्धनम् १० यन्नपश्यतिपश्यंतंचक्षुर्यस्यनरिष्यति तंभूतनिलयंदेवंसुपर्णमुपधावत ११

श्वंचेतयतेचेतनीभवति विश्वंतुयंनचेतयतेनचे
तनीकरोति स्वतएवचिद्रूपत्वात् तत्रहेतुः अस्मिन्शयानेस्वपतियोजागर्त्तिसाक्षितयावर्त्तते अहोचित्रंनायंजनस्तंवेदसतुइमंवेद ९ तस्येश्वरत्वंदर्शयन्लोक-
स्यहितमुपदिशति आत्मनाईश्वरेणावास्यंसत्ताचैतन्याभ्यांसंव्याप्यंविश्वंसर्वंजगत्यांलोकेयत्किंचिज्जगद्भूतजातमतस्तेनैवेश्वरेणयत्किंचित्त्यक्तंदत्तंधनं
तेनैवभुंजीथाः भोगान्भुंक्ष्व यद्वा तेनहेतुनात्यक्तेनईश्वरार्पणेनभुंजीथाः नस्वार्थंकस्यचित् कस्यचिदपिधनंमागृधः माभिकांक्षीः यद्वा कस्यस्विदिति
कस्यान्यस्यधनमस्तियतोधनाकांक्षाक्रियतेत्यर्थः तथाचश्रुतिः ईशावास्यमितियथाश्लोकमेव १० ननुयदिसर्वंव्याप्नोतितर्हिचक्षुरादिभिः किंनप्रती
यते तत्राह यंपश्यंतंजनःचक्षुर्वानपश्यति चक्षुराद्यविषयत्वात् नहिप्रमातारंप्रमाणंविषयीकरोतीतिभावः तथाचश्रुतिः चक्षुषश्चक्षुरुतश्रोत्रस्यश्रो

त्रमित्यादिननुतर्हिघटनाशेदेवदत्तस्यतद्विषयंचाक्षुषंज्ञानमिवेश्वरस्यापिस्वरूपभूतंतद्विषयंज्ञानंनश्येत्तत्राह यस्यतुपश्यतः चक्षुर्ज्ञानंन रिष्यतिनन-
श्यति तत्तदाकारेणोत्पन्नायावृत्तेरेवनाशोनस्वतः सिद्धज्ञानस्य नहिसवितृप्रकाशःप्रकाश्यनाशेनश्यतीतिभावः भूतानिनिलयोयस्यतंसर्वांतर्यामिणंन
थाऽपिस्रुपर्णेशोभनपतनमसंगसुपधावतभजध्वम् ११ तस्यस्वरूपस्यनित्यत्वमेवोपपादयन्नाह नयस्येति अमूनिआद्यंतादीनिविश्वस्ययस्माद्भवंति
विश्वंचयत्‌यद्रूपमतएवाव्यभिचारित्वात् तत्‌ऋतंसत्यंमहत्‌परिपूर्णंब्रह्म १२ ननुविश्वंचेत्तद्रूपंतर्हितस्यकुतोजन्माद्यभावः स्वप्रकाशत्वंवा कथंवाजग
ज्जन्मादिकर्तृत्वेनविकारिणः सत्यत्वंपूर्णत्वंचतत्राह सईशः अजःसत्यश्चस्वप्रकाशश्चपुराणश्चनिर्विकारः विश्वंकायोयस्यपुरूणिद्वतानिनामानिय-
स्यतथाविधोऽपियतः अस्यविश्वस्यजन्मादिस्वशक्त्यामायायाधत्तेतांचनित्यसिद्धयाविद्ययाउदस्यहित्वानिष्क्रियएवास्ते १३ यस्मादेवमीश्वरःकर्मकृत्वा
संत्यज्यनैष्कर्म्येणास्ते अथअस्माद्धेतोः ऋषयोऽप्यग्रेआदौकर्माणिकुर्वंति किमर्थमकर्महेतवेमोक्षार्थम् पाद्यंतरेकर्मनाशाय हियस्मात् १४ नन्वीहमा

नयस्याद्यंतौमध्यंचस्वःपरोनांतरंबहिः विश्वस्यामूनियद्यस्माद्विश्वंचतदृतंमहत् १२ सविश्वकायःपुरुहूतईशःसत्यःस्वयंज्योतिरजः
पुराणः धत्तेऽस्यजन्माद्यजयात्मशक्त्यातांविद्ययोदस्यनिरीहआस्ते १३ अथाग्रेऋषयःकर्माणीहंतेऽकर्महेतवे ईहमानोहिपुरुषः
प्रायोनीहांप्रपद्यते १४ ईहतेभगवानीशोनहितत्रविषज्जते आत्मलाभेनपूर्णार्थोनावसीदंतियेऽनुतम् १५ तमीहमानंनिरहंकृतंबु
धंनिराशिषंपूर्णमनन्यचोदितम् नृन्शिक्षयंतंनिजवर्त्मसंस्थितंप्रभुंप्रपद्येऽखिलधर्मभावनम् १६ श्रीशुकउवाच इतिमंत्रोपे
निषदंव्याहरंतंसमाहितम् दृष्ट्वाऽसुरायातुधानाजग्धुमभ्यद्रवन्क्षुधा १७ तांस्तथाऽवसितान्वीक्ष्ययज्ञःसर्वगतोहरिः यामैःपरिवृ
तोदेवैर्हत्वाऽशासत्त्रिविष्टपम् १८ स्वारोचिषोद्वितीयस्तुमनुरग्नेःसुतोभवत् द्युमत्सुषेणरोचिष्मत्प्रमुखास्तस्यचात्मजाः १९ तत्रे
द्रोरोचनस्त्वासीद्देवाश्चतुषितादयः ऊर्जस्तंभादयःसप्तऋषयोब्रह्मवादिनः २०

नः कर्मभिरवगुंठितः कोशकारइवबध्येतैवतत्राह ईहतइ
ति अतस्तमनुवर्त्तमानायेतेनावसीदंति नविषज्जंते १५ तदेवंलोकानुग्रहायविश्वसृष्ट्यादियःकरोति श्रीरामकृष्णाद्यवतारैश्चवेदोक्तमप्याचरतितंशरणंव्र
जामीत्याह तमिति निजंवर्त्मनरावताराद्यनुरूपोमार्गः तत्रसम्यक्‌स्थितम् अतईहमानंकर्माचरंतंतथाऽपिजीववैलक्षण्यमाह निरहंकृतंनिराशिषमनन्यचो
दितमितिच निरहंकारत्वेहेतुः बुधंनिराशीष्ट्वेहेतुःपूर्णम् अनन्यनियुक्तत्वेहेतुः प्रभुम् तथापिकर्मानुष्ठानेहेतुः नृन्स्वाचारेणशिक्षयंतम् तत्किमर्थंतत्राह
अखिलान्धर्मान्भावयतिप्रवर्त्तयतीतितथातम् १६ समाहितमपिसंतंमंत्रोपनिषदंव्याहरंतंदृष्ट्वासुप्तोच्छ्वसितवद्विवशमिवमन्वानाअसुरायातुधानाश्चरक्ष
धानिमित्तेनजग्धुमत्तुमभ्यद्रवन् अभिदुद्रुवुः १७ यामैःस्वपुत्रैःत्रिविष्टपंस्वर्गमपालयत् स्वयमेवेंद्रोबभूवेत्यर्थः तत्प्रभृतिमन्वंतरंमन्वादयः षडन्येऽन्येभवंति त
थाहिसूनोर्द्वादशेवक्ष्यति मन्वंतरंमनुर्देवामनुपुत्राःसुरेश्वरः ऋषयोंऽशावतारश्चहरेःषड्विधमुच्यतेइति तत्राद्यस्वायंभुवोमनुः प्रियव्रतोत्तानपादौमनुपुत्रौ यामा
दयोदेवाः मरीचिप्रमुखाःसप्तऋषयः यज्ञोहरेरवतारः इंद्रश्चसएवेति तन्मन्वंतरंपंचविधमेव तच्चतुर्थस्कंधोपक्रमेनिरूपितम् १८ द्वितीयादिषुतुषट्सुमन्वंतरेषुमन्वादि
षट्कमाह स्वारोचिषोद्वितीयस्तिनियावद्गजेंद्रमोक्षप्रसंगम् १९ २०

२१ विभोरसाधारणंचरितमाह अष्टाशीतिसहस्राणीति २२ २३ २४ २५ सत्यजित् इंद्रस्यसखासन् २६ उत्तमस्तृतीयोमनुस्तस्यभ्राता तामसश्चतुर्थो मनुरिति २७ त्रिशिखईश्वरइंद्रः २८ अन्यानपिविशिष्टपराक्रमान् देवानाह देवावैधृतयइति २९ हरिरित्याहृतः व्याहृतः ग्रहात् ग्राहात् ३० अमूमुचत् मोचयामास ३१ श्रवणेच्छायांहेतुः तत्कथास्ततास्तत्कथास्तु साकथैववास्तु महत्पुण्यंपुण्यस्यविशेषणंधन्यमित्यादि ३२ ३३ इत्यष्टमेटीकायांप्रथमोऽध्यायः १

ऋषेस्तुवेदशिरसस्तुषितानामपत्न्यभूत् तस्यांजज्ञेततोदेवोविभुरित्यभिविश्रुतः २१ अष्टाशीतिसहस्राणिमुनयोयेधृतव्रताः अन्वशिक्षन्व्रतंतस्यकौमारब्रह्मचारिणः २२ तृतीयउत्तमोनामप्रियव्रतसुतोमनुः पवनःसृंजयोयज्ञहोत्राद्यास्तत्सुतानृप २३ वसिष्ठतनयाःसप्तऋषयःप्रमदादयः सत्यावेदश्रुताभद्रादेवाइंद्रस्तुसत्यजित् २४ धर्मस्यसूनृतायांतुभगवान्पुरुषोत्तमः सत्यसेनइतिख्यातोजातःसत्यव्रतैःसह २५ सोऽनृतव्रतदुःशीलानसतोयक्षराक्षसान् भूतद्रुहोभूतगणांस्त्ववधीत्सत्यजित्सखः २६ चतुर्थउत्तमभ्रातामनुर्नाम्नाचतामसः पृथुःख्यातिर्नरःकेतुरित्याद्यादशतत्सुताः २७ सत्यकाहरयोवीरादेवास्त्रिशिखईश्वरः ज्योतिर्धामादयःसप्तऋषयस्तामसेंऽतरे २८ देवावैधृतयोनामविधृतेस्तनयान्नृप नष्टाःकालेनयैर्वेदाविधृताःस्वेनतेजसा २९ तत्रापिजज्ञेभगवान्हरिण्यांहरिमेधसः हरिरित्याहृतोयेनगजेंद्रोमोचितोग्रहात् ३० राजोवाच बादरायणएतत्तेश्रोतुमिच्छामहेवयम् हरिर्यथागजपतिंग्राहग्रस्तममूमुचत् ३१ तत्कथासुमहत्पुण्यंधन्यंस्वस्त्ययनंशुभम् यत्रयत्रोत्तमश्लोकोभगवान्गीयतेहरिः ३२ सूतउवाच परीक्षितैवंसतुबादरायणिःप्रायोपविष्टेनकथासुचोदितः उवाचविप्राःप्रतिनंद्यपार्थिवंमुदामुनीनांसदसिस्मशृण्वताम् ३३ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेअष्टमस्कंधेमन्वंतरानुचरितेप्रथमोऽध्यायः १ श्रीशुकउवाच आसीद्गिरिवरोराजंस्त्रिकूटइतिविश्रुतः क्षीरोदेनावृतःश्रीमान्योजनायुतमुच्छ्रितः १ तावताविस्तृतःपर्यक्त्रिभिःशृंगैःपयोनिधीम् दिशःखंरोचयन्नास्तेरौप्यायसहिरण्मयैः २ अन्यैश्चककुभःसर्वारत्नधातुविचित्रितैः नानाद्रुमलतागुल्मैर्निर्घोषैर्निर्झरांभसाम् ३ सचावनिज्यमानांघ्रिःसमंतात्पयऊर्मिभिः करोतिश्यामलांभूमिंहरिन्मरकताश्मभिः ४ सिद्धचारणगंधर्वविद्याधरमहोरगैः किन्नरैरप्सरोभिश्चक्रीडद्भिर्जुष्टकंदरः ५ यत्रसंगीतसंन्नादैर्नदद्गुहममर्षया अभिगर्जंतिहरयःश्लाघिनःपरशंकया ६

तुर्येमन्वंतरेप्रोक्तंगजेंद्रस्यविमोक्षणम् द्वितीयादित्रिभिस्तत्तुविस्तरेणोपवर्ण्यते १ द्वितीयेतुगजेंद्रस्यगजीभिः क्रीडतोजले दैवाद्ग्राहगृहीतस्यहरिस्मृतिरुदीर्यते २ आसीत् अस्ति १ तावतायोजनायुतेनपर्यक्परितः त्रिकूटसमाख्याबीजमाह त्रिभिःशृंगैःमुख्यैः २ अन्यैश्चशृंगैःनिर्झरांभसांनिर्घोषैश्च ककुभःसर्वारोचयन्नास्तइतिपूर्वेणैवान्वयः कथंभूतैःशृंगैः रत्नैः धातुभिश्चविचित्रितैः नानाविधानांद्रुमलतानांगुल्मायेषुतैः ३ पयसऊर्मिभिःसमंतादवनिज्यमानाअंघ्रयोमूलप्रांतायस्य हरिद्भिः पालाशवर्णैः ४ ५ किन्नरादीनांसंगीतसन्नादैर्नदंत्योगुहायस्मिन् प्रदेशेतमभिगर्जंतिहरयःसिंहाः अमर्षया असहनेन ६

नानाये आरण्याः पशवः तेषांव्रातैः संकुलाभिर्द्रोणीभिः अलंकृत आस्ते किंच चित्राद्रुमायेषुतेषुस्फरोद्यानेषु कलकंठामधुरस्वनाविहंगमायस्मिन् ७ किंच स्वच्छोदकैः सरिन्सरोभिर्युतः मणयइववालुकायेषुतैः पुलिनैश्चयुतः देवस्त्रीणांमज्जनेनय आमोदः तेनसौरभयुक्तान्यंबूनि अनिलाश्चतैश्चयुतआस्ते ८ तस्यद्रोण्यांवरुणस्योद्यानमास्ते गिरिवनादिसर्वंध्येयमितिवक्ष्यति अतोगिरिंसुपवर्ण्य वनंवर्णयतिसर्वतोलंकृतमिति ९ पुनर्गिरिंवर्णयतिमंदारैरितिचतुर्भिः मंदारादिभिर्द्रुमैरित्यन्वयः १० ११ १२ १३ तस्मिन्गिरौसरआस्ते तद्वर्णयतिस्फविपुलमित्यादिसार्धैः पंचभिः लसंतिकांचनपंकजानियस्मिन् कुमुदादीनांश्रियाऊर्जितंकलः

नानारण्यपशुव्रातसंकुलद्रोण्यलंकृतः चित्रद्रुमस्फरोद्यानकलकंठविहंगमः ७ सरित्सरोभिरच्छोदैः पुलिनैर्मणिवालुकैः देवस्त्रीमज्जनामोदसौरभांब्वनिलैर्युतः ८ तस्यद्रोण्यांभगवतोवरुणस्यमहात्मनः उद्यानमृतुमन्नाम आक्रीडंस्फरयोषिताम् सर्वतोऽलंकृतंदिव्यैर्नित्यंपुष्पफलद्रुमैः ९ मंदारैः पारिजातैश्चपाटलाशोकचंपकैः चूतैः प्रियालैः पनसैराम्रैराम्रातकैरपि १० क्रमुकैर्नालिकेरैश्चखर्जूरैर्बीजपूरकैः मधुकैः सालतालैश्चतमालैरसनार्जुनैः ११ अरिष्टोदुंबरप्लक्षैर्वटैः किंशुकचंदनैः पिचुमंदैः कोविदारैः सरलैः स्फरदारुभिः १२ द्राक्षेक्षुरंभाजंबूभिर्बदर्यक्षाभयामलैः बिल्वैः कपित्थैर्जंबीरैर्वृतोभल्लातकादिभिः १३ तस्मिन्सरः स्फविपुलंलसत्कांचनपंकजम् कुमुदोत्पलकह्लारशतपत्रश्रियोर्जितम् मत्तषट्पदनिर्घुष्टंशकुंतैश्चकलस्वनैः १४ हंसकारंडवाकीर्णंचक्राह्वैः सारसैरपि जलकुक्कुटकोयष्टिदात्यूहकुलकूजितम् १५ मत्स्यकच्छपसंचारचलत्पद्मरजःपयः कदंबवेतसनलनीपवंजुलकैर्वृतम् १६ कुंदैः कुरबकाशोकैः शिरीषैः कुटजेंगुदैः कुब्जकैः स्वर्णयूथीभिर्नागपुन्नागजातिभिः १७ मल्लिकाशतपत्रैश्चमाधवीजालकादिभिः शोभितंतीरजैश्चान्यैर्नित्यर्तुभिरलंद्रुमैः १८ तत्रैकदातद्गिरिकाननाश्रयः करेणुभिर्वारणयूथपश्चरन् सकंटकान्कीचकवेणुवेत्रवद्विशालगुल्मंप्ररुजन्वनस्पतीन् १९ यद्गंधमात्राद्धरयोगजेंद्राव्याघ्रादयोव्यालमृगाःसखड्गाः महोरगाश्चापिभयाद्द्रवंतिसगौरकृष्णाःशरभाश्चमर्यः २० वृकावराहामहिषर्क्षशल्यागोपुच्छशालावृकमर्कटाश्च अन्यत्रक्षुद्राहरिणाःशशादयश्चरंत्यभीतायदनुग्रहेण २१ सघर्मतप्तःकरिभिःकरेणुभिर्वृतोमदच्युत्कलभैरनुद्रुतः गिरिंगरिम्णापरितःप्रकंपयन्निषेव्यमाणोऽलिकुलैर्मदाशनैः २२ सरोऽनिलंपंकजरेणुरूषितंजिघ्रन्विदूरान्मदविह्वलेक्षणः वृतःस्वयूथेन तृषार्दितेन तत्सरोवराभ्याशमथागमद्द्रुतम् २३

स्वनोयेषांतैः शकुंतैश्चनिर्घुष्टम् १४ चक्राह्वैः सारसैरप्याकीर्णंजलकुक्कुटादीनांकुलैः कूजितम् १५ मत्स्यानांकच्छपानांचसंचारेणचलतांपद्मानांरजसायुक्तंपयोयस्मिन्तत् १६ १७ नित्यमृतवः फलपुष्पादिसंपत्तिहेतवोयेषांतैरलंशोभितम् १८ तत्रैवंसतिएकदातद्गिरिकाननाश्रयोवारणयूथपः करेणुभिश्चरन्तृषाऽर्दितेनस्वयूथेनवृतः सरोवरस्याभ्याशंसमीपमगमदितिपंचमेनान्वयः किंकुर्वन् कीचकवेणुवेत्रवंतंविशालंगुल्मंलतादिसंभवंवनस्पतींश्चप्ररुजन्प्रभंजन् १९ कथंभूतः यस्यगंधमात्राद्धरयःसिंहाःगजेंद्रादयश्चभयाद्द्रवंति पलायंते २० वृकादयः क्षुद्रा अल्पाः प्राणिनः अन्यत्रन दृष्टिपथंत्यक्त्वाचरंति २१ पुनःकीदृशः घर्मतप्तः मदच्युत् मदस्रावीमदमश्नंतीतिनथानैः २२ २३

निजेनपुष्करेणकराग्रेणोद्धृतंगतक्लमःसन्निकामंपपौ २४ २५ २६ दीनधियःकरेणवःतंकेवलंविचुक्रुशुः २७ २८ मनउत्साहशक्तिःबलंशारीरम् ओजःऐंद्रियंतेषा
म् सकलंबलादिविपर्ययोविपरीतमधिकम् जलौकसः ग्राहस्य २९ सइत्थंयदाप्राणस्यसंकटमापयतोदेही ३० बुद्धिमेवाह नमामिति अहंनचप्रभवामि यतःग्राह
रूपेणकेवलंविधातुःपाशेनावृतः तथाऽपितंपरंपरमेश्वरम् परेषांब्रह्मादीनामयनमाश्रयभूतंशरणंयामि ३१ कोऽसौयंशरणंयासितत्राह यःकश्चनेति अंतकए-
वोरगःतस्मात् तंशरणमीमहिव्रजेम यद्भयादित्यत्रश्रुतिः भीषाऽस्माद्वातःपवतेभीषोदेतिसूर्यः भीषाऽस्मादग्निश्चेंद्रश्च मृत्युर्धावतिपंचमइति ३२ इत्यष्टमस्कं

विगाह्यतस्मिन्नमृतांबुनिर्मलंहेमारविंदोत्पलरेणुवासितम् पपौनिकामंनिजपुष्करोद्धृतमात्मानमद्भिःस्नपयन्गतक्लमः २४ स्वपुष्करे
णोद्धृतशीकरांबुभिर्निपाययन्संस्नपयन्यथागृही घृणीकरेणूःकलभांश्चदुर्मदोनाचष्टकृच्छ्रंकृपणोऽजमायया २५ तंतत्रकश्चिन्नृप
दैवचोदितोग्राहोबलीयांश्चरणेरुषाऽग्रहीत् यदृच्छयैवंव्यसनंगतोगजोयथाबलंसोऽतिबलोविचक्रमे २६ तथातुरंयूथपतिंकरेणवो
विकृष्यमाणंतरसाबलीयसा विचुक्रुशुर्दीनधियोऽपरेगजाःपार्ष्णिग्रहास्तारयितुंनचाशकन् २७ नियुध्यतोरेवमिभेंद्रनक्रयोर्विक
र्षतोरंतरतोबहिर्मिथः समाःसहस्रंव्यगमन्महीपतेसप्राणयोश्चित्रममंसतामराः २८ ततोगजेंद्रस्यमनोबलौजसांकालेनदीर्घेणमहान
भूद्व्ययः विकृष्यमाणस्यजलेऽवसीदतोविपर्ययोऽभूत्सकलंजलौकसः २९ इत्थंगजेंद्रःसयदापसंकटंप्राणस्यदेहीविवशोयदृच्छ-
या अपारयन्नात्मविमोक्षणेचिरंदध्याविमांबुद्धिमथाभ्यपद्यत ३० नमामिमेज्ञातयआतुरंगजाःकुतःकरिण्यःप्रभवंतिमोचितुम् ग्रा
हेणपाशेनविधातुरावृतोऽप्यहंचतंयामिपरंपरायणम् ३१ यःकश्चनेशोबलिनोंतकोरगात्प्रचंडवेगादभिधावतोभृशम् भीतंप्रपन्नंप
रिपातियद्भयात्मृत्युःप्रधावत्यरणंतमीमहि ३२ इतिश्रीभा॰म॰अष्टमस्कंधेमन्वंतरानुवर्णनेगजेंद्रोपाख्यानेद्वितीयोऽध्यायः २

श्रीशुकउवाच एवंव्यवसितोबुद्ध्यासमाधायमनोहृदि जजापपरमंजाप्यंप्राग्जन्मन्यनुशिक्षितम् १ गजेंद्रउवाच
नमोभगवतेतस्मैयतएतच्चिदात्मकम् पुरुषायादिबीजायपरेशायाभिधीमहि २ यस्मिन्निदंयतश्चेदंयेनेदंयइदंस्वयम् योऽस्मात्पर
स्माच्चपरस्तंप्रपद्येस्वयंभुवम् ३

धेद्वितीयोऽध्यायः २ तृतीयेतुगजेंद्रेणस्तुतोहरिरुपेत्यतम् समुद्दधारेभंग्राहात्ग्राहंदेवलशापतः १ जाप्यंजप्यंस्तोत्रम् प्राग्जन्मनिइंद्रद्युम्नसंज्ञे १
तस्मैनमोनमनम् अभिधीमहिअभिध्यायेमकेवलम् ग्राहगृहीतत्वेनकायप्रणतेरशक्यत्वात् स्वस्यतज्ज्ञानंसंभावयितुंविशिनष्टि यतश्चिद्रूपात् एतद्देहा
दिचिदात्मकंचेतनंभवति तदुक्तम् येनचेतयतेविश्वमिति तत्रहेतुः पुरुषायपूर्षुकारणत्वेनप्रविष्टाय ननुप्रकृतिपुरुषौकारणमितिप्रसिद्धंतत्राह आदिःप्रकृ
तिःबीजंपुरुषःतद्रूपाय प्रविष्टत्वेऽपिजीववत् पारतंत्र्यंवारयति परेशायेति २ परमैश्वर्यंविवृण्वन्नाह यावत्समाप्ति यस्मिन्नधिष्ठाने यतउपादानात् येनक
र्त्रायश्चस्वयमेवेदंविश्वंभवति अस्मात्कार्यात्परस्मात्कारणाच्चयः परस्तंस्वयंभुवंस्वतःसिद्धंप्रपद्येशरणंव्रजामि ३ ७ ७

विश्वहेतुत्वंस्वतः सिद्धत्वंचोक्तम् इदानींविश्वप्रकाशकत्वंचवर्णयन्प्रार्थयते यःस्वात्मनीति विभातमभिव्यक्तंसन् क्वचित्प्रलयेतिरोहितंलीनंसन् तदुभयंकार्यं
कारणंचसाक्षीसन्नीक्षते साक्षित्वेहेतुः अविद्धदृक् अलुप्तदृष्टिः आत्ममूलः स्वयंप्रकाशः कुतःपरात् प्रकाशकाच्चक्षुरादेरपिपरः तस्यापिप्रकाशकइत्यर्थः चक्षु
षश्चक्षुरित्यादिश्रुतेः ४ तिरोहितमीक्षतइत्येतत्प्रपंचपूर्वकंदुर्ज्ञेयत्वंवदन्प्रार्थयते कालेनेतिद्वाभ्याम् पंचत्वमितेषुनाशंप्राप्तेषुगहनंदुरवगाहम् गभीरमनंत
म् तस्यतमसः आदित्यवर्णंतमसःपरस्तादितिश्रुतेः ५ अतएवदेवादयोयस्यस्वरूपंनविदुः जंतुरर्वाचीनः कोपिगंतुंज्ञातुमीरितुंवक्तुंवा दुरत्ययंदुर्गमम
नुक्रमणंचरितंकथनंवायस्यसः मामाम् ६ कथंतर्हितमेवविदित्वाऽतिमृत्युमेतीत्यादिश्रुतिरित्याशंक्यतज्ज्ञानोपायंकथयन्नाह दिदृक्षवइति अलोकव्रतं
ब्रह्मचर्यादि अव्रणमच्छिद्रम् भूतानामात्मभूताः भूतेष्वात्मदृष्टयः संतः समेगतिरस्तु ७ दुरत्ययानुक्रमणत्वंप्रपंचयन्नमणमति नविद्यतइत्यादिनालोका

यःस्वात्मनीदंनिजमाययार्पितंक्वचिद्विभातंक्वचतत्तिरोहितम् अविद्धदृक्साक्ष्युभयंतदीक्षतेसआत्ममूलोऽवतुमांपरात्परः ४ का
लेनपंचत्वमितेषुकृत्स्नशोलोकेषुपालेषुचसर्वहेतुषु तमस्तदासीद्गहनंगभीरंयस्तस्यपारेऽभिविराजतेविभुः ५ नयस्यदेवाऋषयः
पदंविदुर्जंतुःपुनःकोऽर्हतिगंतुमीरितुम् यथानटस्याकृतिभिर्विचेष्टतोदुरत्ययानुक्रमणःसमावतु ६ दिदृक्षवोयस्यपदंसुमंगलंविमु
क्तसंगामुनयःसुसाधवः चरंत्यलोकव्रतमव्रणंवनेभूतात्मभूताःसुहृदःसमेगतिः ७ नविद्यतेयस्यचजन्मकर्मवानामरूपेगुणदोष
एववा तथाऽपिलोकाप्ययसंभवाययःस्वमाययातान्यनुकालमृच्छति ८ तस्मैनमःपरेशायब्रह्मणेऽनंतशक्तये अरूपायोरुरूपाय
नमआश्चर्यकर्मणे ९ नमआत्मप्रदीपायसाक्षिणेपरमात्मने नमोगिरांविदूरायमनसश्चेतसामपि १० सत्त्वेनप्रतिलभ्यायनैष्कर्म्ये
णविपश्चिता नमःकैवल्यनाथायनिर्वाणसुखसंविदे ११ नमःशांतायघोरायमूढायगुणधर्मिणे निर्विशेषायसाम्यायनमोज्ञानघ
नायच १२ क्षेत्रज्ञायनमस्तुभ्यंसर्वाध्यक्षायसाक्षिणे पुरुषायात्ममूलायमूलप्रकृतयेनमः १३

नामप्ययः प्रलयः संभवोजन्मतयो
र्द्वैक्यंतदर्थंयस्तानिजन्मादीनिस्वीकरोतितस्मैनमइत्युत्तरेणान्वयः ८ ब्रह्मणेअरूपायअनंतशक्तयेउरुरूपायअतआश्चर्याणिकर्माणियस्यतस्मैपरेशा-
यनमः ९ आत्मप्रदीपायप्रकाशांतरस्याविषयायकुतः साक्षिणेप्रकाशायपरमात्मनेजीवनियंत्रे अतएवगिरांविदूराय अप्राप्यायचेतसांचित्तवृत्तीनाम् त
थाचश्रुतिः यतोवाचोनिवर्त्तंते अप्राप्यमनसासहेति १० एवमपिविपश्चितानिपुणेननैष्कर्म्येणसंन्यासेन सत्त्वेनशुद्धेनसंन्यासयोगाद्यतयःशुद्धसत्वा
इतिश्रुतेः प्रतिलभ्यायप्रत्य क्त्वेनप्राप्यायनिर्वाणसुखसंविदेमोक्षानंदानुभूतये ११ गुणधर्मिणेसत्त्वादिधर्मानुकारिणे ज्ञानघनायचेतिनिर्विशेषत्वेऽपि
प्रधानवैलक्षण्यमुक्तम् १२ साक्षिणइतिसर्वाध्यक्षत्वेऽपिनिर्विकारत्वमुक्तम् आत्मनांक्षेत्रज्ञानांमूलाय मूलस्यप्रधानस्यापिप्रकृतयेउद्भवहेतवे तत्रहेतुः
पुरुषायपूर्वमेवसते तथाचश्रुतिः पूर्वमेवाहमिहासमितितत्पुरुषस्यपुरुषत्वमिति पूर्णायेतिवा १३ ५ ५ ५

सर्वेंद्रियाणां ये गुणाः विषयास्तेषां द्रष्ट्रे सर्वे प्रत्यया इंद्रियवृत्तयो हेतवो ज्ञापका यस्य तस्मै तदेवाह असता अहंकारादिप्रपंचेन छायया ऽसद्रूपया उक्ताय प्रतिबिंबेन बिं
बमिव सूचिताय तत्र हेतुः सद्रूपो विषयेषु आभासो यस्य तस्मै तदुक्तं तृतीये यथा जलस्थ आभास इत्यादिना पाठांतरे असत्यस्य छायया अध्यासेन अक्ताय युक्ता
य तदधिष्ठानायेत्यर्थः १४ अखिलकारणाय सर्वकारणरूपाय अत एव स्वयं निष्कारणाय कारणत्वेऽपि मृदादिवद्विकारं वारयति अद्भुतकारणायेति एवंभूतत्वे
प्रमाणमाह सर्वे आगमाः पंचरात्रादयः आम्नायाश्च वेदाः तेषां महार्णवाय स्रोतसामिव पर्यवसानस्थानाय अपवर्गाय मोक्षरूपाय अतः परायणाय उत्तमानामा
श्रयाय १५ गुणा एवारणिस्तया छन्नश्चिदूष्मपो ज्ञानाग्निः तस्मै तेषां गुणानां क्षोभे कार्ये विस्फूर्जितं बहिर्वृत्तिकं मानसं यस्य सोऽकामयत बहु स्यामिति श्रुतेः
नैष्कर्म्यमात्मतत्त्वं तस्य भावेन भावनया विवर्जिता आगमा विधिनिषेधलक्षणा यैः तेषु स्वयमेव प्रकाशो यस्य तस्मै १६ मादृक्महद्विधश्चासौ प्रपन्नः पशुः त
स्य पाशोऽविद्या तस्य विशेषेण मोक्षणं येन तत्र योग्यतामाह मुक्ताय मोचने हेतुः भूरिः करुणा यस्य अतः तत्रार्थे अलयाय अनलसाय स्वांशेन अंतर्यामिरूपेण स

सर्वेंद्रियगुणद्रष्ट्रे सर्वप्रत्ययहेतवे असताच्छाययोक्ताय सदाभासाय ते नमः १४ नमो नमस्तेऽखिलकारणाय निष्कारणायाद्भुतकारणाय
सर्वागमाम्नायमहार्णवाय नमोऽपवर्गाय परायणाय १५ गुणारणिच्छन्नचिदूष्मपाय तत्क्षोभविस्फूर्जितमानसाय नैष्कर्म्यभावेन विव
र्जितागमस्वयंप्रकाशाय नमस्करोमि १६ मादृक्प्रपन्नपशुपाशविमोक्षणाय मुक्ताय भूरिकरुणाय नमोऽलयाय स्वांशेन सर्वतनुभृन्मन
सि प्रतीतप्रत्यग्दृशे भगवते बृहते नमस्ते १७ आत्मात्मजाप्तगृहवित्तजनेषु सक्तैर्दुष्प्रापणाय गुणसंगविवर्जिताय मुक्तात्मभिः स्वहृद
ये परिभाविताय ज्ञानात्मने भगवते नम ईश्वराय १८ यं धर्मकामार्थविमुक्तिकामा भजंत इष्टां गतिमाप्नुवंति किं त्वाशिषो रात्यपि देहमव्य
यं करोतु मेऽदभ्रदयो विमोक्षणम् १९ एकांतिनो यस्य न कंचनार्थं वांछंति ये वै भगवत्प्रपन्नाः अत्यद्भुतं तच्चरितं सुमंगलं गायंत आनंदस
मुद्रमग्नाः २० तमक्षरं ब्रह्म परं परेशमव्यक्तमाध्यात्मिकयोगगम्यम् अतींद्रियं सूक्ष्ममिवातिदूरमनंतमाद्यं परिपूर्णमीडे २१ यस्य ब्रह्मा
दयो देवा वेदा लोकाश्चराचराः नामरूपविभेदेन फल्ग्व्या च कलया कृताः २२.

र्वेषां तनुभृतां मनसि प्रतीता प्रख्याता या प्रत्यग्दृक् तस्मै तथा च श्रुतिः
य आत्मनि तिष्ठन् आत्मानमंतरो यमयतीति भगवते सर्वेषां तनुभृतां नियमने समर्थाय तेषां मनःस्थितत्वेऽपि बृहते अपरिच्छिन्नाय १७ अंतःस्थत्वेऽपि देहादिष्वास
क्तैर्दुष्प्रापणाय आप्तुमशक्याय तत्र हेतुः गुणसंगेन विवर्जिताय अत एव मुक्तात्मभिः देहादिष्वनासक्तैश्चिंतिताय तैः परिभावितं रूपमाह ज्ञानात्मन इत्यादि १८
इष्टां गतिं कामिनः धर्मादिफलं प्राप्नुवंत्येव न तु तावदेव किंतु यास्तेरकामिना अन्या अप्याशिषो राति देहमव्ययं राति एवं यः अदभ्रदयः स मे विमोक्षणं केवलं करोतु-
नाधिकं प्रार्थये १९ एतावदप्यहं भक्तिसुखानभिज्ञत्वेन वांछामि यस्य एकांतभक्ता न कंचिदर्थं वांछंति तं परमेश्वरमीडे स्तौमीत्युत्तरेणान्वयः तेषां निष्कामत्वे हे
तुः ये वै भगवतः सर्वज्ञान् मुक्तान् प्रपन्नाः सेवितवंतः २० अत्यद्भुतसुमंगलत्वप्रदर्शनार्थमक्षरत्वादिविशेषणानि २१ परिपूर्णत्वं प्रदर्शयन्नाह त्रिभिः यस्येति
फल्ग्व्या च स्वल्पयैव कलया अंशेन कृताः स जयतादिति तृतीयेनान्वयः २२

कथंकृताइत्यपेक्षायांदृष्टांतौयथाऽर्चिषोऽग्नेरितिप्रवाहेदृष्टांतः सवितुर्गभस्तयइत्यानंत्ये निर्यांतिउद्गच्छंतिसंयांतिलीयंतेगुणसंप्रवाहमेवाह बुद्धिर्मनइति खानिकरणा
निशरीरसर्गाः कार्यदेहप्रवाहाश्चयतोभवंतिसः २३ अतएवदेवादीनांमध्येकोऽपिनभवति नजंतुःलिंगत्रयशून्यंप्राणिमात्र मपिकिंतुसर्वस्यनिषेधेअवधित्वेन अव-
शिष्यतइतिनिषेधशेषः माययाअशेषः अशेषात्मकःजयतात् मद्विमोक्षणायाविर्भवतु २४ नचग्राहाच्छरीरस्यमोक्षणेनाहंजीवितुमिच्छामि तत्रहेतुः अमुयाअंतर्ब
हिश्चाविवेकव्याप्तयागजजात्याकिंप्रयोजनं आत्मलोकस्यआत्मप्रकाशस्ययदावरणमज्ञानंतस्यैवतुमोक्षमिच्छामि यस्यमोक्षस्यकालेननाशोनास्ति यद्वा देहस्य
बंधोदेहनाशेनस्वयंदेवकिंतन्मोक्षप्रार्थनेन आत्मलोकावरणस्यतुकालेनविप्लवोनास्ति ज्ञानैकनिवर्त्यत्वात् अतस्तस्यैवमोक्षमिच्छामीत्यर्थः २५ सोऽहंमुमुक्षुःवि

यथाऽर्चिषोऽग्नेःसवितुर्गभस्तयोनिर्यांतिसंयांत्यसकृत्स्वरोचिषः तथायतोऽयंगुणसंप्रवाहोबुद्धिर्मनःखानिशरीरसर्गाः २३ सवैनदेवासु
रमर्त्यतिर्यङ्नस्त्रीनषंढोनपुमान्नजंतुः नायंगुणःकर्मनसन्नचासन्निषेधशेषोजयतादशेषः २४ जिजीविषेनाहमिहामुयाकिमंतर्बहिश्चा
वृतयेभयोन्या इच्छामिकालेननयस्यविप्लवस्तस्यात्मलोकावरणस्यमोक्षम् २५ सोऽहंविश्वसृजंविश्वमविश्वंविश्ववेदसम् विश्वात्मान
मजंब्रह्मप्रणतोऽस्मिपरंपदम् २६ योगरंधितकर्माणोहृदियोगविभाविते योगिनोयंप्रपश्यंतियोगेशंतंनतोस्म्यहम् २७ नमोनमस्तुभ्यम
सह्यवेगशक्तित्रयायाखिलधीगुणाय प्रपन्नपालायदुरंतशक्तयेकदिंद्रियाणामनवाप्यवर्त्मने २८ नायंवेदस्वमात्मानंयच्छक्त्याऽहंधियाह
तम् तंदुरत्ययमाहात्म्यंभगवंतमितोऽस्म्यहम् २९ श्रीशुकउवाच एवंगजेंद्रमुपवर्णितनिर्विशेषंब्रह्मादयोविविधलिंगभिदाऽभिमानाः
नैतेयदोपससृपुर्निखिलात्मकत्वात्तत्राखिलामरमयोहरिराविरासीत् ३० तंतद्वदार्त्तमुपलभ्यजगन्निवासःस्तोत्रंनिशम्यदिविजैःसहसंस्तु
वद्भिः छंदोमयेनगरुडेनसमुह्यमानश्चक्रायुधोऽभ्यगमदाशुयतोगजेंद्रः ३१ सोऽतःसरस्युरुबलेनगृहीतआर्त्तोदृष्ट्वागरुत्मतिहरिंखउपात्तचक्र
म् उत्क्षिप्यसांबुजकरंगिरसाहकृच्छ्रान्नारायणाखिलगुरोभगवन्नमस्ते ३२

श्वंविश्वरूपम् अविश्वंविश्वव्यतिरिक्तंचविश्वंवेदोधनमुपकरणंय-
स्यतंविश्वस्यात्मानंचकेवलंप्रणतोऽस्मिनतुतंजानामि २६ योगंविनादुर्ज्ञेयत्वादित्याह योगेनभगवद्धर्मेणरंधितानिदग्धानिकर्माणियेषांतेयंप्रपश्यंति २७ तर्हि
सर्वेऽपियोगमेवकिंनास्थितास्तत्राह नमइतिद्वाभ्याम् असह्योवेगोरागादिलक्षणोयस्यतथाभूतंशक्तित्रयंयस्यतस्मै बहिश्चअखिलधियांसर्वेंद्रियाणांगु
णायशब्दादिरूपेणप्रतीयमानाय अतःकदिंद्रियाणांकुत्सितानींद्रियाणियेषांतेषामनवाप्यंवर्त्मयस्य २८ यच्छक्त्यायस्यमाययाया अहंधीः तयाहतमा-
वृतमयंजनोनवेद दुरत्ययंमाहात्म्यंयस्यतमितःआश्रितोऽस्मि २९ उपवर्णितंनिर्विशेषंमूर्तिभेदंविनापरंतत्त्वंयेनतंविविधाचासौलिंगभिदामूर्त्तिभेदः तस्या
मभिमानोयेषांते अतएतेयदानोपजग्मुः तत्रतदा अखिलामरमयः सर्वदेवमयमूर्त्तिः ३० दिविजैः देवैः सहछंदोमयेनेतिशौघ्यायोक्तम् ३१ खेदृ
ष्ट्वाउपात्तमुद्यतंचक्रंयेन ३२ ७ ५ ७ ७ ७ ७ ७

गरुडोऽपिमंदगतिरितिनतः सहसाऽवतीर्य अरिणाचक्रेणविपाटितंमुखंयस्य उच्छ्रियाणांदेवानाम् ३३ इत्यष्टमेटीकायांतृतीयोऽध्यायः ३ चतुर्थेतुतयोर्ग्राहः
पापगंधर्वतांपुनः गजंस्वपार्षदंकृत्वाहरिर्निन्येनिजंपदम् १ १ २ हूहूसंज्ञोगंधर्वसत्तमः असौदेवलस्यशापेनग्राहोजातः सर्वेततः सद्योमुक्तःसन्उत्तमश्लोकम
गायतेत्यन्वयः एवंह्यतिहासोत्तमेकथासरसिस्त्रीभिः क्रीडन्नसौस्नातुंप्रविष्टंदेवलंपादेप्रगृह्यविचकर्षसचप्रकुपितोग्राहोभवेतिशशापतेनचप्रसादितःसन्नुवाच
एवमेवगजेंद्रंगृह्णीष्वततश्चगजेंद्रमुद्धरन्हरिस्त्वामपिमोचयिष्यतीति ३ कथंभूतंयशसोधामआश्रयम् अतः कीर्तन्याः कीर्तनीयाःगुणाः सतीकथाचयस्यतम् ४स्वं

तंवीक्ष्यपीडितमजःसहसाऽवतीर्यसग्राहमाशुसरसःकृपयोज्जहार ग्राहाद्विपाटितमुखादरिणागजेंद्रंसंपश्यतांहरिरमूमुचदुच्छ्रियाणाम् ३३
इतिश्रीभा॰ महापुराणेअष्टमस्कंधेगजेंद्रमोक्षणेतृतीयोऽध्यायः ३ श्रीशुकउवाच तदादेवर्षिगंधर्वाब्रह्मेशानपुरोगमाः मुमुचुःकु
सुमासारंशंसंतःकर्मतद्धरेः १ नेदुर्दुंदुभयोदिव्यागंधर्वाननृतुर्जगुः ऋषयश्चारणाःसिद्धास्तुष्टुवुःपुरुषोत्तमम् २ योऽसौग्राहःसवैसद्यःप
रमाश्चर्यरूपधृक् मुक्तोदेवलशापेनहूहूर्गंधर्वसत्तमः ३ प्रणम्यशिरसाधीशमुत्तमश्लोकमव्ययम् अगायतयशोधामकीर्तन्यगुणसत्कथम् ४
सोऽनुकंपितईशेनपरिक्रम्यप्रणम्यतम् लोकस्यपश्यतोलोकंस्वमगान्मुक्तकिल्बिषः ५ गजेंद्रोभगवत्स्पर्शाद्विमुक्तोऽज्ञानबंधनात् प्राप्तोभग
वतोरूपंपीतवासाश्चतुर्भुजः ६ सवैपूर्वमभूद्राजापांड्योद्रविडसत्तमः इंद्रद्युम्नइतिख्यातोविष्णुव्रतपरायणः ७ सएकदाराधनकालआ
त्मवान्गृहीतमौनव्रतईश्वरंहरिम् जटाधरस्तापसआप्लुतोऽच्युतंसमर्चयामासकुलाचलाश्रमः ८ यदृच्छयातत्रमहायशामुनिःसमाग
मच्छिष्यगणैःपरिश्रितः तंवीक्ष्यतूष्णीमकृतार्हणादिकंरहस्युपासीनमृषिश्चुकोपह ९ तस्माइमंशापमदादसाधुरयंदुरात्माऽकृतबुद्धि
रद्य विप्रावमंताविशतांतमोऽधंयथागजःस्तब्धमतिःसएव १० श्रीशुकउवाच एवंशप्त्वागतोगस्त्योभगवान्नृपसानुगः इंद्रद्युम्नोऽ
पिराजर्षिर्दिष्टंतदुपधारयन् ११ आपन्नःकौंजरींयोनिमात्मस्मृतिविनाशिनीम् हर्यर्चनानुभावेनयद्गजत्वेऽप्यनुस्मृतिः १२ एवंविमोक्ष्यगज
यूथपमब्जनाभस्तेनापिपार्षदगतिंगमितेनयुक्तः गंधर्वसिद्धविबुधैरुपगीयमानकर्माद्भुतंस्वभवनंगरुडासनोऽगात् १३ एतन्महाराजतवे
रितोमयाकृष्णानुभावोगजराजमोक्षणम् स्वर्ग्ययशस्यंकलिकल्मषापहंदुःस्वप्ननाशंकुरुवर्यशृण्वताम् १४ यथाऽनुकीर्तयंत्येतच्छ्रे
यस्कामाद्विजातयः शुचयःप्रातरुत्थायदुःस्वप्नाद्युपशांतये १५

लोकंगंधर्वलोकम् ५ ६ ७ कुलाचलेमलयाद्रावाश्रमोयस्य ८
तूष्णींरहस्युपासीनंवीक्ष्य ९ शापमेवाह असाधुरित्यादि अकृता अशिक्षिताबुद्धिर्यस्य गजोयथास्तब्धमतिस्तथैवायम् अतःसएवगजएवभवत्वितिशेषः
१० दिष्टंदैवप्रापितंतदुपधारयन्नालोचयन् ११ कौंजरींयोनिमापन्नः तर्हिपश्चात्कथंस्मृतिर्जातातत्राह हरेरर्चनस्यानुभावेनेति १२ अद्भुतंस्वभवनमगा
त् १३ एतद्गजराजमोक्षणंनामकृष्णानुभावस्तवेरितः कथंभूतंतत्राह स्वर्ग्यमित्यादिदुःस्वप्नंनाशयतीतितथा १४ अतःश्रेयस्कामायेएतद्यथाव
दनुकीर्तयंति १५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५

स्कराणांसाधिनास्क्धेत्कन्त्या युद्धा द्यपिसूचितम् अतःपृच्छति किंचान्यदिति १२ १३ १४ नोत्तिष्ठेरन् नपुनर्जीवंतिस्मेत्यर्थः १५ दुर्वाससाहिकदाचिन्मार्गेगच्छंतमिं द्रंदृष्ट्वास्वकंठस्थामालातस्मैदत्तातेनचश्रीमदेनानादृत्यऐरावतस्यकुंभयोर्निक्षिप्तासचगजोमत्तः पद्भ्यांतांमालांचूर्णीचकार ततःकुपितोदुर्वासास्तंशशापत्रि भिर्लोकैःसहत्वंनिःश्रीकोभवेतिनदेतदाह यदादुर्वाससःशापादिति इज्यादयः यागाद्याः १६।१७।१८असुरान् अयथादेववैलक्षण्येन बलपुष्ट्यादियुक्तान् विलोक्येत्य र्थः १९ हरिंशरणंगताःसंतोयथापूर्वंसर्वंप्राप्स्यामइतिहर्षेणोत्फुल्लंविकसितंवदनंयस्य २० मनुष्यादयोजरायुजांडजोद्भिज्जस्वेदजाःयस्यावतारः पुरुषःतस्यांशोब्रह्मातस्यकलाःमरीच्यादयःताभिर्विसर्जिताःपुत्रपौत्रादिद्वाराजनिताः २१ ननुतर्हिसर्वेष्वसौसमःस्यात्किंतच्छरणाश्रयेण सत्यंयद्यप्येवंतथाऽ

यथाःसृतंसुरैःप्राप्तंकिंचान्यदभवत्ततः एतद्भगवतःकर्मवदस्वपरमाद्भुतम् १२ त्वयासंकथ्यमानेनमहिम्नासात्वतांपतेः नातितृप्यतिमेचि त्तंसुचिरंतापतापितम् १३ सूतउवाच संपृष्टोभगवानेवंद्वैपायनसुतोद्विजाः अभिनंद्यहरेर्वीर्यमभ्याचष्टुंप्रचक्रमे १४ श्रीशु कउवाच यदायुद्धेऽसुरैर्देवाबाध्यमानाःशितायुधैः गतासवोनिपतितानोत्तिष्ठेरन्स्मभूयशः १५ यदादुर्वाससःशापात्सेंद्रालोकास्त्र योनृप निःश्रीकाश्चाभवंस्तत्रनेशुरिज्यादयःक्रियाः १६ निशम्यैतत्सुरगणामहेंद्रवरुणादयः नाध्यगच्छन्स्वयंमंत्रैर्मंत्रयंतोविनिश्चयम् १७ ततोब्रह्मसभांजग्मुर्मेरोर्मूर्द्धनिसर्वशः सर्वंविज्ञापयांचक्रुःप्रणताःपरमेष्ठिने १८ सविलोक्येंद्रवाय्वादीन्निःसत्वान्विगतप्रभान् लोका नमंगलप्रायानसुरानयथाविभुः १९ समाहितेनमनसासंस्मरन्पुरुषंपरम् उवाचोत्फुल्लवदनोदेवान्सभगवान्परः २० अहंभवोयूयम थोऽसुरादयोमनुष्यतिर्यग्द्रुमघर्मजातयः यस्यावतारांशकलाविसर्जिताव्रजामसर्वेशरणंतमव्ययम् २१ नयस्यवध्योनचरक्षणीयोनो पेक्षणीयादरणीयपक्षः अथापिसर्गस्थितिसंयमार्थंधत्तेरजःसत्त्वतमांसिकाले २२ अयंचतस्यस्थितिपालनक्षणःसत्त्वंजुषाणस्यभ वायदेहिनाम् तस्माद्व्रजामःशरणंजगद्गुरुंस्वानांसनोधास्यतिशंसुरप्रियः २३ श्रीशुकउवाच इत्याभाष्यसुरान्वेधाःसहदेवैर रिंदम अजितस्यपदंसाक्षात्जगामतमसःपरम् २४ तत्रादृष्टस्वरूपायश्रुतपूर्वायवैविभो स्तुतिमब्रूतदैवीभिर्गीर्भिस्त्ववहितेंद्रियः २५ ब्रह्मोवाच अविक्रियंसत्यमनंतमाद्यंगुहाशयंनिष्कलमप्रतर्क्यम् मनोऽग्रयानंवचसानिरुक्तंनमाम्यहंदेववरंवरेण्यम् २६

प्यस्मत्पक्षपातीभविष्यतीत्याशयेनाह नयस्येतिद्वाभ्याम् स्थितिपालनस्यक्षणःकालःअतःसुरप्रियःसन्स्वीयानांनःशंसुखंकरिष्यति २२ २३ यत्रक्षीराब्धौहरे र्वासस्तदेवतमसःपरंस्थानम् यद्वा लोकालोकात्परतोयत्तमस्ततःपरंस्थानंजगाम २४ दैवीभिःलोकेअप्रसिद्धाभिःवैदिकीभिर्गीर्भिःस्तुतिमकरोत् २५ देववरंत्वांनमाम हे देववरंत्वांनमामेतिवा वरत्वेहेतुःसत्यम् कुतःअविक्रियम् तत्कुतःअनंतम् आद्यंच अनादिम् आद्यंतवंतोहिघटाद्यादिविक्रियायुक्ताभवंति किंच गुहाशयंसर्वांतरम् कुतःनिष्कलंनिरुपाधिम् तत्कुतःअप्रतर्क्यम् तत्कुतःमनोऽग्रयानंमनसोऽपिजविष्ठंमनःप्राप्येस्थानेततःप्रागेवविद्यमानत्वात् तथाचश्रुतिः अनेजदेकंमनसोजवीयोनैनं देवाआप्नुवन्पूर्वमर्शत् तद्धावतोऽन्यानत्येतितिष्ठदिति वचसाअनिरुक्तम् अविषयत्वात् यद्वाचाऽनभ्युदितंयेनवागभ्युद्यतइतिश्रुतेः मनोवचसोरगोचरत्वादप्रतर्क्यत्वे एवंवासर्वेषांहेतुहेतुमद्भावः २६

किंच प्राणादीनां विपश्चितं ज्ञातारम् आत्मा अहंकारो देहो वा न तु तद्व्यतिरिक्तं ज्ञेयमस्तीत्याह अर्थो विषयः इंद्रियाणि तद्ग्राहकाणि तदुभयरूपेणाभासत इति
तथा तम् तथाऽप्यनिद्रं स्वप्नद्रष्टृवदज्ञानरहितम् कुतः अव्रणम् अदेहम् अत एव अक्षरं खमिव व्यापिनं च सर्वत्र हेतुः यत्र यस्मिन् गृध्रपक्षौ जीवपक्षपातिनौ
छायातपौ अविद्या च तन्निवर्तिका विद्या च नास्ति तं त्रियुगे ष्वाविर्भवंतं शरणं व्रजाम २७ तदेवमविक्रियत्वादिभिः सर्वज्ञत्वादिभिश्च सत्यत्वं वरेण्यत्वं चोक्तं सं
सारचक्राधारत्वेनापि तदेव दर्शयन्नाह अजस्य जीवस्य चक्रं चक्रवदावर्त्तमानं देहादि अजया मायया प्रेर्यमाणम् यत्तयः अक्षो यस्य यदधिष्ठानमाहुस्तत्स्मृतं स
त्वं प्रपद्ये कथंभूतं चक्रम् मनोमयं मनः प्रधानं दशेंद्रियाणि पंच प्राणाश्चेत्येवं पंचदश आरा यस्य आशुभ्रमि शीघ्रगम् त्रयो गुणा नाभिरिव मध्ये यस्य विद्युदिव चलम्
अष्टौ प्रकृतयो नेमय इवावरणानि यस्य २८ सर्वजीवनियंतृत्वादिना च वरिष्ठत्वमाह यइति य उपरूपर्णं जीवसमीपे तन्नियंतृत्वेन आसां चकार आस्तेस्म द्वासु
पर्णा सयुजा सखाया समानं वृक्षं परिषस्वजात इति श्रुतेः यद्वा भक्तरक्षार्थं गरुडस्योपरि उपविष्ट इत्यर्थः तर्हि देहस्थत्वात् भक्तरक्षणादिक्रियावेशात् जीवसाम्यं स्या

विपश्चितं प्राणमनोधियात्मनामर्थेंद्रियाभासमनिद्रमव्रणम् छायातपौ यत्र न गृध्रपक्षौ तमक्षरं खं त्रियुगं व्रजामहे २७ अजस्य चक्रं त्वजयेर्यमा
णं मनोमयं पंचदशारमाशु त्रिणाभि विद्युच्चलमष्टनेमि यदक्षमाहुस्तमृतं प्रपद्ये २८ य एकवर्णं तमसः परं तदलोकमव्यक्तमनंतपारम् आसां
चकारोपसुपर्णमेनमुपासते योगरथेन धीराः २९ न यस्य कश्चातितितर्ति मायां यया जनो मुह्यति वेद नार्थम् तं निर्जितात्मात्मगुणं परेशं नमाम भू
तेषु समं चरंतम् ३० इमे वयं यत्प्रियेयैव तन्वा सत्त्वेन सृष्टा बहिरंतराविः गतिं न सूक्ष्मामृषयश्च विद्महे कुतोऽसुराद्या इतरप्रधानाः ३१ पादौ म
हीयं स्वकृतैव यस्य चतुर्विधो यत्र हि भूतसर्गः स वै महापूरुष आत्मतंत्रः प्रसीदतां ब्रह्म महाविभूतिः ३२ अंभस्तु यद्रेत उदारवीर्यं सिध्यं
ति जीवंत्युत वर्द्धमानाः लोका यतोऽथाखिललोकपालाः प्रसीदतां ब्रह्म महाविभूतिः ३३

न तत्राह एकवर्णं ज्ञानैकस्वरूपम् तमसः प्रकृतेः पर
म् अलोकमदृश्यम् अव्यक्तं निर्विकल्पम् अनंतपारं कालतो देशतश्चापरिच्छिन्नं तत् ब्रह्मैव यः अप्रच्युतस्वरूपत्वात् न जीवसाम्यम् तयोरन्यः पिप्पलं स्वाद्वत्त्य
नश्नन्नन्यो अभिचाकशीतीति विशेषश्रवणादित्यर्थः अत एव यं धीराः योगेन रथेन प्राप्तिसाधनेनोपासते भजंते तं नमामेत्युत्तरेणान्वयः २९ मायानियंतृत्वेनापि
जीवसाम्यं परिहरन्वरिष्ठत्वमाह यस्य मायां कश्चित् कश्चिदपि नातितितर्ति नातिक्रामति कथंभूताम् जनो यया मुह्यति अर्थमात्मस्वरूपं न तु वेद निर्जित आ
त्मा आत्मशक्तिर्माया च तद्गुणाश्च येन तम् ३० अर्थं न वेदेति यदुक्तं तत्प्रपंचयन्नाह इमे वयं देवा ऋषयश्च यस्य प्रियया तन्वा सत्वेनैव सृष्टा अपि बहिरंतश्च
सत्ताप्रकाशाभ्यामाविः प्रगटमपि सूक्ष्मां गतिं निरुपाधिस्वरूपं न विद्मः इतरप्रधानाः रजस्तमोमयाः कुतो विदुः तं नमामेति पूर्वेणान्वयः ३१ इदानीं वैराज
रूपेण स्तुवन् प्रार्थयते पादौ मही तिद्वादशभिः यत्र मह्यां जरायुजादिभूतसर्गः सा मही यस्य पादौ स नः प्रसीदतु आत्मतंत्रः पादादिमत्वेऽपि न तत्पर तंत्रः कुतः
ब्रह्म अप्रच्युतरूपः तत्कुतः महती विभूतिरैश्वर्यं यस्य सः ३२ उदारं वीर्यं शक्तिर्यस्य तदंभो यस्य रेतः स नः प्रसीदतु उदारवीर्यतामाह यतोंऽभसो लोकादयः सि
ध्यंति जायंते ३३ ७

अनेनश्रेयोभवतीति कुतोज्ञानंसाक्षाद्भगवद्वचनादेवेत्याह इदमाहेत्यादियावत्समाप्ति १६ प्रसंगादन्यस्यापिस्मरणेफलमुच्यतेसर्वेषांद्वितीयांनानांस्मरं
नीत्यष्टमेनान्वयः १७ १८ १९ २० २१ अव्यक्तंमायाम् अव्ययंधर्मभक्तिलक्षणम् सोमकश्यपयोरपिपत्नीर्दाक्षायणीः २२ सितवारणमैरावतम्
२३ सुसमाहिताः एकाग्रचित्ताः ममरूपाणिमद्विभूतीः २४ २५ जलजोत्तमंशंखवरंप्रध्मायवादयित्वा २६ इतिअष्टमेटीकायांचतुर्थोऽध्यायः ४ अष्ट

इदमाहहरिःप्रीतोगजेंद्रंकुरुसत्तम शृण्वतांसर्वभूतानांसर्वभूतमयोविभुः १६ श्रीभगवानुवाच येमांत्वांचसरश्चेदंगिरिकंदरकानन
म् वेत्रकीचकवेणूनांगुल्मानिसुरपादपान् १७ शृंगाणीमानिधिष्ण्यानिब्रह्मणोमेशिवस्यच क्षीरोदंमेप्रियंधामश्वेतद्वीपंचभास्वरम्
१८ श्रीवत्संकौस्तुभंमालांगदांकौमोदकींमम सुदर्शनंपांचजन्यंसुपर्णंपतगेश्वरम् १९ शेषंचमत्कलांसूक्ष्मांश्रियंदेवींमदाश्रयाम् ब्रह्मा
णंनारदमृषिंभवंप्रह्लादमेवच २० मत्स्यकूर्मवराहाद्यैरवतारैःकृतानिमे कर्माण्यनंतपुण्यानिसूर्यंसोमंहुताशनम् २१ प्रणवंसत्यमव्यक्तं
गोविप्रान्धर्ममव्ययम् दाक्षायणीर्धर्मपत्नीःसोमकश्यपयोरपि २२ गंगांसरस्वतींनंदांकालिंदींसितवारणम् ध्रुवंब्रह्मऋषीन्सप्तपुण्य
श्लोकांश्चमानवान् २३ उत्थायापररात्रांतेप्रयताःसुसमाहिताः स्मरंतिममरूपाणिमुच्यंतेह्येनसोऽखिलात् २४ येमांस्तुवंत्यनेनां
गप्रतिबुध्यनिशात्यये तेषांप्राणात्ययेचाहंददामिविमलांमतिम् २५ श्रीशुकउवाच इत्यादिश्यहृषीकेशःप्रध्मायजलजोत्तमम् ह
र्षयन्विबुधानीकमारुरोहखगाधिपम् २६ इतिश्रीभागवतेम० अष्टमस्कंधेगजेंद्रमोक्षणंनामचतुर्थोऽध्यायः ४ श्रीशुकउवाच
राजन्नुदितमेतत्तेहरेःकर्माघनाशनम् गजेंद्रमोक्षणंपुण्यंरैवतंत्वंतरंशृणु १ पंचमोरैवतोनाममनुस्तामससोदरः बलिविंध्यादयस्त
स्यसुताअर्जुनपूर्वकाः २ विभुरिंद्रःसुरगणाराजन्भूतरयादयः हिरण्यरोमावेदशिराऊर्ध्वबाह्वादयोद्विजाः ३ पत्नीविकुंठाशुभ्रस्यवैकुं
ठैःसुरसत्तमैः तयोःस्वकलयाजज्ञेवैकुंठोभगवान्स्वयम् ४ वैकुंठःकल्पितोयेनलोकोलोकनमस्कृतः रमयाप्रार्थ्यमानेनदेव्यातत्प्रियका
म्यया ५ तस्यानुभावःकथितोगुणाश्चपरमोदयाः भौमान्रेणून्सविममेयोविष्णोर्वर्णयेद्गुणान् ६ षष्ठश्चचक्षुषःपुत्रश्चाक्षुषोनामवै
मनुः पुरुःपुरुषसुद्युम्नप्रमुखाश्चाक्षुषात्मजाः ७ इंद्रोमंत्रद्रुमस्तत्रदेवाआप्यादयोगणाः मुनयस्तत्रवैराजन्हविष्मद्वीरकादयः ८ त
त्रापिदेवःसंभूत्यांवैराजस्याभवत्सुतः अजितोनामभगवानंशेनजगतःपतिः ९ पयोधिंयेननिर्मथ्यसुराणांसाधितासुधा भ्रममाणोऽ
भसिधृतःकूर्मरूपेणमंदरः १० राजोवाच यथाभगवताब्रह्मन्मथितःक्षीरसागरः यदर्थंवायतश्चाद्रिंदधारांबुचरात्मना ११

तारव्यानमष्टाभिरध्यायैरनुवर्ण्यते स्वभक्तपक्षपातेनयत्रपोषायितंप्रभोः १ पंचमेपंचमंचाथषष्ठंवाकथयन्मनुम् विप्रशापाच्चनिःश्रीकैःकृतांदैवैर्हरेस्स्तुतिम् २ १
नामसश्चतुर्थोमनुःतस्यसोदरःभ्राता २ ३ ४ ५ तस्यवैकुंठसंज्ञस्यहरेरनुभावःसनकादिशापेनदैत्यतांप्राप्ताभ्यांस्वपार्षदाभ्यांवाराहादिरूपेणसुद्धादि
लक्षणःगुणाश्चब्रह्मण्यतादयःपरमोदयाश्चमहर्द्धयःकथिताःतृतीयस्कंधादिषु ६ ७ ८ ९ १० यतोहेतोःअंबुचरात्मनाकूर्मरूपेण ११ ७ ५

यः सोमो देवानामंधः अन्नम् अतएव बलमायुश्च नगानां वृक्षाणाम् प्रकर्षेण जनयति वर्द्धयतीति प्रजनः तं यस्य मनः समामनंति सनः प्रसीदतु ३४ अग्निर्यस्य तु मुखं जातः कथंभूतः जातवेदो धनं यस्मात् क्रियाकांडं तत्प्रतिपाद्यं कर्म तन्निमित्तं जन्म यस्य अंतः समुद्रे उदरमध्ये स्वधातून् पाकाहनि वान्नादीन् अनुपचन् प्रसिद्धसमुद्रेऽपि वाडवरूपेण उदकान्येवानुपचन्नग्निः ३५ एषतरणिर्यस्य चक्षुरासीत् कथंभूतः देवयानम् अर्चिरादिमार्गे देवता त्रयीमयः सैषा त्रय्येव विद्या तपतीति श्रुतेः ब्रह्मणो धिष्ण्यमुपासनास्थानम् यएषोंतरादित्ये हिरण्मयः पुरुष इति श्रुतेः मुक्तेर्द्वारं देवयानत्वात् अमृतं च पुण्यलोकत्वात् मृत्युश्च कालात्मकत्वात् एवंभूतस्तरणिर्यस्य चक्षुः सः प्रसीदतु ३६ एवंभूतो वायुश्चराचराणां सह आदि धर्मवान्प्राणः यं प्राणं वयं बुद्ध्याद्यधिष्ठातारो दे

सोमं मनो यस्य समामनंति दिवौकसां वै बलमंध आयुः ईशो नगानां प्रजनः प्रजानां प्रसीदतां नः समहाविभूतिः ३४ अग्निर्मुखं यस्य तु जातवेदा जातः क्रियाकांडनिमित्तजन्मा अंतः समुद्रेऽनुपचन् स्वधातून् प्रसीदतां नः समहाविभूतिः ३५ यच्चक्षुरासीत्तरणिर्देवयानं त्रयीमयो ब्रह्मण एष धिष्ण्यम् द्वारं च मुक्तेरमृतं च मृत्युः प्रसीदतां नः समहाविभूतिः ३६ प्राणादभूद्यस्य चराचराणां प्राणः सहो बलमोजश्च वायुः अन्वास्म संम्राजमिवानुगा वयं प्रसीदतां नः समहाविभूतिः ३७ श्रोत्राद्दिशो यस्य हृदश्च खानि प्रजज्ञिरे खं पुरुषस्य नाभ्याः प्राणेंद्रियात्मासुशरीरकेतं प्रसीदतां नः समहाविभूतिः ३८ बलान्महेंद्रस्त्रिदशाः प्रसादान्मन्योर्गिरीशो धिषणाद्विरंचः खेभ्यश्च छंदांस्यृषयो मेढ्रतः कः प्रसीदतां नः समहाविभूतिः ३९ श्रीर्वक्षसः पितरश्छायया सन्धर्मः स्तनादितरः पृष्ठतोऽभूत् द्यौर्यस्य शीर्ष्णोऽप्सरसो विहारात्प्रसीदतां नः समहाविभूतिः ४० विप्रो मुखं ब्रह्म च यस्य गुह्यं राजन्य आसीद्भुजयोर्बलं च ऊर्वोर्विडोजोऽंघ्रिरवेदशूद्रौ प्रसीदतां नः समहाविभूतिः ४१ लोभोऽधरात्प्रीतिरुपर्यभूद्द्युतिर्नस्तः पशव्यः स्पर्शेन कामः भ्रुवोर्यमः पक्ष्मभवस्तु कालः प्रसीदतां नः समहाविभूतिः ४२ द्रव्यं वयः कर्मगुणान्विशेषं यद्योगमायाविहितान्वदंति यद्दुर्विभाव्यं प्रबुधापबाधं प्रसीदतां नः समहाविभूतिः ४३ नमोऽस्तु तस्मा उपशांतशक्तये स्वाराज्यलाभप्रतिपूरितात्मने गुणेषु मायारचितेषु वृत्तिभिर्न सज्जमानाय नभस्वदूतये ४४ सत्त्वं नो दर्शयात्मानमस्मत्करणगोचरम् प्रपन्नानां दिदृक्षूणां सस्मितं ते मुखांबुजम् ४५

वाः संम्राजं भृत्याइव अन्वास्म अनुसृत्य स्थिताः एवंभूतो वायुर्यस्य प्राणादभूत्सः ३७ खानि देहगतानि छिद्राणि प्राणः पंचवृत्तिः इंद्रियाणि च आत्मा मनश्च असवो नागकूर्मादयः शरीरं च तेषां केतमाश्रयभूतं खं यस्य पुरुषस्य नाभ्याः प्रजज्ञेसः ३८ यस्य बलान्महेंद्रो जज्ञे छंदांसि ऋषयश्च खेभ्यः कः प्रजापतिः ३९ इतरः अधर्मः ४० विट् वैश्यः ओजः नैपुण्यं तस्य वृत्तिः अंघ्रिः अंघ्रिजौ इत्यर्थः अवेदशूद्रो अवेदो वेदव्यतिरिक्ताः शुश्रूषातद्विमान्शूद्रश्च पाठांतरं सुगमम् ४१ उपरि उत्तरोष्ठात् नस्तः नासिकातः द्युतिः कांतिः पशव्यः पशूनां हितः कामः स्पर्शेनाभूत् ४२ द्रव्यं भूतानि वयः कालम् विशेषं लौकिकप्रपंचम् यद्यस्माद्दुर्विभाव्यम् कुतः प्रबुधापबाधं विद्वद्भिरपोह्यमानम् पाठांतरे प्रबुधानां मायेत्यवबोधो यस्मिन्नित्यर्थः ४३ तदेवं स प्रपंचमुपवर्ण्य निष्प्रपंचमनुवर्णयन् प्रणमति नमोऽस्त्विति वृत्तिभिर्दर्शनादिभिः नभस्वान्वायुः तस्येव ऊतिः लीला यस्य तस्मै ४४ सस्मितं मुखांबुजं दिदृक्षूणां नोऽस्मच्चक्षुरादिकरणगोचरं यथा भवत्येवं चात्मानं दर्शय ४५

भक्तेच्छाऽनुवर्तित्वंचतवबहुशोदृष्टमेवेत्याह तैस्तैरिति यन्नोदुर्विषहमशक्यंकर्मतद्भगवान् स्वयमेवकरोतिहि ४६ नचबहिर्मुखानामिवत्वद्भक्तानामस्माकंत्वय्यर्पि तानि पूर्वपुण्यानिविपरीतफलानिभवितुमर्हन्तीत्याह क्लेशोभूरिर्येषु अल्पंसारंफलंयेषु यद्वा विफलान्येवसकामानांकर्माणितत्वर्पितंतुननथेति ४७ तत्रावैफल्यमु पपादयति अवमः अल्पोऽपिकर्मकल्पःकर्माभासोऽपिईश्वरार्पितश्चेद्विफलायासायनकल्पतेहियस्मात्सएषईश्वरःपुरुषस्यात्मा अतएवदयितोहितश्च नह्यात्मनि दयितेहितेचार्पितंनिष्फलंस्यात् ४८ अनंतफलत्वमाह यथाहिमूलावसेचनंस्कंधानांशाखानांचभवति ४९ एवंसत्यपित्वदर्पितकर्मणांत्वद्भक्तानामस्माकंयन्नि- मित्तमिदंदुःखमितित्वमेववेत्सीत्याशयेनाह नमइति दुर्वितर्क्याण्यात्मकर्माणिस्वभावचेष्टितानियस्यतस्मै ५० इत्यष्टमेटीकायांपंचमोऽध्यायः ५ षष्ठे पुनस्तुतिर्विष्णावाविर्भूतेस्तुतैःकृता तन्मंत्रेणासुरैःसाकममृतार्थमहोद्यमः १ सहस्रार्काणामुदयेद्युतिरिव द्युतिर्यस्य १ महसातेजसाप्रतिहतानीक्षणानिच

तैस्तैःस्वेच्छाधृतैरूपैःकालेकालेस्वयंविभो कर्मदुर्विषहंयन्नोभगवांस्तत्करोतिहि ४६ क्लेशभूर्यल्पसाराणिकर्माणिविफलानिच देहिनांविष यार्तानांननथैवार्पितंत्वयि ४७ नावमःकर्मकल्पोऽपिविफलायेश्वरार्पितः कल्पतेपुरुषस्यैषसह्यात्मादयितोहितः ४८ यथाहिस्कंधशाखा नांतरोर्मूलावसेचनम् एवमाराधनंविष्णोःसर्वेषामात्मनश्चहि ४९ नमस्तुभ्यमनंतायदुर्वितर्क्यात्मकर्मणे निर्गुणायगुणेशायसत्वस्थाय चसांप्रतम् ५० इतिश्रीभागवतेम० अष्टमस्कंधे अमृतमथनंनामपञ्चमोऽध्यायः ५ श्रीशुकउवाच एवंस्तुतःसुरगणैर्भगवान्ह रिरीश्वरः तेषामाविरभूद्राजन्सहस्रार्कोदयद्युतिः १ तेनैवमहसासर्वेदेवाःप्रतिहतेक्षणाः नापश्यन्खंदिशःक्षोणीमात्मानंचकुतोविभुम् २ विरिंचोभगवान्दृष्ट्वासहशर्वेणतांतनुम् स्वच्छांमरकतश्यामांकंजगर्भारुणेक्षणाम् ३ तप्तहेमावदातेनलसत्कौशेयवाससा प्रसन्नचारु सर्वांगींसुमुखींसुंदरभ्रुवम् ४ महामणिकिरीटेनकेयूराभ्यांचभूषिताम् कर्णाभरणनिर्भातकपोलश्रीमुखांबुजाम् ५ कांचीकलापवलयहा रनूपुरशोभिताम् कौस्तुभाभरणांलक्ष्मींबिभ्रतींवनमालिनीं ६ सुदर्शनादिभिःस्वास्त्रैर्मूर्तिमद्भिरुपासिताम् तुष्टावदेवप्रवरःसशर्वःपुरु षंपरम् सर्वामरगणैःसाकंसर्वांगैरवनिंगतैः ७ ब्रह्मोवाच अजातजन्मस्थितिसंयमायागुणायनिर्वाणसुखार्णवाय अणोरणिम्नेऽ परिगण्यधाम्नेमहानुभावायनमोनमस्ते ८

क्षूंषियेषाम् २ तामाविर्भूतांतनुंविरंचोदृष्ट्वातुष्टावेतिपंचमेनान्वयः कंजगर्भवदरुणेईक्षणेयस्याः ३ तप्तहे मवदवदातेनपीतेनलसताकौशेयवाससासायुक्तांप्रसन्नानिचारूणिसर्वाण्यंगानियस्याःशोभनंमुखंयस्याःसुंदरेभ्रुवौयस्याः ४ महांतोमणयोयस्मिन्तेनकिरीटेन कर्णाभरणेकुंडलेताभ्यांनिर्भातौयौकपोलौताभ्यांश्रीर्मुखांबुजेयस्याः ५ कौस्तुभआभरणंकंठेयस्याः लक्ष्मींवक्षसिबिभ्रतीम् ६ देवप्रवरोब्रह्मा सर्वांगैरवनिं गतैःसाष्टांगप्रणतैः अनाविराविरासेयंनाभूताऽभूदितिब्रुवन् ब्रह्माऽभिप्रैतिनित्यत्वविभुत्वेभगवन्तनोः ७ श्रीमूर्तेरयमाविर्भावएवनत्वस्मदादिवज्जन्मादि नवास्तीत्याह नजाताजन्मादयोयस्य कुतःअगुणाय अतःनिर्वाणसुखस्यार्णवाय अपारमोक्षसुखरूपायेत्यर्थः तथाऽपिअणोरप्यणिम्नेअतिसूक्ष्मायदुर्ज्ञे यत्वात् वस्तुतस्तुअपरिगण्यमियत्तातीतंधाममूर्तिर्यस्यतस्मैनचैतदसंभावितं यतःमहानचिंत्योऽनुभावोयस्यतस्मै ८ ७ ५

तन्मूर्तेः सनातनत्वमपरिमेयत्वंचोपपादयति रूपमिति हेपुरुषर्षभ हेधातः एतत्तवरूपंवैदिकेनतांत्रिकेणचयोगेनोपायेनश्रेयोर्थिभिः सदाइज्यंपूज्यमतोनेदमिदानीम पूर्वंजातमितिभावः ननुयूयंदेवाः पूज्यत्वेनप्रसिद्धाः सत्यम् सर्वेऽपि अत्रैवांतर्भूताइत्याह ३ अहोस्फुटम् अमुष्मिंस्त्वयिनोऽस्मांस्त्रीन्लोकांश्चसहपश्यामि तत्रहेतुः विश्वंमूर्तौयस्य अतस्तवैतद्रूपंपरिच्छिन्नमपिनभवतीत्यर्थः ९ विश्वमूर्तित्वमेवाह त्वयीति घटस्यमृत्तिकायथा आदिरंतश्चमध्यंच तथात्वमस्यजगतः तत्रहेतुः परस्मात्प्रधानादपिपरः १० मृत्तिकादृष्टांतेनपरिणामंप्राप्तंवारयति त्वमिति स्वयास्वाधीनयाअतएवगुणानांव्यवायेपरिणामेऽप्यगुणमेवत्वांयुक्ताः पश्यंति मनीषिणोविवेकिनः विपश्चितःशास्त्रज्ञाः ११ एतदेवसदृष्टांतमाह यथाऽग्निंकाष्ठेमथनेन अमृतमाज्यंगोषुदोहनादिनाभुविअन्नंत्रीह्यादिकर्षणादिना अं बुचरवननेनउद्यमनेपुरुषकारे वाणिज्यादिनावृत्तिंजीविकाम् यद्वा अंबुनः उद्यमनेघटीयंत्रादिनोद्धरणेयोगैरुपायैर्मनुष्या अधियंतिप्राप्नुवंति तथाक

रूपंतवैतत्पुरुषर्षभेज्यंश्रेयोर्थिभिर्वैदिकतांत्रिकेण योगेनधातःसहनस्त्रिलोकान् पश्याम्यमुष्मिन्नुहविश्वमूर्तौ ९ त्वय्यग्रआ सीत्त्वयिमध्यआसीत्त्वय्यंतआसीदिदमात्मतंत्रे त्वमादिरंतोजगतोऽस्यमध्यंघटस्यमृत्स्नेवपरःपरस्मात् १० त्वंमाययात्माश्रयया स्वयेदंनिर्मायविश्वंतदनुप्रविष्टः पश्यंतियुक्तामनसामनीषिणोगुणव्यवायेऽप्यगुणंविपश्चितः ११ यथाऽग्निमेधस्यमृतंचगोषुभुव्य न्नमंबूद्यमनेचवृत्तिम् योगैर्मनुष्याअधियंतिहित्वांगुणेषुबुद्ध्याकवयोवदंति १२ तंत्वांवयंनाथसमुज्जिहानंसरोजनाभातिचिरेप्सि तार्थम् दृष्ट्वागतानिर्वृतिमद्यसर्वेगजादवार्ताइवगांगमंभः १३ सत्वंविधत्स्वाखिललोकपालावयंयदर्थास्तवपादमूलम् समागता स्तेबहिरंतरात्मन्किंचान्यविज्ञाप्यमशेषसाक्षिणः १४ अहंगिरित्रश्चसुरादयोयेदक्षादयोऽग्नेरिवकेतवस्ते किंवाविदामेशपृथग्वि भातावि धत्स्वशन्नोद्विजदेवमंत्रम् १५ श्रीशुकउवाच एवंविरिंच्यादिभिरीडितस्तद्विज्ञायतेषांहृदयंयथैव जगादजीमूतगभीर यागिराबद्धांजलीन्संवृतसर्वकारकान् १६ एकएवेश्वरस्तस्मिन्सुरकार्येसुरेश्वरः विहर्तुकामस्तानाहसमुद्रोन्मथनादिभिः १७ श्री भगवानुवाच हंतब्रह्मन्नहोशंभोहेदेवाममभाषितम् शृणुतावहिताःसर्वेश्रेयोवःस्याद्यथासुराः १८ यातदानवदैतेयैस्तावत्संधिर्वि धीयताम् कालेनानुगृहीतैस्तैर्यावद्वोभवआत्मनः १९

वयस्त्वांबुद्ध्यागुणेष्वधियंतिवदंतिच १२ हेनाथसरोजनाभ अतिचिरादी प्सितमर्थंयोगेकप्राप्यंत्वांसम्यगुज्जिहानमाविर्भवंतंप्रत्यक्षतोदृष्ट्वाऽद्यवयंनिर्वृतिंगताः दवार्त्तादावाग्निपीडिताः १३ यद्विधेयंतत्कथयेतिचेत्तत्राह हेअंतरात्मन् अशेषसाक्षिणस्तेबहिः किंवाऽन्यैर्विज्ञाप्यमस्ति १४ यूयमेवकिंचित्कुरुतेतिचेत्तत्राह अहमिति अग्नेः केतवोविस्फुलिंगाइवतेत्वत्तो वयंपृथग्विभाताःसंतःआत्मनः शंश्रेयः किंवाविद्मः अतस्त्वमेवद्विजानांदेवानांचमंत्रंविधत्स्वइदंकुरुतेत्युपायमुपदिशेत्यर्थः १५ हृदयंमंत्रः उपदेष्ट- व्यइत्यभिप्रेतंयथैवतथैवविज्ञायजगाद संवृतानिनियमितानिसर्वाणि कारकाणींद्रियाणियैस्तान् १६ ईश्वरस्यापितथैवाभिप्रेतमित्याह एकएवेश्वरः समर्थोऽपि १७ हेसुराः हेदेवा अन्येचगंधर्वादयः वः आत्मनोयावद्भवो वृद्धिर्भवति १८ १९ ७ ७ ७

अर्थस्यप्रयोजनस्यपदवींसिद्धिंप्राप्तैः पश्चादहिमूषकवत्वध्यघातकभावेनवर्त्तितव्यमितिशेषः यद्वा पेटिकायांनिरुद्धोऽहिर्यथानिर्गमद्वारविधानार्थंप्रथमंमू
षकेणसंधिंविधत्तेपश्चात्तमेवकदाचित् भक्षयतितथा अर्थमार्गप्रवृत्तैः प्रथमंसंधेयाइत्यर्थः २० ततस्तैः सहयत्कार्यंतदाह अमृतोत्पादनइति यस्यअमृतस्यपीतस्य
सतः अमरोभवेत्मृत्युग्रस्तोऽपि २१ नेत्रंरज्जुम् २२ अतंद्रिताः संयत्ताः निर्मथध्वमिति ननुतर्हितेऽप्यमृतपानेनामराःस्युस्तत्राह क्लेशभाजइति २३ बलिभिःसहका

अरयोपिहिसंधेयाःसतिकार्यार्थगौरवे अहिमूषकवद्देवाअर्थस्यपदवींगतैः २० अमृतोत्पादनेयत्नःक्रियतामविलंबितम् यस्यपीतस्यवैजंतु
मृत्युग्रस्तोऽमरोभवेत् २१ क्षिप्त्वाक्षीरोदधौसर्वावीरुत्तृणलतौषधीः मंथानंमंदरंकृत्वानेत्रंकृत्वातुवासुकिम् २२ सहायेनमयादेवानिर्मथ
ध्वमतंद्रिताः क्लेशभाजोभविष्यंतिदैत्यायूयंफलग्रहाः २३ यूयंतदनुमोदध्वंयदिच्छंत्यसुराःसुराः नसंरंभेणसिद्ध्यंतिसर्वेर्थाःसांत्वयायथा २४
नभेतव्यंकालकूटाद्विषाज्जलधिसंभवात् लोभःकार्योनवोजातुरोषःकामस्तुवस्तुषु २५ श्रीशुकउवाच इतिदेवान्समादिश्यभग
वान्पुरुषोत्तमः तेषामंतर्दधेराजन्स्वच्छंदगतिरीश्वरः २६ अथतस्मैभगवतेनमस्कृत्यपितामहः भवश्चजग्मतुःस्वंस्वंधामोपेयुर्बलिंसुराः
२७ दृष्ट्वारीनप्यसंयत्तान्जातक्षोभान्स्वनायकान् न्यषेधद्दैत्यराट्श्लोक्यःसंधिविग्रहकालवित् २८ तेवैरोचनिमासीनंगुप्तंचासुरयूथपैः
श्रियापरमयाजुष्टंजिताशेषमुपागमन् २९ महेंद्रःश्लक्ष्णयावाचासांत्वयित्वामहामतिः अभ्यभाषततत्सर्वंशिक्षितंपुरुषोत्तमात् ३० तदरो
चतदैत्यस्यतत्रान्येयेऽसुराधिपाः शंबरोऽरिष्टनेमिश्चयेचत्रिपुरवासिनः ३१ ततोदेवासुराःकृत्वासंविदंकृतसौहृदाः उद्यमंपरमंचक्रुरमृतार्थे
परंतप ३२ ततस्तेमंदरगिरिमोजसोत्पाट्यदुर्मदाः नदंतउदधिंनिन्युःशक्ताःपरिघबाहवः ३३ दूरभारोद्वहश्रांताःशक्रवैरोचनादयः अपारयंत
स्तंवोढुंविवशाविजहुःपथि ३४ निपतन्सगिरिस्तत्रबहूनमरदानवान् चूर्णयामासमहताभारेणकनकाचलः ३५ तांस्तथाभग्नमनसोभग्नबा
हूरुकंधरान् विज्ञायभगवांस्तत्रबभूवगरुडध्वजः ३६ गिरिपातविनिष्पिष्टान्विलोक्यामरदानवान् ईक्षयाजीवयामासनिर्जरान्निर्व्र
णान्यथा ३७ गिरिंचारोप्यगरुडेहस्तेनैकेनलीलया आरुह्यप्रययावब्धिंसुरासुरगणैर्वृतः ३८ अवरोप्यगिरिंस्कंधात्सुपर्णःपततांव
रः ययौजलांतउत्सृज्यहरिणासविसर्जितः ३९ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेअष्टमस्कंधेअमृतमथनेमंदराचलानयनंनामषष्ठोऽ
ध्यायः ६

रिभिः साध्या अर्थास्तदनुसरणंविनानसिद्ध्यंतीतिकृत्वासामादिकमुपदिशति यूयमितिद्वाभ्याम् हेसुराःसंरंभेणसंभ्रमेण सांत्वयाभासमा
र्गेणयथासिद्ध्यंति २४ वस्तुषुमथनादुत्पन्नेषु २५ २६ सुरास्तुबलिमुपेयुःउपजग्मुः २७ असंयत्तानपिदृष्ट्वाश्लोक्यःकीर्त्यर्हः २८ वैरोचनिंबलिम् जितमशे
षंत्रैलोक्यंयेनतम् २९ तत्सर्वममृतोन्मथनादि ३० तत्रयेअन्येचासुराधिपाःपौलोमकालेयादयः शंबरादयश्चतेभ्यश्चारोचत ३१ संविदम् समयम् ३२ परिघा
इवबाहवोयेषाम् ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ विसर्जितः प्रस्थापितः सुपर्णेतत्रस्थितेवासुकेरागमनायोगादितिभावः ३९ इतिश्रीअष्टमस्कंधेटीकायांषष्ठोऽध्या
यः ६

सप्तमेमथनोद्भूतविषभीत्याऽखिलैर्जनैः स्तुतःसन्कृपयारुद्रःपपौविषमितीर्यते १ फलभागेनतवाप्यमृतेभागोभविष्यतीत्यामंत्र्य संमंत्र्यवासुकिंनेत्रंगिरौपरिवी यसंवेष्ट्य अब्धिंमथितुमारेभिरे वासुकेर्मुखंनीचंदैत्यान्ग्राहयितुमेवपूर्वंहरिः पुरस्तात्मुखेजगृहेततोऽभवन्मुखंजगृहुः १ २ ३ ४ कृतोधारणेस्थानविभागोयैः ५ ६ दैवेनहेतुनास्वपौरुषेनष्टेसति ७विघ्नेशस्यविधिंतेनरचितंविघ्नम् अवितथःसत्योऽभिसंधिःसंकल्पोयस्य ८ लक्षयोजनःप्रस्तारःविस्तारोऽस्यास्तीतित-

श्रीशुकउवाच तेनागराजमामंत्र्य फलभागेनवासुकिम् परिवीयगिरौतस्मिन्नेत्रमब्धिंमुदान्विताः १ आरेभिरेसुरायत्ताअमृतार्थेकुरूद्वह हरिःपुरस्ताज्जगृहेपूर्वंदेवास्ततोभवन् २ तन्नैच्छन्दैत्यपतयोमहापुरुषचेष्टितम् नगृह्णीमोवयंपुच्छमहेरंगममंगलम् ३ स्वाध्यायश्रुतसंपन्नाःप्रख्याताजन्मकर्मभिः इतितूष्णींस्थितान्दैत्यान्विलोक्यपुरुषोत्तमः ४ स्मयमानोविसृज्याग्रंपुच्छंजग्राहसामरः कृतस्थानविभागास्तएवंकश्यपनंदनाः ५ ममंथुःपरमायत्ताअमृतार्थंपयोनिधिम् मथ्यमानेऽर्णवेसोद्रिरनाधारोह्यपोविशत् ६ ध्रियमाणोऽपिबलिभिर्गौरवात्पांडुनंदन तेसुनिर्विण्णमनसःपरिम्लानमुखश्रियः आसन्स्वपौरुषेनष्टेदैवेनातिबलीयसा ७ विलोक्यविघ्नेशविधिंतदेश्वरोदुरंतवीर्योऽवितथाभिसंधिः कृत्वावपुःकाच्छपमद्भुतंमहत्प्रविश्यतोयंगिरिमुज्जहार ८ तमुत्थितंवीक्ष्यकुलाचलंपुनःसमुद्यतानिर्मथितुंसुरासुराः दधारपृष्ठेनसलक्षयोजनप्रस्तारिणाद्वीपइवापरोमहान् ९ सुरासुरेंद्रैर्भुजवीर्यवेपितंपरिभ्रमंतंगिरिमंगपृष्ठतः बिभ्रत्तदावर्त्तनमादिकच्छपोमेनेंऽगकंडूयनमप्रमेयः १० तथाऽसुरानाविशदासुरेणरूपेणतेषांबलवीर्यमीरयन् उद्दीपयन्देवगणांश्चविष्णुर्दैवेननागेंद्रमबोधरूपतः ११ उपर्यगेंद्रंगिरिराडिवान्यआक्रम्यहस्तेनसहस्रबाहुः तस्थौदिविब्रह्मभवेंद्रमुख्यैरभिष्टुवद्भिःसुमनोऽभिवृष्टः १२ उपर्यधश्चात्मनिगोत्रनेत्रयोःपरेणतेप्राविशतासमेधिताः ममंथुरब्धिंतरसामदोत्कटामहाद्रिणाक्षोभितनक्रचक्रम् १३ अहींद्रसाहस्रकठोरदृङ्मुखश्वासाग्निधूमाहतवर्च्चसोऽसुराः पौलोमकालेयबलील्वलादयोदवाग्निदग्धाःसरलाइवाभवन् १४ देवांश्चतच्छ्वासशिखाहतप्रभान्धूम्रांबरस्रग्वरकंचुकाननान् समभ्यवर्षन्भगवद्वशाघनाववुःसमुद्रोर्म्युपगूढवायवः १५ मथ्यमानेतथासिंधौ देवासुरवरूथपैः यदासुधानजायेतनिर्ममंथाजितःस्वयम् १६

थातेनपृष्ठेन ९ तस्यगिरेःआवर्त्तनंभ्रमणमंगकंडूयनंमेने १० आसुरेणअसुराकारेणदैवेनदेवाकारेणरूपेणाविशत् ११ १२ आत्मनिदेवदैत्यमध्येगोत्रेदार्ढ्यरूपेणनेत्रे अभेद्याबोधरूपेणपरेणहरिणा क्षोभितंनक्राणांचक्रंसमूहोयस्मिन् १३ दृशश्चमुखानिचश्वासाश्चअहींद्रस्यसाहस्रमपरिमिताःकठोरायेदृगादयःतेभ्योनिर्गताभ्यामग्निधूमाभ्यामाहतंवर्च्चोयेषांते सरलाद्रुमविशेषाः १४ देवांस्तुभगवद्वशाघनाःसमभ्यवर्षन् समुद्रोर्मिभिः उपगूढावायवश्चशीतलाववुः वांतिस्म कथंभूतान् तस्याहींद्रस्यश्वाससशिखाग्निभिर्हताप्रभायेषाम् धूम्राण्यंबरादीनियेषाम् १५ १६ ७ ७ ७

धृतोऽद्रिर्येनसधृताद्रिः भगवान्परमपुरुषोऽनंतरमशोभतेत्यन्वयः कथंभूतः कनकपरिधिः पीतवासाः कर्णयोर्विद्योतमानाविद्युत्कुंडललक्षणायस्य
तथामूर्ध्नि भ्राजंतोविलुलिताः कचायस्यसतथा जैत्रैर्जिष्णुभिर्दंदशूकंसर्पम् प्रतिगिरिः प्रतिद्वंद्वीपर्वतः १७ हालहलमित्याख्यानामयस्य संभ्रांतामीना
उद्गतामकरादयश्चयस्मिन्तस्मात् तिम्यादिभिराकुलाच्च १८ तद्विषमप्रति अप्रतिसंप्रतिक्रियाशून्यमितिवा कुतःउग्रोवेगोयस्य तदेवाह दिशिदिशी–
ति यद्वा उग्रावेगारोमांचस्वेदादयोयस्मात् अतएवासह्यंविलोक्यभीताः अन्येनकेनाप्यरक्ष्यमाणाः सदाशिवंशरणंदुद्रुवुः जग्मुः १९ त्रिलोक्याउद्भवाय
देव्यासह अद्रौकैलासे आसीनंतथाऽपिमुनीनामभिमतंतेषामेवापवर्गायतपोजुषाणम् २० २१ निर्गुणंसगुणंचैवशिवंहरिपराक्रमैः स्तुवंतस्तुप्रजेशा
नानामन्यंतांतरंतयोः २२ नन्वेवंभूतोविष्णुरितिप्रसिद्धं तत्राहुः गुणमय्येति अस्यजगतोयदासर्गादीन्धत्सेतदाहेभूमन् स्वदृक्स्वतःसिद्धज्ञानः त्वंब्रह्मादिसंज्ञांधत्से२३

मेघश्यामः कनकपरिधिः कर्णविद्योतविद्युन्मूर्ध्निभ्राजद्विलुलितकचः स्रग्धरोरक्तनेत्रः जैत्रैर्दोर्भिर्जगदभयदैर्दंदशूकंगृहीत्वामथ्नन्भ्राप्रतिगि
रिरिवाशोभताथोधृताद्रिः १७निर्मथ्यमानादुदधेरभूद्विषंमहोल्बणंहालहलाह्वमग्रतः संभ्रांतमीनोन्मकरादिकच्छपात्तिमिद्विपग्राहतिमिंगि
लाकुलात् १८ तदुग्रवेगंदिशिदिश्युपर्यधोविसर्पदुत्सर्पदसह्यमप्रति भीताः प्रजादुद्रुवुरंगसेश्वरा अरक्ष्यमाणाः शरणंसदाशिवम् १९ विलो
क्यतंदेववरंत्रिलोक्याभवायदेव्याऽभिमतंमुनीनाम् आसीनमद्रावपवर्गहेतोस्तपोजुषाणंस्तुतिभिः प्रणेमुः २० प्रजापतयऊचुः देवदे
वमहादेवभूतात्मन्भूतभावन त्राहिनः शरणापन्नान्त्रैलोक्यदहनाद्विषात् २१ त्वमेकः सर्वजगतईश्वरोबंधमोक्षयोः तंत्वामर्चंतिकुशलाः
प्रपन्नार्तिहरंगुरुम् २२ गुणमय्यास्वशक्त्याऽस्यसर्गस्थित्यप्ययान्विभो धत्सेयदास्वदृक्भूमन्ब्रह्मविष्णुशिवाभिधाम् २३ त्वंब्रह्मप
रमंगुह्यंसदसद्भावभावनः नानाशक्तिभिराभातस्त्वमात्माजगदीश्वरः २४ त्वंशब्दयोनिर्जगदादिरात्माप्राणेंद्रियद्रव्यगुणः स्वभावः कालः
क्रतुः सत्यमृतंचधर्मस्त्वय्यक्षरंयत्त्रिवृदामनंति २५ अग्निर्मुखंतेऽखिलदेवतात्माक्षितिंविदुर्लोकभवांघ्रिपंकजम् कालंगतिंतेऽखिलदेव
तात्मनोदिशश्चकर्णौरसनंजलेशम् २६ नाभिर्नभस्तेश्वसनंनभस्वान्सूर्यश्चचक्षूंषिजलंस्मरेतः परावरात्माश्रयणंतवात्मासोमोमनोद्यौर्भगव
न्शिरस्ते २७

तत्रहेतुः त्वंब्रह्मेति सदसतोभावान्देवतिर्यगादिरूपान्भावयतीतितथा सूज्यंतुत्वद्व्यतिरिक्तंनास्तीत्याहुः आत्मैवत्वंनानाशक्तिभिर्जगद्रू
पेणाभातः तस्मादीश्वरः २४ स्वतःसिद्धज्ञानत्वमुपपादयंतः जगदात्मनाआभानप्रकारमाहुः त्वंशब्दस्यवेदस्ययोनिः अतः स्वतः सिद्धज्ञानः त्वंजगदादिर्महत्तत्त्व
म् आत्माच अहंकारः कथंभूतः प्राणेंद्रियद्रव्याणांकारणभूतागुणायस्यराजसादित्रिविधइत्यर्थः स्वभावादयश्चत्वमेवक्रतुः संकल्पः सत्यमृतंचेतियोधर्मः सत्वं
महदादिस्वरूपत्वहेतुः त्रिवृत्त्रिगुणात्मकंयदक्षरंप्रधानंत्वयित्वदाश्रयंतदामनंति यद्वा एवंभूतेत्वयित्रिवृदक्षरंप्रणवंप्रकाशमाहुरित्यर्थः २५ अखिलदेवता
त्माअग्निः सर्वादेवताइतिश्रुतेः सोऽग्निस्तेमुखंहेलोकभव द्वितीयांतेष्वविदुरित्यस्यसंबंधः २६ परेवरेच्चयेआत्मानोजीवास्तेषामाश्रयस्तवात्माऽहंका
रः २७ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५

त्रयीमयात्मन् वेदत्रयमूर्ते २८ पंचोपनिषदः तत्पुरुषाघोरसद्योजातवामदेवेशानरूपा मंत्रा यैर्मुखैरष्टोत्तरत्रिंशन्मंत्राणांवर्गः तेषामेव मंत्राणां पदच्छेदेनाष्टोत्त
रत्रिंशत्कलात्मकामंत्रा इत्यर्थः अवस्थितिः उपरतावस्था २९ अधर्मस्योर्मिषु दंभलोभादिषु यैरूर्मिभिर्विसर्गः संहारः यद्वा यैः सत्त्वादिभिर्विविधः सर्गः तानिते
त्रत्रयम् हे देव छंदोमयः सनवेक्षाईक्षणम् साक्षान्मनुरितिपाठेमनुरितिवेदः तदेवाह छंदोमयइति ३० हेगिरित्रते परंज्योतिरखिलानांलोकपालादीनांगम्यं
नभवति कुतः यत्ररजआदिनास्ति किंतत् ज्योतिः यन्निरस्तभेदं ब्रह्म ३१ कामश्च अध्वरश्च दक्षयज्ञः त्रिपुरादयश्चये अनेकभूतद्रुहस्तान् क्षपयतः संहरतस्ते
तत्कर्म स्तुतयेनभवति अत्यल्पमेतदित्यर्थः गरभक्षणस्याप्यवश्यंभावित्वेनसिद्धवन्निर्देशः स्तुतये अलंनभवतीत्यत्र हेतुः यस्त्वमवान्स्वनेत्रवह्निविस्फुलिंग
स्यशिखयाइदंजगद्भसितंभस्मसात् जातंनवेदनालोचयस्यपि ३२ तदेवंनित्यंपरानुग्रहव्यग्रंत्वांयेनिंदंतितेऽतिमूर्खाइत्याहुः येतुउमयासहचरंतंतस्यांनित-

कुक्षिःसमुद्रागिरयोस्थिसंघारोमाणिसर्वौषधिवीरुधस्ते छंदांसिसाक्षात्तवसप्तधातवस्त्रयीमयात्मन्हृदयंसर्वधर्मः २८ मुखानिपंचोपनि
षदस्तवेशयैस्त्रिंशदष्टोत्तरमंत्रवर्गः यत्तच्छिवाख्यंपरमार्थतत्त्वंदेवःस्वयंज्योतिरवस्थितिस्ते २९ छायात्मधर्मोर्मिषुयैर्विसर्गोनेत्रत्रयंसत्त्वर
जस्तमांसि साक्षान्मनुःशास्त्रकृतस्तवेक्षाछंदोमयोदेवऋषिःपुराणः ३० नतेगिरित्राखिललोकपालविरिंचिवैकुंठसुरेंद्रगम्यम् ज्योतिःपरं
यत्ररजस्तमश्चसत्त्वंनयद्ब्रह्मनिरस्तभेदम् ३१ कामाध्वरत्रिपुरकालगराद्यनेकभूतद्रुहःक्षपयतःस्तुतयेनतत्ते यस्त्वंतकालइदमात्मकृतं
स्वनेत्रवह्निस्फुलिंगशिखयाभसितंनवेद ३२ येत्वात्मरामगुरुभिर्हृदिचिंतितांघ्रिद्वंद्वंचरंतमुमयातपसाभितप्तम् कत्थंतउग्रपुरुषंनिरतं
श्मशानेतेनूनमूतिमविदंस्तवहातलज्जाः ३३ तत्तस्यतेसदसतोःपरतःपरस्यनांजःस्वरूपगमनेप्रभवंतिभूम्नः ब्रह्मादयःकिमुतसंस्तवने
वयंतुतत्सर्गसर्गविषयाअपिशक्तिमात्रम् ३४ एतत्परंप्रपश्यामोनपरंतमहेश्वर मृडनायहिलोकस्यव्यक्तिस्तेऽव्यक्तकर्मणः ३५ श्री
शुकउवाच तद्वीक्ष्यव्यसनंतासांकृपयाभृशपीडितः सर्वभूतसुहृद्देवइदमाहसतींप्रियाम् ३६ शिवउवाच अहोबतभवान्येत
त्प्रजानांपश्यवैशसम् क्षीरोदमथनोद्भूतात्कालकूटादुपस्थितम् ३७

रंरतंकामिनंकत्थंतेप्रलपंति तथाश्मशानेचरंतमुग्रंक्रूरंपरुषंच
हिंस्रंकत्थंते कथंभूतम् आत्मारामाश्चतेगुरवोविश्वहितोपदेष्टारस्तैर्हृदिचिंतितमंघ्रिद्वंद्वंयस्यतथाभूतमपितपसाऽभितप्तमपितेनूनंतवोतिमविदन्निति काकुः त्व
ल्लीलांनैवविदुरित्यर्थः अतोहातलज्जाः त्यक्तत्रपाः कथमात्मारामैः सेवितचरणयुगलस्यतेकामित्वंसंभवति कथंवातपसाऽभितप्तस्यशांतस्योग्रत्वंपरुषत्वंवासं
भवतीत्यविचार्यैवप्रलपंतीत्यर्थः ३३ आस्तांतावन्निंदकानांवार्त्तामहांतोऽपितव तत्त्वंनजानंतीत्याहुः तत्तस्मात्तवस्वरूपस्यगमनेज्ञानेब्रह्मादयोऽपिनसमर्थाः
संस्तवनेतुकुतः शक्ताःस्युः तत्रवयंकथंप्रभवामः यतस्तेषांसर्गेअत्यंतार्वाचीनाः तथापियदेतत्तवस्तवनमेतदात्मशक्तिपरिमितमात्रमित्यर्थः ३४ तदेवाहुःएतत्स
रमितिनपरंरूपंतथाऽपित्वद्दर्शनादेवकृतार्थावयमित्याहुः मृडनायहीति ३५ ३६ मत्प्रभावमविचार्यविषपानेप्रवृत्तंमांकथंचिदियंप्रियावारयेदिति
शंकयातामनुज्ञापयन्नाह अहोबतेतिसार्द्धैश्चतुर्भिःवैशसंदुःखम् ३७ ७ ७ ७ ७ ७

प्राणपरीप्सूनां प्राणरक्षणेप्सूनां मे मया प्रभोः समर्थस्य अर्थः कार्यम् ३८ किंच बद्धवैरेषु भूतेषु परस्परं जिघांसत्सु ३९ कृपयतः कृपां कुर्वतः पुंसः ४० मे मत्तः स्वस्ति शोभना सत्ता स्फरत्वेन जीवितमस्त्वित्यर्थः ४१ जग्धुमत्तुम् करतलीकृत्य करतलपरिमितमात्रं कृत्वा ४२ जलकल्मषः जलदोषो विषम् ४३ यस्मात्तं गलेनीलं चकार ४४ ४५ प्रस्कन्नं गलितम् अपरे ये सविषाः तेऽपिजगृहुः अनेन विषस्यतीव्रतोक्ता ४६ इत्यष्टमस्कंधे टीकायां सप्तमोऽध्यायः ७ अष्टमे मथ्यमाने ब्धौ लक्ष्म्याविष्णोर्वृतेस्फरैः धन्वंतरेहृते सोमे मोहिन्युद्भव ईर्यते १ हविर्द्धानी स्फरभिः १ देवयानस्य ब्रह्मलोकमार्गप्रापकस्य यज्ञस्य संबंधिनो हविषे २ ईश्वरशि-

आसां प्राणपरीप्सूनां विधेयमभयं हि मे एतावान्हि प्रभोरर्थो यद्दीनपरिपालनम् ३८ प्राणैः स्वैः प्राणिनः पांति साधवः क्षणभंगुरैः बद्धवैरेषु भूतेषु मोहितेष्वात्ममायया ३९ पुंसः कृपयतो भद्रे सर्वात्मा प्रीयते हरिः प्रीते हरौ भगवति प्रीयेऽहं सचराचरः ४० तस्मादिदं गरं भुंजे प्रजानां स्वस्तिरस्तु मे एवमामंत्र्य भगवान् भवानीं विश्वभावनः ४१ तद्विषं जग्धुमारेभे प्रभावज्ञाऽन्वमोदत ततः करतलीकृत्य व्यापि हालाहलं विषम् ४२ अभक्षयन्महादेवः कृपया भूतभावनः तस्यापि दर्शयामास स्ववीर्यं जलकल्मषः ४३ यच्चकार गले नीलं तच्च साधोर्विभूषणम् तप्यंते लोकतापेन साधवः प्रायशो जनाः परमाराधनं तद्धि पुरुषस्याखिलात्मनः ४४ निशम्य कर्म तच्छंभोर्देवदेवस्य मीढुषः प्रजा दाक्षायणी ब्रह्मा वैकुंठश्च शशंसिरे ४५ प्रस्कन्नं पिबतः पाणेर्यत्किंचिज्जगृहुः स्म तत् वृश्चिकाहिविषौषध्यो दंदशूकाश्च ये परे ४६ इति श्रीभागवते म० अष्टमस्कंधे अमृतमथने सप्तमोऽध्यायः ७ श्रीशुक उवाच पीते गरे वृषांकेण प्रीतास्तेऽमरदानवाः ममंथुस्तरसा सिंधुं हविर्धानी ततोऽभवत् १ तामग्निहोत्रीमृषयो जगृहुर्ब्रह्मवादिनः यज्ञस्य देवयानस्य मेध्याय हविषे नृप २ तत उच्चैःश्रवा नाम हयोऽभूच्चंद्रपांडुरः तस्मिन्बलिः स्पृहां चक्रे नेंद्र ईश्वरशिक्षया ३ तत ऐरावतो नाम वारणेंद्रो विनिर्गतः दंतैश्चतुर्भिः श्वेताद्रेर्हरन् भगवतो महिम् ४ कौस्तुभाख्यमभूद्रत्नं पद्मरागो महोदधेः तस्मिन् हरिः स्पृहां चक्रे वक्षोऽलंकरणे मणौ ५ ततोऽभवत्पारिजातः स्फरलोकविभूषणम् पूरयत्यर्थिनोऽयोऽर्थैः शश्वद्भुवि यथा भवान् ६ ततश्चाप्सरसो जाता निष्ककंठ्यः स्फवाससः रमण्यः स्वर्गिणां वल्गुगतिलीलाऽवलोकनैः ७ ततश्चाविरभूत्साक्षात्श्रीः रमा भगवत्परा रंजयंती दिशः कांत्या विद्युत्सौदामनी यथा ८ तस्यां चक्रुः स्पृहां सर्वे सस्फरास्फरमानवाः रूपौदार्यवयोवर्णमहिमाक्षिप्तचेतसः ९ तस्या आसनमानिन्ये महेंद्रो महदद्भुतम् मूर्तिमत्यः सरिच्छ्रेष्ठा हेमकुंभैर्जलं शुचि १०

क्षयाभागेवकृतया ३ भगवतोयः श्वेताद्रिः कैलासस्तस्य महिं महिमानम् दंतैः शिखरकल्पैः हरन् चंद्रवत्पांडुर इत्यनुषंगः ४ ५ ६ वल्गुभिर्गत्यादिभिः स्वर्गिणां रमण्यः रतिकर्त्र्यः ७ स्फदामा पर्वतः तत्रैकस्यां दिशि जाता सौदामनी स्फटिकादिमयगिरिशृंगेष्वधिकं स्फुरंती विद्युदिव कांत्या दिशो रंजयती श्रीः संपत्साक्षान्मूर्तिधारिणी सती सैव भगवत्परा रमा आविरभूदित्यर्थः ८ तस्या रूपादिमहिम्ना आक्षिप्तं चेतो येषाम् ९ भगवद्वक्षसि स्थितया श्रिया विलोकितानां स्फराणां यथापूर्वं संपत्प्राप्तिम स्फराणां च तद्विपर्ययं वक्तुमभिषेकादिमहोत्सवपूर्वकं ब्रह्मादिपरिहारेण भगवत्प्राप्तिप्रकारमाह तस्या आसनमित्यादिना अथासीद्वारुणीत्यतः प्राक्तनेन ग्रंथेन १०

भा० अ० टी०
११

अ० ८

आभिषेचनिकाः अभिषेकोचिताः पंचपवित्राणिपंचगव्यानि मधुमाधवौचैत्रवैशाखभवंफल पुष्पादिपाठांतरेऽपिद्वंद्वैक्येसएवार्थः मधुमासेभवंमध्विनिवा ११ अभिषेकमभिषेकोचितंविधिम् नद्यः नदानांस्त्रियः १२ शंखवेणुवीणाश्चव्यनादयन् तुमुलोनिस्वनोयेषांतान्मृदंगादीन् १३ १४ १५ १६ १७ १८ पदमाश्रयम् ध्रुवंनित्यम् अव्यभिचारिणोनित्याः संतोगुणायस्मिन् तंनान्वविंदत क्वचित्कस्यचिद्दोषस्यसद्भावात् १९ तदेवाह नूनमितित्रिभिः मन्युनिर्जयोनास्तिदुर्वासः प्रभृतिषु गुरुशुक्रादिषुसंगवर्जितंज्ञानंनास्ति महत्त्वेपिब्रह्मसोमादौनकामनिर्ज्जयः परतोव्यपाश्रयः परापेक्षइंद्रादिः सकिमीश्वरः २० नभूतसौहृदंपरशुरामादिषु नमुक्तिकारणंत्यागःशिबिप्रभृतिषुपुंसःकार्त्तवीर्यादेर्वीर्यमस्ति अजवेगनिष्कृतंकालवेगेनपरिहृतंतुनभवति गुणसंगवर्जितःसनकादिः द्वितीयः ममवरोनहिसमाधिनिष्ठत्वात् २१ चिरायुष्यपिमार्कंडेयादौशीलंमंगलंनास्ति इंद्रियदमनशीलत्वात् क्वचित्तदप्यस्तिहिरण्यकशिपुप्रभृतौ आयुषःस्थै

आभिषेचनिकाभूमिराहरत्सकलौषधीः गावःपंचपवित्राणिवसंतोमधुमाधवौ ११ ऋषयःकल्पयांचक्रुरभिषेकंयथाविधि जगुर्भद्राणि गंधर्वानट्यश्चननृतुर्जगुः १२ मेघामृदंगपणवमुरजानकगोमुखान् व्यनादयन्शंखवेणुवीणास्तुमुलनिस्वनान् १३ ततोऽभिषिषिचुर्देवींश्रियंपद्मकरांसतीम् दिगिभाः पूर्णकलशैःसूक्तवाक्यैर्द्विजेरितैः १४ समुद्रःपीतकौशेयवाससीसमुपाहरत् वरुणःस्रजंवैजयंतींमधुनामत्तषट्पदाम् १५ भूषणानिविचित्राणिविश्वकर्माप्रजापतिः हारंसरस्वतीपद्ममजोनागाश्चकुंडले १६ ततःकृतस्वस्त्ययनोत्पलस्रजंनदद्द्विरेफांपरिगृह्य पाणिना चचालवक्त्रंसुकपोलकुंडलंसव्रीडहासंदधतीसुशोभनम् १७ स्तनद्वयंचातिकृशोदरीसमंनिरंतरंचंदनकुंकुमोक्षितम् ततस्ततो नूपुरवल्गुसिंजितैर्विसर्पतीहेमलतेवसाबभौ १८ विलोकयंतीनिरवद्यमात्मनःपदंध्रुवंचाव्यभिचारिसद्गुणम् गंधर्वयक्षासुरसिद्धचारणत्रैविष्टपेयादिषुनान्वविंदत १९ नूनंतपोयस्यनमन्युनिर्ज्जयोज्ञानंक्वचित्तच्चनसंगवर्जितम् कश्चिन्महांस्तस्यनकामनिर्ज्जयः सईश्वरः किंपरतोव्यपाश्रयः २० धर्मःक्वचित्तत्रनभूतसौहृदंत्यागःक्वचित्तत्रनमुक्तिकारणम् वीर्यंनपुंसोऽस्त्यजवेगनिष्कृतंनहिद्वितीयोगुणसंगवर्जितः २१ क्वचिच्चिरायुर्नहिशीलमंगलंक्वचित्तदप्यस्तिनवेद्यमायुषः यत्रोभयंकुत्रचसोऽप्यमंगलःसुमंगलःकश्चनकांक्षतेहिमाम् २२ एवंविमृश्याव्यभिचारिसद्गुणैर्वरंनिजैकाश्रयतयागुणाश्रयम् वव्रेवरंसर्वगुणैरपेक्षितंरमामुकुंदंनिरपेक्षमीप्सितम् २३

र्यंनवेद्यंदुर्ज्ञानंभगवद्द्वेषेणाकस्मादेवमृत्युसंभवात् यत्रकुत्रचश्रीरुद्रेमार्कंडेयादिवत् इंद्रियदमनाद्यभावात् शीलंमंगलंचायुर्निश्चयश्चेत्युभयमस्ति नचान्यःपूर्वोक्तःकश्चिद्दोषः तथाऽपिसोऽप्यमंगलः श्मशानवासाद्यमंगलचेष्टितः श्रीमुकुंदंलक्ष्मीस्तुत्याह कश्चेति कश्चित्सुमंगलः निरवद्यश्चसतुमांनहिकांक्षते आत्मारामत्वात् २२ एवंविमृश्यपरमानिरपेक्षमपिमुकुंदमेववरंवव्रे तत्किमव्यभिचारिभिः सद्भिःधर्मज्ञानादिभिर्गुणैर्निजैकाश्रयतयाचनैरपेक्ष्येण वरंसर्वोत्तमम् तत्रहेतुः अगुणाश्रयंप्रकृतिगुणातीतम् पाठांतरेऽप्ययमेवार्थः अतएवस्वस्य ईप्सितम् किंच सर्वैर्गुणैरणिमादिभिरपेक्षितंवृतम् अयंभावः यद्यपिस्वयमात्मारामत्वेनान्यनिरपेक्षः तथाऽप्याश्रिता अणिमादिसिद्धीर्यथानोपेक्षतेतद्वन्मामपिनोपेक्षेन तावत्तेवतत्सेवयाऽहंकृतार्थास्यांकिमन्यैःप्राकृतैरितितमेववृतवतीति २३ ७ ७

११

तदेवाह तस्यांसदेशेकमनीयांनवकंजमालांनिधायतदनुग्रहंप्रतीक्षमाणातूष्णींतस्यनिकटेतस्थौ कथंभूतांमालाम् माद्यंतोयेमधुव्रताः तेषांवरूथरवगिराउपघुष्टांना दिताम् कथंभूताश्रीः सव्रीडहासेनविकसन्नयनंतेनतस्यउरः स्वधामयातासतीवक्षः प्रतीक्षमाणातस्थावित्यर्थः २४ भगवानपित्रैलोक्याभिवृद्धयेस्ववक्षस्तस्याः स्थानंददावित्याह तस्याइति विशिष्टाभूतयोविभवायस्याः तथात्रिजगतोजनन्याःश्रियः परमंस्फस्थिरमैधयत अवर्द्धयत् २५ २६ नल्लिंगैःविष्णुप्रतिपादकैः अवितथैर्यथाऽर्थैः २७ २८ २९ वारुणीवरुणदेवत्यंयदन्नंतन्मयीस्फुरा ३० ३१ दीर्घौपीवरौदोर्दंडौयस्य कंबुग्रीवःशंखवनाभिरिवत्रिरेखाकृत्ता-

तस्यांसदेशउशतींनवकंजमालांमाद्यन्मधुव्रतवरूथगिरोपघुष्टाम् तस्थौनिधायनिकटेतदुरःस्वधामसव्रीडहासविकसन्नयनेनयाता २४ तस्याःश्रियस्त्रिजगतोजनकोजनन्यावक्षोनिवासमकरोत्परमंविभूतेः श्रीःस्वाःप्रजाःसकरुणेननिरीक्षणेनयत्रस्थितैधयतसाधिपतीं स्त्रिलोकान् २५ शंखतूर्यमृदंगानांवादित्राणांपृथुस्वनः देवानुगानांसस्त्रीणांनृत्यतांगायतामभूत् २६ ब्रह्मरुद्रांगिरोमुख्याःसर्वेविश्वसृ जोविभुम् ईडिरेऽवितथैर्मंत्रैस्तल्लिंगैःपुष्पवर्षिणः २७ श्रियावलोकितादेवाःसप्रजापतयःप्रजाः शीलादिगुणसंपन्नालेभिरेनिर्वृतिंप राम् २८ निःसत्त्वालोलुपाराजन्निरुद्योगागतत्रपाः यदाचोपेक्षितालक्ष्म्याबभूवुर्दैत्यदानवाः २९ अथासीद्वारुणीदेवीकन्याकमललोच ना असुराजगृहुस्तांवैहरेरनुमतेनते ३० अथोदधेर्मथ्यमानात्काश्यपैरमृतार्थिभिः उदतिष्ठन्महाराजपुरुषःपरमाद्भुतः ३१ दीर्घपीवरदोर्दंडः कंबुग्रीवोऽरुणेक्षणः श्यामलस्तरुणःस्रग्वीसर्वाभरणभूषितः ३२ पीतवासामहोरस्कःसुमृष्टमणिकुंडलः स्निग्धकुंचितकेशांतःसुभगःसिंहवि क्रमः ३३ अमृतापूर्णकलशंबिभ्रद्वलयभूषितः सवैभगवतःसाक्षाद्विष्णोरंशांशसंभवः ३४ धन्वंतरिरितिख्यातआयुर्वेददृगिज्यभाक् तमालोक्यासुराःसर्वेकलशंचामृताभृतम् ३५ लिप्संतःसर्ववस्तूनिकलशंतरसाहरन् नीयमानेऽसुरैस्तस्मिन्कलशेऽमृतभाजने ३६ विषण्णमनसोदेवाहरिंशरणमाययुः इतितद्दैन्यमालोक्यभगवान्भृत्यकामकृत् माखिद्यतमिथोऽर्थंवःसाधयिष्येस्वमायया ३७ मि थःकलिरभूत्तेषांतदर्थेतर्षचेतसाम् अहंपूर्वमहंपूर्वंनत्वंनत्वमितिप्रभो ३८ देवाःस्वंभागमर्हंतियेतुल्यायासहेतवः सत्रयागइवैतस्मिन्नेष धर्मःसनातनः ३९ इतिस्वान्प्रत्यषेधन्वैदैतेयाजातमत्सराः दुर्बलाःप्रबलान्राजन्गृहीतकलशान्मुहुः ४० एतस्मिन्नंतरेविष्णुःसर्वोपायवि दीश्वरः योषिद्रूपमनिर्देश्यंदधारपरमाद्भुतम् ४१

ग्रीवायस्य ३२ स्निग्धःकुंचितः केशानामंतोयस्य ३३ ३४ इज्यभाक्यज्ञभागभोक्ता अमृतेन आभृतं परिपूर्णम् ३५ ३६ मिथःदैत्यानांपरस्परंकलहोत्पादनेनयोगमाययाचमोहिन्यावोऽर्थंसाधयिष्यामि अतोमाखिद्यतेत्याहेतिशेषः ३७ तदेवाह मिथइतितर्षःकामः तद्युक्तानिचेतांसियेषाम् इत्येवंसमबलानांकलिरभूत् ३८ दुर्बलानांप्रलाक्रोशप्रकारमाह देवाइतिद्वाभ्याम् येदेवाःतुल्येनायासेनहेतवःसाधकाःतुल्यायासोहेतुश्चध नादिर्येषामितिवा सत्रयागेयथासर्वेषांसमंफलंतद्वत् तथाचश्रुतिः ऋद्धिकामाःसत्रमासीरन्नितियेयजमानास्तेऋत्विजइतिच ३९ ४० ४१ ७

तद्रूपं वर्णयति पंचभिः प्रेक्षणीयमुत्पलमिवश्यामम् सर्वेष्ववयवेषु सुंदरम् समानयोः कर्णयोराभरणे यस्मिन् सकपोलं च तदुत्कृष्टनासिकं च आननं यस्मिन् ४२
नवयौवननिर्वृत्तयोः स्तनयोर्भारेण च कृशमुदरं यस्मिन् ४३ सुष्ठुग्रीवा यस्मिन् कंठे आभरणं यस्मिन् तच्च तच्च शोभना ग्रीवा येन तत्कंठाभरणं यस्मिन्निति वा सु
भुजयोरंगदाभ्यां भूषितम् ४४ विरजांबरेण संवीतो नितंब एव द्वीपः विशालत्वात् तत्र शोभा यस्याः तया कांच्या प्रकर्षेण विलसत् वल्गु यथा भवत्येवं चलतोश्चर
णयोर्नूपुरे यस्मिन् ४५ सव्रीडेन स्मितेन सह विक्षिप्ता कंपिता या भ्रूः तस्या विलासेन सह यान्यवलोकितानि तैः दैत्ययूथपानां चेतस्सु मुहुः कामसुद्दीपयत् ४६

प्रेक्षणीयोत्पलश्यामं सर्वावयवसुंदरम् समानकर्णाभरणं सुकपोलोन्नसाननम् ४२ नवयौवननिर्वृत्तस्तनभारकृशोदरम् मुखामोदानुर
क्तालिझंकारोद्विग्नलोचनम् ४३ बिभ्रत्सुकेशभारेण मालामुत्फुल्लमल्लिकाम् सुग्रीवकंठाभरणं सुभुजांगदभूषितम् ४४ विरजांबरसंवीत
नितंबद्वीपशोभया कांच्या प्रविलसद्वल्गुचलच्चरणनूपुरम् ४५ सव्रीडस्मितविक्षिप्तभ्रूविलासावलोकनैः दैत्ययूथपचेतस्सु काममुद्दीपय
न्मुहुः ४६ इति श्रीभाग॰ महा॰ अष्टमस्कंधे अष्टमोऽध्यायः ८ श्रीशुक उवाच तेऽन्योऽन्यतोऽसुराः पात्रं हरंतस्त्यक्तसौहृदाः क्षिपंतो
दस्युधर्माण आयांतीं ददृशुः स्त्रियम् १ अहो रूपमहो धाम अहो अस्या नवं वयः इति ते तामभिद्रुत्य पप्रच्छुर्जातहृच्छयाः २ का त्वं कंजप
लाशाक्षि कुतो वा किं चिकीर्षसि कस्यासि वद वामोरु मथ्नतीव मनांसि नः ३ न वयं त्वाऽमरैर्दैत्यैः सिद्धगंधर्वचारणैः नास्पृष्टपूर्वां जानीमो लो
केशैश्च कुतो नृभिः ४ नूनं त्वं विधिना सुभ्रूः प्रेषिताऽसि शरीरिणाम् सर्वेंद्रियमनःप्रीतिं विधातुं सघृणेन किम् ५ सा त्वं नः स्पर्धमानानामेकवस्तु
नि मानिनि ज्ञातीनां बद्धवैराणां शं विधत्स्व सुमध्यमे ६ वयं कश्यपदायादा भ्रातरः कृतपौरुषाः विभजस्व यथान्यायं नैव भेदो यथा भवेत्
७ इत्युपामंत्रितो दैत्यैर्मायायोषिद्वपुर्हरिः प्रहस्य रुचिरापांगैर्निरीक्षन्निदमब्रवीत् ८ श्रीभगवानुवाच कथं कश्यपदायादाः
पुंश्चल्यां मयि संगताः विश्वासं पंडितो जातु कामिनीषु न याति हि ९ सालावृकाणां स्त्रीणां च स्वैरिणीनां सुरद्विषः सख्यान्याहुरनित्या
नि नूत्नं नूत्नं विचिन्वताम् १० श्रीशुक उवाच इति ते क्ष्वेलितैस्तस्या आश्वस्तमनसोऽसुराः जहसुर्भावगंभीरं ददुश्चामृतभाजनम्
११ ततो गृहीत्वाऽमृतभाजनं हरिर्बभाष ईषत्स्मितशोभया गिरा यद्यभ्युपेतं क्व च साध्वसाधु वा कृतं मया वो विभजे सुधामिमाम् १२

इत्यष्टमे टीकायामष्टमोऽध्यायः ८ नवमे मोहितैर्दैत्यैरर्पिते ऽमृतभाजने तद्वंचनेन देवेभ्योऽमृतं दत्तं तथेर्यते १ १ अहो रूपं सौंदर्यं धाम कांतिः इति वदंतः का त्वमि-
त्यादि पप्रच्छुः २ मथ्नंतीव क्षोभयंतीव ३ कस्यासीत्ययुक्तमुक्तमस्माभिः यतस्त्वं न केनचिद्भुक्तपूर्वेत्याहुः नेति द्वाभ्याम् त्वा त्वाममरादिभिरस्पृष्टपूर्वां न जानीमः इति न अपि तु जा
नीम एव ४ आस्तामिदं त्वद्दर्शनं त्वीश्वरेणैव संपादितमित्याहुः नूनमिति सर्वेंद्रियाणां च मनसश्च प्रीतिं विधातुं सघृणेन प्रेषिताऽसि किं वा यदृच्छया गतासि नैवं नूनं प्रेषितैवेत्यर्थः ५ ६
भेदो विग्रहो यथा न भवेत्तथा ७ ८ संगताः अनुसृताः ९ १० हे सुरद्विषः भावेन केनाप्यभिप्रायेण गंभीरं यथा भवत्येवं जहसुः ११ ईषत्स्मितेन शोभा यस्याः तया मया कृतं साधु-
वा असाधु यद्यभ्युपेत अंगीकुरुत तर्हि विभजे १२ ५

असुरपुंगवाः दैत्यश्रेष्ठाः प्रमाणमियत्तामजानंतः १३ १४ यथोपजोषं यथाप्रीति अहतस्य लक्षणम् अहतं यंत्रनिर्मुक्तं मुक्तं वासः स्वयंभुवा शस्तं तन्मांगलिकेषु ता
वन्मात्रेण सर्वदा प्रागग्रेषु कुशेषु विविशुः १५ धूपैरामोदितायां सुरभीकृतायां शालायाम् १६ अथ तस्यां शालायां हेनरेंद्र सा कलशपाणिराविवेश कथंभूता मणिबंधादा क
निष्ठं करस्य करभो बहिः करभसदृशौ सुवृत्तौ वरू यस्याः सा उशत्कमनीयं दुकूलं यस्मिन् तेन श्रोणीतटेन विशालया श्रोण्या अलसा मंदा गतिर्यस्याः पाठांतरे करभसदृ
शयोरूर्वोः लसद्दुकूलं यस्याः सा चासौ श्रोणीतटेन अलसगतिश्च मदेन विह्वले अक्षिणी यस्याः १७ तां स्त्रियः सखीं संवीक्ष्य देवासुराः संमुमुहुः कथंभूताम् कन
कमये कुंडले यस्याः सा चासौ चारवः कर्णादयो यस्याः सा च ताम् विगलितः स्रस्तः स्तनपत्रिकाया अंतो यस्याः १८ एवं तान्मोहयित्वा यत्कृतवान् तदाह त्रिभिः अ
सुराणां सुधादानं सर्पाणां क्षीरदानमिव दुर्नयं मन्यायर्थ्यं मत्वा तां सुधां तेभ्यो न व्यभजत् अयं भावः दैत्यैर्मदीयं साध्वसाधु वा सर्वमनुमतमेषां नो मङ्कृतान् देवा

इत्यभिव्याहृतं तस्या आकर्ण्यासुरपुंगवाः अप्रमाणविदस्तस्यास्तत्तथेत्यन्वमंसत १३ अथोपोष्य कृतस्नाना हुत्वा च हविषानलम् ।
दत्वा गोविप्रभूतेभ्यः कृतस्वस्त्ययना द्विजैः १४ यथोपजोषं वासांसि परिधायाहतानि ते कुशेषु प्राविशन्सर्वे प्रागग्रेष्वभिभूषिताः १५ प्राङ्मु
खेषूपविष्टेषु सुरेषु दितिजेषु च धूपामोदितशालायां जुष्टायां माल्यदीपकैः १६ तस्यां नरेंद्र करभोरुरुशद्दुकूलश्रोणीतटालसगतिर्मदवि
ह्वलाक्षी सा कूजती कनकनूपुरसिंजितेन कुंभस्तनी कलशपाणिरथाविवेश १७ तां श्रीसखीं कनककुंडलचारुकर्णनासाकपोलवदनां पर
देवताख्याम् संवीक्ष्य संमुमुहुरुत्स्मितवीक्षणेन देवासुरा विगलितस्तनपट्टिकांऽताम् १८ असुराणां सुधादानं सर्पाणामिव दुर्नयम् म
त्वा जातिनृशंसानां न तां व्यभजदच्युतः १९ कल्पयित्वा पृथक्पंक्तीरुभयेषां जगत्पतिः तांश्चोपवेशयामास स्वेषु स्वेषु च पंक्तिषु २० दैत्या
न्गृहीतकलशो वंचयन्नुपसंचरैः दूरस्थान्पाययामास जरामृत्युहरां सुधाम् २१ ते पालयंतः समयमसुराः स्वकृतं नृप तूष्णीमासन्कृ
तस्नेहाः स्त्रीविवादजुगुप्सया २२ तस्यां कृतातिप्रणयाः प्रणयापायकातराः बहुमानेन चाबद्धा नोचुः किंचन विप्रियम् २३ देवलिंगप्रतिच्छ
न्नः स्वर्भानुर्देवसंसदि प्रविष्टः सोममपिबच्चंद्रार्काभ्यां च सूचितः २४ चक्रेण क्षुरधारेण जहार पिबतः शिरः हरिस्तस्य कबंधस्तु सुधयाऽप्ला
वितोऽपतत् २५

नैव सुधां पाययिष्यामि किंच तैर्यथान्यायं विभजस्वेत्युक्तं न चैते तेभ्यो जात्यैव क्रूरेभ्यो दानं न्याय्यम् अतस्तेभ्यः सुधां न दद्यामिति १९ पं
क्तीः पृथक् विविक्ताः कल्पयित्वा विधाय तासु पंक्तिषु स्वेषु स्वेषु तत्सजातीयेषु तांश्च असुरानपि प्रतारणार्थमेवोपवेशयामास २० उपसंचरैः बहुमानप्रियवाक्यादिना ता
नतिक्रम्यातिक्रम्य गमनैर्दूरस्थानपि देवान् २१ तया कृतः स्नेहो येषु स्त्रिया सह विवादस्य जुगुप्सया २२ कृतः अतिप्रणयः स्नेहो यैः प्रणयापायेन कातराः भीताः एतेनाव
त्कृपणाः पूर्वं किंचित्पिबंतु यूयं तु धीराः क्षणं प्रतीक्षध्वमित्यादि बहुमानेन आबद्धाः नियंत्रिताः समयपालनादिभिः षड्भिरेतैः कारणैः अप्रियं किंचिदपि नोचुः किंतु तू
ष्णीमासन् २३ देवपंक्तौ चंद्रार्कयोर्मध्ये प्रविष्टः सोमममृतमपिबत् २४ हरिस्तस्य शिरो जहार आप्लावितः असंस्पृष्टः २५ ७ ७

यद्दर्हसूर्यादिवत् ग्रहत्वाधिकारिणम् २६ २७ हरिभक्तानामेवोद्यमः फलतिनान्येषामित्येवमाख्यानतात्पर्यमाह एवमिति समादेशादयोयेषाम् हेतुर्मंदराद्रिः अर्थःस मुद्रेक्षिसंवीरुदादिविविधः कल्पः फलंकेषांचिज्जातंकेषांचिन्नेतिवैचित्र्यंयेषांतेफलवैषम्यवंतोबभूवुरित्यर्थः तदेवाह तत्रतेषुयस्यपादपंकजरजःश्रयणात् देवाअमृ तंफलमापुः सएवसेव्यइत्यर्थः यत्तदोर्नित्यसंबंधात् २८ एतदेवोपपादयति यदिति असुःप्राणः वसुधनम् प्राणादिभिर्देहात्मजादिषुनृभिर्यत्प्रयुज्यते प्रयुज्यते देहा द्यर्थयत्क्रियतइत्यर्थः तदसत् व्यर्थंभवति कुतः पृथक्त्वात् भेदाश्रयत्वात् शाखानिषेचनवत् तैरेवप्राणादिभिरीश्वरोद्देशेनयत्क्रियतेतत्तुसत् महाफलंभवति अपृथ-

शिरस्त्वमरतांनीतमजोग्रहमचीकॢपत् यस्तुपर्वणिचंद्रार्कावभिधावतिवैरधीः २६ पीतप्रायेऽमृतेदेवैर्भगवान्लोकभावनः पश्यतामसुरेंद्रा णांस्वरूपंजगृहेहरिः २७ एवंसुरासुरगणाःसमदेशकालहेत्वर्थकर्ममतयोऽपिफलेविकल्पाः तत्रामृतंसुरगणाःफलमंजसापुर्यत्पादपंकजरजः श्रयणान्नदैत्याः २८ यद्युज्यतेऽसुवसुकर्ममनोवचोभिर्देहात्मजादिषुनृभिस्तदसत्पृथक्त्वात् तैरेवसद्भवतियत्क्रियतेऽपृथक्त्वात्सर्वस्यतद्भवति मूलनिषेचनंयत् २९ इतिश्रीभागवतेम॰ अष्टमस्कंधेअमृतमथनेनवमोऽध्यायः ९ श्रीशुकउवाच इतिदानवदैतेयानाविंदन्नमृतं नृप युक्ताःकर्मणियत्ताश्ववासुदेवपराङ्मुखाः १ साधयित्वाऽमृतंराजन् पाययित्वास्वकान्सुरान् पश्यतांसर्वभूतानांययौगरुडवाहनः २ सपत्नानांपरामृद्धिंदृष्ट्वातेदितिनंदनाः अमृष्यमाणाउत्पेतुर्देवान्प्रत्युद्यतायुधाः ३ ततःसुरगणाःसर्वेसुधयापीतयैधिताः प्रतिसंयुयुधुःश स्त्रैर्नारायणपदाश्रयाः ४ तत्रदैवासुरोनामरणःपरमदारुणः रोधस्युदन्वतोराजंस्तुमुलोरोमहर्षणः ५ तत्रान्योऽन्यंसपत्नास्तेसंरब्धमन सोरणे समासाद्यासिभिर्बाणैर्निजघ्नुर्विविधायुधैः ६ शंखतूर्यमृदंगानांभेरीडमरिणांमहान् हस्त्यश्वरथपत्तीनांनदतांनिःस्वनोऽभवत् ७ रथिनोरथिभिस्तत्रपत्तिभिःसहपत्तयः हयाहयैरिभाश्चेभैःसमसज्जंतसंयुगे ८ उष्ट्रैःकेचिदिभैःकेचिदपरेयुयुधुःखरैः केचिद्गौरमृगैर्ऋ क्षैर्द्वीपिभिर्हरिभिर्भटाः ९ गृध्रैःकंकैर्बकैरन्येश्येनभासैस्तिमिंगिलैः शरभैर्महिषैःखड्गैर्गोवृषैर्गवयारुणैः १० शिवाभिराखुभिःकेचित्कृक लासैःशशैर्नरैः बस्तैरेकेकृष्णसारैर्हंसैरन्येचसूकरैः ११ अन्येजलस्थलखगैःसत्त्वैर्विकृतविग्रहैः सेनयोरुभयोराजन्विविशुस्तेऽग्रतोऽग्र तः १२

त्वात् ईश्वरस्यसर्वत्रानुगतत्वात् तत्रदृष्टांतः यत्तरोर्मूलनिषेचनंतद्यथासर्वस्यस्कंधशाखादेर पिभवतीति यद्वात्यल्पबोधेपंचम्यौपृथक्त्वंपर्यालोच्यभेददृष्ट्यादेहाद्युद्देशेनयत्क्रियतेतदसत् अपृथक्त्वंपर्यालोच्यईश्वरदृष्ट्यातैरेवतेष्वेवचयत्क्रियतेतत् सद्भवतीतिशेषंसमानम् २९ इत्यष्टमेटीकायांनवमोऽध्यायः ९ दशमेमत्सराद्दैत्यैरारब्धेतुमृधेसुरैः दैत्यमायाविषण्णेषुदेवेष्वाविर्बभौहरिः १ त देवममृतावाप्तिर्नाभक्तानामितीरितम् भक्तमत्सरतःप्राणहानिःपुनरुदीर्यते २ १ २ ३ ४ रणःसंग्रामःउदन्वतःसमुद्रस्यरोधसितीरेबभूव ५ अन्योऽन्यंसमासाद्यनिजघ्नुः ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ ७ ७ ७ ७ ७

चित्रध्वजपटादिभिश्चवीराणांमालाभिश्चराजिभिर्देवदानववीराणांध्वजिन्यौयादसांमालाभिः सागराविवरेजतुरितित्रयाणामन्वयः यादोभिरितिवा सितैरम
लैरातपत्रैश्च बार्हैश्चामरैश्चव्यजनैः वातेनोद्धूतैरुत्तरीयैः उष्णीषैश्च सूर्यरश्मिभिः स्फुरद्भिः १३ १४ १५ असुराणांयाचमूः तस्याः पतिः सबलिर्यानमास्थि
तः १६ १७ उदयेउदयगिरिशिखरेस्थितः चंद्रइवविरेजइतित्रयाणामन्वयः १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ स्रवंतिप्रस्रवणानियस्मिन्नितिमदधारासाहश्यम् २५

चित्रध्वजपटैराजन्नातपत्रैःसितामलैः महाधनैर्वज्रदंडैर्व्यजनैर्बार्हचामरैः १३वातोद्धूतोत्तरोष्णीषैरर्चिर्भिर्वर्मभूषणैः स्फुरद्भिर्विशदैःशस्त्रैःस्फुरत्
रांसूर्यरश्मिभिः १४ देवदानववीराणांध्वजिन्यौपांडुनंदन रेजतुर्वीरमालाभिर्यादसामिवसागरौ १५ वैरोचनोबलिःसंख्येसोऽसुराणांचमूपतिः
यानंवैहायसंनामकामगंमयनिर्मितम् १६ सर्वसंग्रामकोपेतंसर्वाश्चर्यमयंप्रभो अप्रतर्क्यमनिर्देश्यंदृश्यमानमदर्शनम् १७ आस्थितस्तद्विमा
नाग्र्यंसर्वानीकाधिपैर्वृतः वालव्यजनछत्राग्र्यैरेजेचंद्रइवोदये १८ तस्यासन्सर्वतोयानैर्यूथानांपतयोऽसुराः नमुचिःशंबरोबाणोविप्रचित्तिरयो
मुखः १९ द्विमूर्द्धाकालनाभोथप्रहेतिर्हेतिरिल्वलः शकुनिर्भूतसंतापोवज्रदंष्ट्रोविरोचनः २० हयग्रीवःशंकुशिराःकपिलोमेघदुंदुभिः तारकश्चक्र
दृक्शुंभोनिशुंभोजंभउत्कलः २१ अरिष्टोऽरिष्टनेमिश्चमयश्चत्रिपुराधिपः अन्येपौलोमकालेयानिवातकवचादयः २२ अलब्धभागाःसोमस्यकेव
लंक्लेशभागिनः सर्वएतेरणमुखेबहुशोनिर्जितामराः २३ सिंहनादान्विमुंचंतःशंखान्दध्मुर्महारवान् दृष्ट्वासपत्नानुत्सिक्तान्बलभित्कुपितोभृ
शम् २४ ऐरावतंदिक्करिणमारूढःशुशुभेस्वराट् यथास्रवत्प्रस्रवणमुदयाद्रिमहर्पतिः २५ तस्यासन्सर्वतोदेवानानावाहध्वजायुधाः लोकपा
लाःसहगुणैर्वाय्वग्निवरुणादयः २६ तेऽन्योऽन्यमभिसंसृत्यक्षिपंतोमर्मभिर्मिथः आह्वयंतोविशंतोग्रेयुयुधुर्द्वंद्वयोधिनः २७ युयोधबलिरिंद्रेण
तारकेणगुहोऽस्यत वरुणोहेतिनाऽयुध्यन्मित्रोराजन्प्रहेतिना २८ यमस्तुकालनाभेनविश्वकर्मामयेनवै शंबरोयुयुधेत्वष्ट्रासवित्रातुविरोचनः २९
अपराजितेननमुचिरश्विनौवृषपर्वणा सूर्योबलिसुतैर्देवोबाणज्येष्ठैःशतेनच ३० राहुणाचतथासोमःपुलोम्नायुयुधेऽनिलः निशुंभशुंभयोर्दे
वीभद्रकालीतरस्विनी ३१ वृषाकपिस्तुजंभेनमहिषेणविभावसुः इल्वलःसहवातापिर्ब्रह्मपुत्रैररिंदम ३२ कामदेवेनदुर्मर्षउत्कलोमातृभिःस
ह बृहस्पतिश्चोशनसानरकेणशनैश्चरः ३३ मरुतोनिवातकवचैःकालेयैर्वसवोऽमराः विश्वेदेवास्तुपौलोमैरुद्राःक्रोधवशैःसह ३४ तएवमाजाव
सुराःसुरेंद्राद्वंद्वेनसंहत्यचयुद्ध्यमानाः अन्योन्यमासाद्यनिजघ्नुरोजसाजिगीषवस्तीक्ष्णशरासितोमरैः ३५ भुशुंडिभिश्चक्रगदर्ष्टिपट्टिशैःशक्त्यु
ल्मुकैःप्रासपरश्वधैरपि निस्त्रिंशभल्लैःपरिघैःसमुद्गरैःसभिंडिपालैश्चशिरांसिचिच्छिदुः ३६ गजास्तुरंगाःसरथाःपदातयःसारोहवाहाविविधावि
खंडिताः निकृत्तबाहूरुशिरोधरांघ्रयश्छिन्नध्वजेष्वासतनुत्रभूषणाः ३७

नानावाहनादीनियेषांतेदेवा असुराश्चमिथोयुयुधुः २६ २७ द्वंद्वान्येवाहवयोधि
निसम्भिः अस्यत आस्यत् अयुद्ध्यतेत्यर्थः २८ २९ सूर्योदेवएकएवशतेनबलिसुतैः बाणोज्येष्ठोयेषांतैः ३० निशुंभशुंभाभ्याम् देवी ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६
आरोहंतीत्यारोहाः तैःसहिताःअन्येचवाहाः पूर्वंतुकेवलंगजादयउक्ताः कथंभूतानिकृत्ताबाह्वादयोयेषांछिन्नानिध्वजादीनियेषांते ३७ ५ ५

तेषांदेवादीनांपदाघातैरथांगैश्चचूर्णितादायोधनात्रणभूमेः उत्थितोरेणुर्दिशः खंद्युमणिंचसूर्यंछादयंस्तदैवरवादेन्यवर्त्तत कथंभूताम् असृक्स्रुतिभिः रक्तरक्षणैः परि
प्लुतात् यद्वा परिप्लवनाद्धेतोर्न्यवर्त्तत भावेक्तः रक्तधाराणांतस्यनमुच्छलनादित्यर्थः प्रथमांतपाठेरेणोर्विशेषणम् ३८ शिरोभिर्महाज्जुषैश्चकरभसदृशैरूरुभिश्चसार
णभूः प्रकर्षेण आस्तृतासतीबभौ कथंभूतैः शिरोभिः उद्धूतानिउत्पतितानिकिरीटानिकुंडलानिचयेभ्यः तैः संरंभयुक्ताः दृशोयेषुतैः परिदष्टादच्छदाओष्ठायेषुतैः ३९ प
तितानियानिस्वशिरांसितत्रत्यैरक्षिभिः तैः पश्यंत इत्यर्थः उद्यतान्यायुधानियेः तैर्दोर्दंडैर्युक्ताः ४० वाहान्ऐरावतपादरक्षकान् आरोहंगजयंतारमार्छयत् विव्याध ४१

तेषांपदाघातरथांगचूर्णितादायोधनादुल्बणउत्थितस्तदा रेणुर्दिशःखंद्युमणिंचछादयन्न्यवर्त्ततासृक्स्रुतिभिःपरिप्लुतात् ३८ शिरोभिरुद्धूतकिरीटकुं
डलैःसंरंभदृग्भिःपरिदष्टदच्छदैः महाभुजैःसाभरणैःसहायुधैःसाप्रास्तृताभूःकरभोरुभिर्बभौ ३९ कबंधास्तत्रचोत्पेतुःपश्यंतःस्वशिरोऽक्षिभिः उद्यता
युधदोर्दंडैराधावंतोभटान्मृधे ४० बलिर्महेंद्रंदशभिस्त्रिभिरैरावतंशरैः चतुर्भिश्चतुरोवाहानेकेनारोहमार्च्छयत् ४१ सतानापततःशक्रस्तावद्भिःशीघ्र
विक्रमः चिच्छेदनिशितैर्भल्लैरसंप्राप्तान्हसन्निव ४२ तस्यकर्मोत्तमंवीक्ष्यदुर्मर्षःशक्तिमाददे तांज्वलंतींमहोल्काभांहस्तस्थामच्छिनद्धरिः ४३ ततःशूलंत
तःप्रासंततस्तोमरमृष्टयः यद्यच्छस्त्रंसमादद्यात्सर्वंतदच्छिनद्विभुः ४४ ससर्ज्जाथासुरींमायामंतर्धानगतोऽसुरः ततःप्रादुरभूच्छैलःसुरानीकोपरि
प्रभो ४५ ततोनिपेतुस्तरवोदह्यमानादवाग्निना शिलाःसटंकशिखराश्चूर्णयंत्योद्विषद्बलम् ४६ महोरगाःसमुत्पेतुर्दंदशूकाःसवृश्चिकाः सिंहव्याघ्रव
राहाश्चमर्दयंतोमहागजान् ४७ यातुधान्यश्चशतशःशूलहस्ताविवाससः छिंधिभिंधीतिवादिन्यस्तथारक्षोगणाःप्रभो ४८ ततोमहाघनाव्योम्निगंभी
रपरुषस्वनाः अंगारान्मुमुचुर्वातैराहतास्तनयित्नवः ४९ सृष्टोदैत्येनसुमहान्वह्निःश्वसनसारथिः सांवर्त्तकइवात्युग्रोविबुधध्वजिनीमधाक् ५० त
तःसमुद्रउद्वेलःसर्वतःप्रत्यदृश्यत प्रचंडवातैरुद्धूततरंगावर्त्तभीषणः ५१ एवंदैत्यैर्महामायैरलक्ष्यगतिभीषणैः सृज्यमानासुमायासुविषेदुःसुर
सैनिकाः ५२ नतत्प्रतिविधिंयत्रविदुरिंद्रादयोनृप ध्यातःप्रादरभूत्तत्रभगवान्विश्वभावनः ५३ ततःसुपर्णांसकृतांघ्रिपल्लवःपिशंगवासानवकंजलोच
नः अदृश्यताष्टायुधबाहुरुल्लसच्छ्रीकौस्तुभानर्घ्यकीरीटकुंडलः ५४ तस्मिन्प्रविष्टेऽसुरकूटकर्मजामायाविनेशुर्महिनामहीयसः स्वप्नोयथाहिप्र
तिबोधआगतेहरिस्मृतिःसर्वविपद्विमोक्षणम् ५५

४२ दुर्मर्षः असहनोबलिः ४३ ४४ ४५ टंकवत्तीक्ष्णाग्रैः शिखरैः स
हिताः ४६ ४७ ४८ स्तनयित्नवश्च अंगारान्मुमुचुरित्यनुषंगः ४९ अधाक् आर्षः अधाक्षीदित्यर्थः ५० उद्धूतैस्तरंगैरावर्तैश्चभीषणः ५१ एवमन्यैः
श्चदैत्यैः सृज्यमानासु ५२ यत्रयदा तत्रतदा तैर्ध्यातःसन् ५३ अष्टौआयुधयुक्ताबाहवोयस्य श्रीश्चकौस्तुभश्च अनर्घ्येकिरीटंचकुंडलेच उल्लसंति श्री
कौस्तुभादीनियस्मिन् ५४ असुराणांकूटकर्ममंत्रादिप्रयोगः तस्माज्जाताः महिनामहिम्ना हरेःस्मृतिरेवसर्वासांविपदांमोक्षणरूपाकिंपुनहरेः प्रवेशइत्य
र्थः ५५ ७ ७ ७ ७ ७ ७ ७ ७ ७

इभारिवाहः सिंहवाहः अहिनोत् चिक्षेपलीलयैवतद्गृहीत्वा अहनत् अहन् हेनृप ५६ यस्यचक्रेणकृत्तशिरसोपेनतुः तंतथाभूतमपिआहत्य संघट्य अंडजेंद्रंग रुडमहनत् तंहंतुंगदामुन्निन्य इत्यर्थः आद्योहरिः ५७ इत्यष्टमेटीकायांदशमोऽध्यायः १० एकादशेतुदेवेषुदैत्यघातिषुनारदः देवानवारयच्छुक्रोमृतान्दैत्या नजीवयत् १ १ उदयच्छत् उन्निन्ये २ ३ निबद्धान्यक्षीणियेषांतान् बालान्जितानटः कपटवृत्तिर्यथातेषांधनंहरतितथाहंमूढमायेशान् अस्मान् जेतुमिच्छ-

हृष्ट्वामृधेगरुडवाहमिभारिवाह आविध्यशूलमहिनोदथकालनेमिः तल्लीलयागरुडमूर्ध्निपतद्गृहीत्वातेनाहनन्नृपसवाहमरिंत्र्यधीशः ५६ मालीसुमाल्यतिबलौयुधिपेततुर्यच्चक्रेणकृत्तशिरसावथमाल्यवांस्तम् आहत्यतिग्मगदयाऽहनदंडजेंद्रंतावच्छिरोऽच्छिनदरेर्नदतोऽ रिणाद्यः ५७ इतिश्रीभागवतेम० अष्टमस्कंधेदशमोऽध्यायः १० श्रीशुकउवाच अथोसुराःप्रत्यपलब्धचेतसःपरस्यपुंसःपरमा नुकंपया जघ्नुर्भृशंशक्रसमीरणादयस्तांस्तान्रणेयैरभिसंहताःपुरा १ वैरोचनायसंरब्धोभगवान्पाकशासनः उदयच्छद्यदावज्रंप्रजा हाहेतिचुक्रुशुः २ वज्रपाणिस्तमाहेदंतिरस्कृत्यपुरस्थितम् मनस्विनंसुसंपन्नंविचरंतंमहामृधे ३ नटवन्मूढमायाभिर्मायेशान्नोजिगी षसि जित्वाबालान्निबद्धाक्षान्नटोहरतितद्धनम् ४ आरुरुक्षंतिमायाभिरुत्सिसृप्संतियेदिवम् तान्दस्यून्विधुनोम्यज्ञान्पूर्वस्माच्च पदादधः ५ सोऽहंदुर्मायिनस्तेद्यवज्रेणशतपर्वणा शिरोहरिष्येमंदात्मन्घटस्वज्ञातिभिःसह ६ बलिरुवाच संग्रामेवर्तमानानांका लचोदितकर्मणाम् कीर्तिर्जयोऽजयोमृत्युःसर्वेषांस्युरनुक्रमात् ७ तमिमंकालरशनंजनाःपश्यंतिसूरयः नहृष्यंतिनशोचंतितत्रयूयमपं डिताः ८ नवयंमन्यमानानामात्मानंतत्रसाधनम् गिरोवःसाधुशोच्यानांगृह्णीमोमर्मताडनाः ९ श्रीशुकउवाच इत्याक्षिप्यविभुंवीरो नाराचैर्वीरमर्दनः आकर्णपूर्णैरहनदाक्षेपैराहतंपुनः १० एवंनिराकृतोदेवोवैरिणातथ्यवादिना नामृष्यत्तदधिक्षेपंतोत्राहतइवद्विपः ११ प्राह रत्कुलिशंतस्माअमोघंपरमर्दनः सयानोन्यपतद्भूमौछिन्नपक्षइवाचलः १२ सखायंपतितंदृष्ट्वाजंभोबलिसखःसुहृत् अभ्ययात्सौहृदं सख्युर्हतस्यापिसमाचरन् १३ससिंहवाहआसाद्यगदामुद्यम्यरंहसा जत्रावताडयच्छक्रंगजंचसुमहाबलः १४ गदाप्रहारव्यथितोभृशंविह्व लितोगजः जानुभ्यांधरणींस्पृष्ट्वाकश्मलंपरमंययौ १५ ततोरथोमातलिनाहरिभिर्दशशतैर्वृतः आनीतोद्विपमुत्सृज्यरथमारुरुहेविभुः १६ तस्यतत्पूजयन्कर्मयंतुर्दानवसत्तमः शूलेनज्वलितातंतुस्मयमानोऽहनन्मृधे १७ सेहेरुजंसुदुर्मर्षांसत्वमालंब्यमातलिः इंद्रोजंभस्यसंक्रुद्धो वज्रेणापाहरच्छिरः १८

सि ४ मत्प्रभावंस्मृणिवत्याह आरुरुक्षंति आरोढुमिच्छंति येचउत्सिसृप्संतिउल्लंघयितुमिच्छंतिमोक्षमिच्छंतीत्यर्थः अधोविधुनोमिपातयामि ५ ६ ७ कालरश नंकालयंत्रितम् अतोनहृष्यंतितत्रएवंविवेकेयूयमपंडिताः अनिपुणाः ८ तत्रकीर्तिजयादौ आत्मानंसाधनंमन्यमानानांवोगिरोनगृह्णीमः मर्मसुताडनंयाभिस्ताः ९ विभुमिंद्रम् वीरोबलिः १० तोत्रमंकुशः तेनाहतइव ११ सयानःविमानसहितः १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ ५ ५

नमुचिर्बलः पाकश्चैनंनिग्रय आजग्मुः १९ २० त्रयाणांपृथग्विक्रमानाह हरीनितित्रिभिः हर्यश्वस्यइंद्रस्य तावद्भिर्दशभिःशतैः २१ २२ आहत्य इंद्रंविद्ध्वा २३ माद्दृड्कालीनंसूर्यम् २४ वणिक्पथाः वणिजः भिन्नानौर्येषांतेभिन्ननावइत्यर्थः २५ तुराषाडिंद्रः अश्वादिसहितोविनिर्गतः अग्रणीः सारथिः २६ २७ २८ शोकामर्षाभ्यां

जंभंश्रुत्वाहृतंनस्यज्ञातयोनारदाहषेः नमुचिश्वबलःपाकस्तत्रापेतुस्त्वरान्विताः १९ वचोभिःपरुषैरिंद्रमर्दयंतोऽस्यमर्मसु शरैरवाकिरन्मेघाधाराभिरिवपर्वतम् २० हरीन्दशशतान्याजौहर्यश्वस्यबलःशरैः तावद्भिरर्दयामासयुगपल्लघुहस्तवान् २१ शताभ्यांमातलिंपाकोरथंसावयवंपृथक् सकृत्संधानमोक्षेणनदद्भुतमभूद्रणे २२ नमुचिःपंचदशभिःस्वर्णपुंखैर्महेषुभिः आहत्यव्यनदत्संख्येसतोयइवतोयदः २३ सर्वतःशरकूटेनशक्रंसरथसारथिम् छादयामासुरसुराःप्रावृट्सूर्यमिवांबुदाः २४ अलक्षयंतस्तमतीवविह्वलाविचुक्रुशुर्देवगणाःसहानुगाः अनायकाःशत्रुबलेननिर्जितावणिक्पथाभिन्ननवोयथाऽर्णवे २५ ततस्तुराषाडिषुबद्धपंजरात्विनिर्गतःसाश्वरथध्वजाग्रणीः बभौदिशःखंपृथिवींचरोचयन्स्वतेजसासूर्यइवक्षपात्यये २६ निरीक्ष्यपृतनांदेवःपरैरभ्यर्दितांरणे उदयच्छद्रिपुंहंतुंवज्रंवज्रधरोरुषा २७ सतेनैवाष्टधारेणशिरसीबलपाकयोः ज्ञातीनांपश्यतांराजन्जहारजनयन्भयम् २८ नमुचिस्तद्वधंदृष्ट्वाशोकामर्षरुषाऽन्वितः जिघांसुरिंद्रंनृपतेचकारपरमोद्यमम् २९ अश्मसारमयंशूलंघंटावद्धेमभूषणम् मगृह्याभ्यद्रवत्क्रुद्धोहतोऽसीतिवितर्जयन् माहिणोद्देवराजायनिनदन्मृगराडिव ३० तदापतद्गगनतलेमहाजवंविचिच्छिदेहरि रिषुभिःसहस्रधा तमाहनन्नृपकुलिशेनकंधरेरुषाऽन्वितस्त्रिदशपतिःशिरोहरत् ३१ नतस्यहित्वचमपिवज्रऊर्जितोबिभेदयःसुरपतिनौजसेरितः तदद्भुतंपरमतिवीर्यवृत्रभित्तिरस्कृतोनमुचिशिरोधरत्वचा ३२ तस्मादिंद्रोऽबिभेच्छत्रोर्वज्रःप्रतिहतोयतः किमिदंदैवयोगेनभूतंलोकविमोहनम् ३३ येनमेपूर्वमद्रीणांपक्षच्छेदःप्रजात्यये कृतोनिविशतांभारैःपतत्रैःपततांभुवि ३४ तपःसारमयंत्वाष्ट्रंवृत्रोयेनविपाटितः अन्येचापिबलोपेताःसर्वास्त्रैरक्षतत्वचः ३५ सोऽयंप्रतिहतोवज्रोमयामुक्तोऽसुरेऽल्पके नाहंतदाददेदंडंब्रह्मतेजोऽप्यकारणम् ३६ इतिशक्रंविषीदंतमाहवागशरीरिणी नायंशुष्कैरथोनार्द्रैर्वधमर्हतिदानवः ३७ मयाऽस्मैयद्वरोदत्तोमृत्युर्नैवार्द्रशुष्कयोः अतोऽन्यश्चिंतनीयस्तेउपायोमघवन्रिपोः ३८ तांदैवींगिरमाकर्ण्यमघवान्सुसमाहितः ध्यायन्फेनमथापश्यदुपायमुभयात्मकम् ३९ नशुष्केणनचार्द्रेणजहारनमुचेःशिरः तंतुष्टुवुर्मुनिगणामाल्यैश्चावाकिरन्विभुम् ४० गंधर्वमुख्यौजगतुर्विश्वावसुपरावसू देवदुंदुभयोनेदुर्नर्तक्योननृतुर्मुदा ४१

युक्तयारुषाक्रोधेनान्वितः इंद्रंहंतुंपरमोद्योगंचकार २९ घंटावत् घंटाभिर्युक्तम् ३० ३१ अतिवीर्यंवृत्रमभिनदिति ३२ ३३ तथापतत्रैःपक्षैः ३४ सारमयंवीर्याधिकंत्वाष्ट्रंतपएववृत्रः सयेनवज्रेणमयाविपादितः ३५ दंडंलगुडतुल्यम् ब्रह्मतेजः दधीचेःसामर्थ्यम् ३६ ३७ आर्द्रशुष्काभ्यांमृत्युर्नैवइति ३८ ३९ उभयात्मकत्वमेवाह नशुष्केणनचार्द्रेणफेनेन तथाचश्रुतिः अपांफेनेननमुचेःशिरइंद्रोदवर्तयइति ४० ४१

४२ ४३ ४४ अनुचरैः अनुगीयमानाइत्यर्थः उपगीयमानैरनुचरैः सहेतिवा ४५ ४६ अविनष्टाअवयवायेषांविद्यमानाः शिरोधरायेषांतान् ४७ प्रत्याप
न्नानिपुनः प्राप्तानीन्द्रियाणिस्मृतिश्चयेनसः ४८ इत्यष्टमस्कंधेटीकायामेकादशोऽध्यायः ११ द्वादशेमोहिनीरूपविभ्रमालोकनोत्कमः भवंसंमोहयामास
हरिःपुनरसांत्वयत् १ असुत्पन्नस्फुरविष्णुमाययानतदद्भुतम् इतिवक्तुंमहादेवमोहोऽयमुपवर्ण्यते २ हरिःसोममपाययदितीदंनिशम्यसयत्रास्तेतत्रतद्रूपंद्रष्टुं
ययावित्युत्तरेणान्वयः १ २ सोमया उमयासह ३ त्वयिकिंचिन्नचाश्चर्यं वयंत्वाश्चर्यमानसाः इतिवक्ष्यन्महादेवस्तुष्टावहरिमष्टभिः त्वयिमहामायाविनिपरमे

अन्येऽप्येवंमतिदुंद्वान्वाय्वग्निवरुणादयः सूदयास्फुरस्त्रौघैर्मृगान्केसरिणोयथा ४२ ब्रह्मणाप्रेषितोदेवान्देवर्षिर्नारदोनृप वारयामा
सविबुधान्दृष्ट्वादानवसंक्षयम् ४३ नारदउवाच भवद्भिरमृतंप्राप्तंनारायणभुजाश्रयैः श्रियासमेधिताः सर्वउपारमतविग्रहात् ४४
श्रीशुकउवाच संयम्यमन्युसंरंभंमानयंतोमुनेर्वचः गीयमानाअनुचरैर्ययुःसर्वेत्रिविष्टपम् ४५ येवशिष्टारणेतस्मिन्नारदानुमतेनते बलिं
विपन्नमादायअस्तंगिरिमुपागमन् ४६ तत्राविनष्टावयवान्विद्यमानशिरोधरान् उशनाजीवयामाससंजीविन्यास्वविद्यया ४७ बलिश्चोश
नसास्पृष्टः प्रत्यापन्नेंद्रियस्मृतिः पराजितोऽपिनाखिद्यल्लोकतत्त्वविचक्षणः ४८ इतिश्रीभागवतेम० अष्टमस्कंधेदेवासुरसंग्रामेएकाद
शोऽध्यायः ११ श्रीबादरायणिरुवाच वृषध्वजोनिशम्येदंयोषिद्रूपेणदानवान् मोहयित्वासुरगणान्हरिःसोममपाययत् १ वृष
मारुह्यगिरिशः सर्वभूतगणैर्वृतः सहदेव्याययौद्रष्टुंयत्रास्तेमधुसूदनः २ सभाजितोभगवतासादरंसोमयाभवः सूपविष्टउवाचेदंप्रतिपू
ज्यस्मयन्हरिम् ३ श्रीमहादेवउवाच देवदेवजगद्व्यापिन्जगदीशजगन्मय सर्वेषामपिभावानांत्वमात्माहेतुरीश्वरः ४ आद्यं
तावस्ययन्मध्यमिदमन्यदहंबहिः यतोऽव्ययस्यनैतानितत्सत्यंब्रह्मचिद्भवान् ५ तवैवचरणांभोजंश्रेयस्कामानिराशिषः विसृज्योभय
तःसंगंमुनयःसमुपासते ६

श्वरेनहिकिंचिदघटितमिववयंतुपरमकौतूहलेनद्रष्टुमागताइतिबहुधासंबोधयन्स्तौति हेदेवदेव कुतोऽहंदेवानांदेवइत्यतआह हेजगद्व्यापिन् तत्कुतः हे
जगन्मय नहिंकिंप्रधानम् नहेजगदीश तच्चकुतस्तत्राह सर्वेषामपित्वंहेतुः अतईश्वरः आत्मत्वाच्चनजडंप्रधानंत्वमित्यर्थः ४ ननुजगन्मयत्वोक्त्याजगतउत्प
त्यादिनाऽसत्यत्वेनजाड्येनचममापिकिंनथात्वंब्रूषेनहिनहीत्याह आद्यंतौमध्यंचजगतोयतोब्रह्मणोभवंति अस्यचअव्ययस्यएतानि आद्यंतमध्यानिनसंति
यच्चब्रह्मइदंकारास्पदंदृश्यमहंकारास्पदंद्रष्टृचबहिर्भोग्यमन्यच्चभोक्तृचचिद्रूपंचब्रह्मैवभवान् अतोनतवविकारादिशंकाइत्यर्थः ५ नवैवंभूतत्वेमुमुक्षूणा
माचारः प्रमाणमित्याह तवैवेति उभयतः इहामुत्रचसंगंत्यक्त्वा ६ ७ ७ ७ ७ ७

ननुब्रह्मैवचेदहंतर्ह्यसंगोदासीनस्यममचरणांभोजोपासनयाकिंतेषांतत्राह त्वमिति ब्रह्मत्वेऽपित्वंनात्यंतमुदासीनः किंतुविश्वस्यप्रपंचस्योदयादीनांहेतुः तदुपाधी नामात्मनांजीवानामीश्वरश्चततत्फलदाता तर्हिकिंराजादिवत्कयाऽप्यपेक्षयासेवकेभ्यः फलंददामि नहिनहि अनपेक्षएवत्वं तर्हिकिमीश्वरत्वेनेनतत्राह तैरात्मभिः तत्फलदानार्थमपेक्ष्यतइतितदपेक्षः तस्यप्रभावस्तदपेक्षतातया अनपेक्षत्वमेवदर्शयितुंतदीयंब्रह्मत्वंविशिनष्टि पूर्णममृतंचस्फुरद्रूपम् विषयस्फुरद्वैलक्षण्या र्थमाह अविकारंनित्यमानंदमात्रंचकुतः विशोकम् तत्कुतः विगुणम् किंच अन्यत्नविद्यते अन्यद्यस्मात् ब्रह्मव्यतिरिक्ताभावादपिनिरपेक्षस्त्वमित्यर्थः तर्हिसर्वा त्मकत्वेतत्तद्विकारप्रसंगोदुर्वारस्तत्राह अन्यत्सर्वंतोव्यतिरिक्तंचकारणत्वात् नह्येवंभूतसुखात्मकब्रह्मस्वरूपस्यतवान्यापेक्षाऽस्ति अतःकेवलंभक्तानुग्रहा र्थमेवतवैश्वर्यंनस्वार्थमित्यर्थः ७ अन्यत्वमनन्यत्वंचैकस्यकुतइत्याशंक्यदृष्टांतेनोपपादयति सदसत्कार्यकारणरूपंद्वयमद्वयंचपरमकारणंत्वमेवैकः कृतंकुंडलादि रूपंद्वयमकृतंचकेवलमद्वयंस्वर्णंयथैकमेवतद्वदेवेहत्वयिवस्तुभेदोनास्ति कथंतर्हिभेदप्रतीतिस्तत्राह अज्ञानतइति कुतः यस्मान्निरुपाधिकस्यैवतवायंगुणैर्व्यतिक-

त्वंब्रह्मपूर्णममृतंविगुणंविशोकमानंदमात्रमविकारमनन्यदन्यत् विश्वस्यहेतुरुदयस्थितिसंयमानामात्मेश्वरश्चतदपेक्षतयाऽनपेक्षः ७ एकस्त्व मेवसदसद्द्वयमद्वयंचस्वर्णंकृताकृतमिवेहनवस्तुभेदः अज्ञानतस्त्वयिजनैर्विहितोविकल्पोयस्माद्गुणैर्व्यतिकरोनिरुपाधिकस्य ८ त्वांब्रह्मकेचि द्वयंत्युतधर्ममेकएकेपरंसदसतोःपुरुषंपरेशम् अन्येऽवयंतिनवशक्तियुतंपरंत्वांकेचिन्महापुरुषमव्ययमात्मतंत्रम् ९ नाहंपरायुर्ऋषयोनमरी चिमुख्याजानंतियद्विरचितंखलुसत्त्वसर्गाः यन्मायया मुषितचेतसईशदैत्यमर्त्यादयःकिमुतशश्वदभद्रवृत्ताः १० सत्त्वंसमीहितमदःस्थितिज न्मनाशंभूतेहितंचजगतोभवबंधमोक्षौ वायुर्यथाविशतिखंचचराचराख्यंसर्वंतदात्मकतयाऽवगमोऽवरुंत्से ११ अवतारामयादृष्टारममाणस्यतेगुणैः सोऽहंतद्द्रष्टुमिच्छामियत्तेयोषिद्वपुर्धृतम् १२ येनसंमोहितादैत्याःपायिताश्चामृतंसुराः तद्दिदृक्षवआयाताःपरंकौतूहलंहिनः १३ श्रीशुकउवाच एवमभ्यर्थितोविष्णुर्भगवान्शूलपाणिना प्रहस्यभावगंभीरंगिरिशंप्रत्यभाषत १४ श्रीभगवानुवाच कौतूहलायदैत्यानांयोषिद्वेषोमयाकृ तः पश्यतासुरकार्याणिगतेपीयूषभाजने १५

रोभेदोनस्वतः ८ अतएवत्वांबहुधावर्णयंतितत्त्वतस्तुकेऽपिनजानंतीत्याह द्वाभ्याम् त्वांब्रह्मवेदांतिनोऽवयं तिमन्यंतेत्वामेवधर्मंमीमांसकामन्यंतेप्रकृतिपुरुषयोःपरंपुमांसंसांख्याः विमलोत्कर्षणीज्ञानक्रियायोगाप्रह्वीसत्याईशानाअनुग्रहाचेत्येवंनवशक्तियुतंपरंपांचरात्राःमहा पुरुषंपातंजलाः ९ परायुःब्रह्मासत्त्वसर्गाःसत्त्वगुणेनसृष्टा अपि येनत्वयाविरचितंविश्वमपिखलुतत्त्वतोनजानंतिकिंपुनस्त्वांहेईश अभद्रंराजसंतामसंचवृत्तमुत्प त्तिश्चयेषांतेनजानंतीतिकिमुवक्तव्यम् १० किंतुत्वंतत्सर्वंजानासीत्याह सत्त्वंसर्वमवरुंत्सेव्याप्नोषि जानासि किंतत्सर्वंसमीहितंस्वकृतमदःस्थितिजन्मनाशमसुष्यजग तोजन्मादिभूतानामीहितंचजगतोभवबंधमोक्षौचव्याप्तौदृष्टांतः चराचराख्यंदेहजातंखंचयथावायुराविशतितथा कथमवरुंत्सेतदात्मकतयासर्वस्यात्मतयेत्यर्थःआ त्मत्वेहेतुःअवगमःज्ञानरूपइति ११ एवंस्तुत्वाप्रस्तुतंविज्ञापयति अवताराइतिद्वाभ्याम् १२ १३ १४ सुरकार्याणियोषिद्वेषेणभविष्यंतीतिपश्यता अयंभावःअ वश्यंतावदुन्मत्तान् दैत्यान्वंचयित्वादेवेभ्योऽमृतंदेयम् नचैवंवैषम्यंरूपांतरेणकर्तुमुचितम् अतोवंचनमोहनादिसारंकामिनीरूपंमयाधृतमिति १५ ६९

तद्रूपंदर्शयिष्यामि संकल्पप्रभवः कामः तस्योदयोयस्मात् १६ १७ विचित्राणिपुष्पाणि अरुणाः पल्लवाश्चयेषांतेद्रुमायस्मिन् लसद्दुकूलेनपर्यस्तेपरिहितेनितंबेमे
खलायस्याः ताम् १८ उत्पतत्पततःकंदुकलीलावशेनये आवर्त्तनोद्वर्त्तनेनमन्योन्यमनेताभ्यांकंपितयोः स्तनयोः प्रकृष्टहाराणांचोरुभारैः प्रतिपदंमध्येप्रभज्यमानामिव
चलत्पदमेवप्रवालवत्कोमलम् ततस्ततोनयंतीम् १९ दिक्षुभ्रमतः कंदुकस्यचापलैश्चांचलैः भृशंमोद्विग्नतारे आयतेलोलेलोचनेयस्याःस्वकर्णाभ्यांविभ्राजितेयेकुंड

तत्नेऽहंदर्शयिष्यामिदिदृक्षोःस्मरसत्तम कामिनांबहुमंतव्यंसंकल्पप्रभवोदयम् १६ श्रीशुकउवाच इतिब्रुवाणोभगवांस्तत्रैवांतर
धीयत सर्वतश्चारयंश्चक्षुर्भवआस्तेसहोमया १७ ततोददर्शोपवनेवरस्त्रियंविचित्रपुष्पारुणपल्लवद्रुमे विक्रीडतींकंदुकलीलयालस
दुकूलपर्यस्तनितंबमेखलाम् १८ आवर्त्तनोद्वर्त्तनकंपितस्तनप्रकृष्टहारोरुभरैःपदेपदे प्रभज्यमानामिवमध्यतश्चलत्पदप्रवालंनयतींत
तस्ततः १९ दिक्षुभ्रमत्कंदुकचापलैर्भृशंप्रोद्विग्नतारायतलोललोचनाम् स्वकर्णविभ्राजितकुंडलोल्लसत्कपोलनीलालकमंडिताननाम्
२० श्लथद्दुकूलंकबरींचविच्युतांसन्नह्यतींवामकरेणवल्गुना विनिघ्नतीमन्यकरेणकंदुकंविमोहयंतींजगदात्ममायया २१ तांवीक्ष्यदे
वइतिकंदुकलीलयेषद्व्रीडास्फुटस्मितविसृष्टकटाक्षमुष्टः स्त्रीप्रेक्षणप्रतिसमीक्षणविह्वलात्मानात्मानमंतिकउमांस्वगणांश्चवेद २२ त
स्याःकराग्रात्सतुकंदुकोयदागतोविदूरंतमनुव्रजस्त्रियाः वासःससूत्रंलघुमारुतोऽहरत्भवस्यदेवस्यकिलानुपश्यतः २३ एवंतांरुचिरा
पांगींदर्शनीयांमनोरमाम् दृष्ट्वातस्यांमनश्चक्रेविषज्जंत्यांभवःकिल २४ तयाऽपहृतविज्ञानस्तत्कृतस्मरविह्वलः भवान्याअपिपश्यंत्या
गतह्रीस्तत्पदंययौ २५ सातमायांतमालोक्यविवस्त्राव्रीडिताभृशम् निलीयमानावृक्षेषुहसंतीनान्वतिष्ठत २६ तामन्वगच्छद्भगवान्भ
वःप्रमुषितेंद्रियः कामस्यचवशंनीतःकरेणुमिवयूथपः २७ सोऽनुव्रज्यातिवेगेनगृहीत्वाऽनिच्छतींस्त्रियम् केशबंधउपानीयबाहुभ्यांप
रिषस्वजे २८ सोपगूढाभगवताकरिणाकरिणीयथा इतस्ततःप्रसर्पंतीविप्रकीर्णशिरोरुहा २९ आत्मानंमोचयित्वांगसुरर्षभभुजां
तरात् प्राद्रवत्सापृथुश्रोणीमायादेवविनिर्मिता ३० तस्यासौपदवींरुद्रोविष्णोरद्भुतकर्मणः प्रत्यपद्यतकामेनवैरिणेवविनिर्जितः ३१
तस्यानुधावतोरेतश्चस्कंदामोघरेतसः शुष्मिणोयूथपस्येववासितामनुधावतः ३२ यत्रयत्रापतन्मह्यांरेतस्तस्यमहात्मनः तानिरू
प्यस्यहेम्नःक्षेत्राण्यासन्महीपते ३३ सरित्सरस्सुशैलेषुवनेषूपवनेषुच यत्रक्वचासन्नृषयस्तत्रसन्निहितोहरः ३४

लेताभ्यामुल्लसंतौकपोलौनाभ्यांनीलालकैश्चमंडितमाननंयस्याःसा २० संनह्यतींबध्नंतीम् जगद्विमोहयंतीम् २१ तांवीक्ष्यदेवः श्रीरुद्रः आत्मानमंतिकेस्थितांउमां
स्वगणांश्चनवेद कथंभूतः इतिएवंभूतयाकंदुकलीलया याईषद्व्रीडातयाअस्फुटंस्मितंतेनसहविसृष्टोयः कटाक्षः तेनमुष्टोवंचितः अतएवस्वयंयत्स्त्रियाःप्रेक्षणंतयाचप्रति
समीक्षणंताभ्यांविह्वलआत्मामनोयस्यतम् २२ कंदुकमनुव्रजंत्याःस्त्रियालघुसूक्ष्मंवासःससूत्रंकांचीसहितम् २३ विषज्जंत्यांकुंचितकटाक्षैरात्मानंनिरीक्षमाणायां २४
तत्पदंतस्याःसमीपंययौ अंगहेराजन् २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ एवंतामनुधावन् हरःसरित्सरःसुशैलादिषुचसन्निहितोबभूव ३४

३५ तदुहदेवमाययाजडीकरणम् ३६ ३७ स्वांनिष्ठांप्रकृतिम् ३८ ३९ कालेनसृष्ट्यादिनिमित्तेन मयाकालरूपेणभागशोरजआद्यंशेनसमेतामदधीनासती ४०।४१
४२ ४३ ४४ अष्टाध्यायार्थनिगमनम् इतीति ४५ एतत्कीर्त्तनादौफलमाह एतदिति ४६ भगवताकृतंभक्तपक्षपातंस्मरन्नमस्करोति असतामविषयम् भा
वोभजनंतेनगम्यमंघ्रिंप्रपन्नान् शरणागतान् सिंधुमथ्यंसिंधोर्मथनेनजातममृतंयः आशयत् अभोजयत् ४७ इत्यष्टमस्कंधेटीकायांद्वादशोऽध्यायः १२

स्कंन्नेरेतसिसोऽपश्यदात्मानंदेवमायया जडीकृतंनृपश्रेष्ठसन्यवर्त्ततकश्मलात् ३५ अथावगतमाहात्म्यआत्मनोजगदात्मनः अपरिज्ञेयवी
र्यस्यनमेनेतदुहाद्भुतम् ३६ नमविक्लवमव्रीडमालक्ष्यमधुसूदनः उवाचपरमप्रीतोबिभ्रत्स्वांपौरुषींतनुम् ३७ श्रीभगवानुवाच दिष्ट्या
त्वंविबुधश्रेष्ठस्वांनिष्ठामात्मनास्थितः यन्मेस्त्रीरूपयास्वैरंमोहितोऽप्यंगमायया ३८ कोनुमेतितरेन्मायांविषक्तस्त्वदृतेपुमान् तांस्तान्वि
सृजतींभावान्दुस्तरामकृतात्मभिः ३९ सेयंगुणमयीमायानत्वामभिभविष्यति मयासमेताकालेनकालरूपेणभागशः ४० श्रीशुकउवाच
एवंभगवताराजन्श्रीवत्सांकेनसत्कृतः आमंत्र्यतंपरिक्रम्यसगणःस्वालयंययौ ४१ आत्मांशभूतांतांमायांभवानींभगवान्भवः शं
सतामृषिमुख्यानांप्रीत्याचष्टाथभारत ४२ अपिव्यपश्यस्त्वमजस्यमायांपरस्यपुंसःपरदेवतायाः अहंकलानामृषभोविमुह्येय
यावशोऽन्येकिमुतास्वतंत्राः ४३ यंमामपृच्छस्त्वमुपेत्ययोगात्समासहस्रांतउपारतंवै सएषसाक्षात्पुरुषःपुराणोनयत्रकालोविश
तेनवेदः ४४ श्रीशुकउवाच इतितेऽभिहितस्तातविक्रमःशार्ङ्गधन्वनः सिंधोर्निर्मथनेयेनधृतःपृष्ठेमहाचलः ४५ एतन्मुहुःकी
र्तयतोऽनुशृण्वतोनरिष्यतेजातुसमुद्यमःक्वचित् यदुत्तमश्लोकगुणानुवर्णनंसमस्तसंसारपरिश्रमापहम् ४६ असदविषयमंघ्रिंभावग
म्यंप्रपन्नानमृतममरवर्यानाशयत्सिंधुमथ्यम् कपटयुवतिवेषोमोहयन्यःसुरारीन्तमहमुपसृतानांकामपूरंनतोऽस्मि ४७ इतिश्री
भागवतेम॰ अष्टमस्कंधेशंकरमायामोहनंनामद्वादशोऽध्यायः १२ श्रीशुकउवाच मनुर्विवस्वतःपुत्रःश्राद्धदेवइतिश्रुतः
सप्तमोवर्त्तमानोयस्तदपत्यानिमेशृणु १ इक्ष्वाकुर्नभगश्चैवधृष्टःशर्यातिरेवच नरिष्यंतोऽथनाभागःसप्तमोदिष्टउच्यते २ करूषश्च
पृषध्रश्चदशमोवसुमान्स्मृतः मनोर्वैवस्वतस्यैतेदशपुत्राःपरंतप ३ आदित्यावसवोरुद्राविश्वेदेवामरुद्गणाः अश्विनावृभवोराज
न्निंद्रस्तेषांपुरंदरः ४ कश्यपोत्रिर्वसिष्ठश्चविश्वामित्रोथगौतमः जमदग्निर्भरद्वाजइतिसप्तर्षयःस्मृताः ५ अत्रापिभगवज्जन्म
कश्यपाददितेरभूत् आदित्यानामवरजोविष्णुर्वामनरूपधृक् ६ संक्षेपतोमयोक्तानिसप्तमन्वंतराणिते भविष्याण्यथवक्ष्यामिविष्णोः
शक्त्यान्वितानिच ७

त्रयोदशेतुवर्ण्यंतेसप्तमादीन्यनुक्रमात् मन्वंतराणिसर्वाणिषड्विधानिपृथक्पृथक् १ सप्तमादिमन्वंतराण्याह मनुरित्यादिनायावदध्यायसमाप्ति १ २ ३ आदित्यादयोदेवा
इत्यन्वयः ४ ५ भगवतोजन्म अवतारः तमेवाह आदित्यानांविवस्वानर्यमापूषेत्यादयस्तेषांमध्येअवरंजन्मयस्यसः ६ शक्त्या अवतारेणान्वितानि ७ ८

अष्टमं मनुं वक्तुं कथामाह विवस्वत इति त्रिभिः ८ एके बडवां तृतीयामाहुः मम तु संज्ञैव बडवेति मतम् तदुक्तं षष्ठे सैव भूत्वाऽथ बडवा नासत्यौ सुषुवे भुवीति यमश्च यमी च यमुनाश्रा- द्धदेवश्चेति त्रयः सुताः ९ १० सावर्णिपुत्राः ११ १२ पदत्रयं याचमानाय इमां सर्वां महीं सप्तमे मन्वंतरे दत्वा अष्टमे मन्वंतरे विष्णोः प्रसादेन च राद्धं लब्धमिंद्रपदं हित्वेत्यर्थः १३ १४ रा-

विवस्वतश्च द्वे जाये विश्वकर्मसुते उभे संज्ञाछाया च राजेंद्र ये प्रागभिहिते तव ८ तृतीयां बडवामेके तासां संज्ञासुतास्त्रयः यमो यमी श्राद्धदेवः छा- यायाश्च सुतान् शृणु ९ सावर्णस्तपती कन्या भार्या संवरणस्य या शनैश्चरस्तृतीयोऽभूदश्विनौ बडवात्मजौ १० अष्टमेंऽतर आयाते सावर्णिर्भ- विता मनुः निर्मोकविरजस्काद्याः सावर्णितनया नृप ११ तत्र देवाः सुतपसो विरजा अमृतप्रभाः तेषां विरोचनसुतो बलिरिंद्रो भविष्यति १२ दत्वे- मां याचमानाय विष्णवे यः पदत्रयम् राद्धमिंद्रपदं हित्वा ततः सिद्धिमवाप्स्यति १३ योऽसौ भगवता बद्धः प्रीतेन सुतले पुनः निवेशितोऽधिके स्वर्गाद- धुनास्ते स्वराडिव १४ गालवो दीप्तिमान्रामो द्रोणपुत्रः कृपस्तथा ऋष्यशृंगः पिताऽस्माकं भगवान्बादरायणः १५ इमे सप्तर्षयस्तत्र भविष्यंति स्व- योगतः इदानीमासते राजन्स्वे स्व आश्रममंडले १६ देवगुह्यात्सरस्वत्यां सार्वभौम इति प्रभुः स्थानं पुरंदराद्धृत्वा बलये दास्यतीश्वरः १७ नवमो द- क्षसावर्णिर्मनुर्वरुणसंभवः भूतकेतुर्दीप्तिकेतुरित्याद्यास्तत्सुता नृप १८ पारामरीचिगर्भाद्या देवा इंद्रोऽद्भुतः स्मृतः द्युतिमत्प्रमुखास्तत्र भविष्यं- त्यृषयस्ततः १९ आयुष्मतोऽंबुधारायामृषभो भगवत्कला भविता येन संराद्धां त्रिलोकीं भोक्ष्यतेऽद्भुतः २० दशमो ब्रह्मसावर्णिरुपश्लोकसुतो महान् तत्सुता भूरिषेणाद्या हविष्मत्प्रमुखा द्विजाः २१ हविष्मान्सुकृतः सत्यो जयो मूर्तिस्तदा द्विजाः सुवासनविरुद्धाद्या देवाः शंभुः सुरेश्वरः २२ विष्वक्सेनो विषूच्यां तु शंभोः सख्यं करिष्यति जातः स्वांशेन भगवान्गृहे विश्वसृजो विभुः २३ मनुर्वै धर्मसावर्णिरेकादशम आत्मवान् अ- नागतास्तत्सुताश्च सत्यधर्मादयो दश २४ विहंगमाः कामगमा निर्वाणरुचयः सुराः इंद्रश्च वैधृतिस्तेषामृषयश्चारुणादयः २५ आर्यकस्य सुत- स्तत्र धर्मसेतुरिति स्मृतः वैधृतायां हरेरंशस्त्रिलोकीं धारयिष्यति २६ भविता रुद्रसावर्णी राजन्द्वादशमो मनुः देववानुपदेवश्च देवश्रेष्ठादयः सुताः २७ ऋतधामा च तत्रेंद्रो देवाश्च हरितादयः ऋषयश्च तपोमूर्तिस्तपस्व्याग्नीध्रकादयः २८ स्वधामाख्यो हरेरंशः साधयिष्यति तन्मनोः अंतरं सत्यसहसः सूनृतायाः सुतो विभुः २९ मनुस्त्रयोदशो भाव्यो देवसावर्णिरात्मवान् चित्रसेनविचित्राद्या देवसावर्णिदेहजाः ३० देवाः सु- कर्मसुत्रामसंज्ञा इंद्रो दिवस्पतिः निर्मोकतत्त्वदर्शाद्या भविष्यंत्यृषयस्तदा ३१ देवहोत्रस्य तनय उपहर्ता दिवस्पतेः योगेश्वरो हरेरंशो बृहत्यां संभविष्यति ३२

मः परशुरामः द्रोणपुत्रोऽश्वत्थामा १५ इदानींतु स्वयोगत आसते १६ १७ १८ अद्भुतः इंद्रः १९ २० २१ हविष्मत्प्रमुखा इत्युक्ता नामेव केषांचिन्नामान्याह हविष्मानिति २२ विषूच्यां जातः सन् २३ २४ एकादशम इत्यादिरार्षः २५ २६ २७ २८ तस्य मनोरंतरं साधयिष्यति सत्यस- हसः सूनृतायाश्च सुतः सन् २९ ३० ३१ दिवस्पतेः इंद्रस्योपहर्ता संपादकः संभविष्यति ३२ छ छ छ छ

३३ ३४ क्रियातंतून्कर्मसंततीः वितायिता विस्तारयिष्यति ३५ युगसाहस्रेण पर्ययः परिवर्त्तो यस्य युगसहस्रप्रमाण इत्यर्थः ३६ इत्यष्टमस्कंधे टीकायां त्रयो दशोऽध्यायः १३ चतुर्दशेतु सर्वेषां मन्वादीनां यथायथम् पृथक्कर्माणि वर्ण्यंते भगवद्दूशवर्तिनाम् १ १ पुरुषेणेश्वरेण यज्ञाद्यवतारैः शास्यंते नियुज्यंत इति तथा २ त देवाह यज्ञादय इति ३ ऋष्यादीनां कर्माण्याह चतुर्युगांत इति चतुर्भिः यतः येभ्यः श्रुतिगणेभ्यः ४ उदिताउक्ताः युक्ताः संयताः संतो महीं धर्मं संचारयंति मह्यां धर्मं प्रवर्त्तयं तीत्यर्थः ५ प्रजापालाः मनुपुत्राः तं धर्मं पालयंति यावदंतं यावन्मन्वंतरावसानम् विभागशः पुत्रपौत्रादिक्रमेण ये चान्ये द्यावापृथिव्यादयो यत्र कर्मणि भोक्तृत्वेनान्विताः तैश्वसह ६ ७ प्रसंगाद्रूपांतरैरपि जगद्यात्राप्रवर्त्तनमाह ज्ञानमिति द्वाभ्याम् सिद्धाः सनकादयः ऋषयो याज्ञवल्क्यादयः योगेशा दत्तात्रेयादयः तत्तद्रूपः स

मनुर्वा इंद्रसावर्णिश्चतुर्दशम एष्यति उरुगंभीरबुद्ध्याद्या इंद्रसावर्णिवीर्यजाः ३३ पवित्राश्चाक्षुषा देवाः शुचिरिंद्रो भविष्यति अग्निर्बाहुः शुचिः शुद्धो मागधाद्यास्तपस्विनः ३४ सत्रायणस्य तनयो बृहद्भानुस्तदा हरिः वितानायां महाराज क्रियातंतून्विताययिता ३५ राजंश्चतुर्दशै तानि त्रिकालानुगतानि ते प्रोक्तान्येभिर्मितः कल्पो युगसाहस्रपर्ययः ३६ इति श्रीभागवते म॰ अष्टमस्कंधे मन्वंतरानुवर्णनं नाम त्रयोदशोऽध्यायः १३ राजोवाच मन्वंतरेषु भगवन्यथा मन्वादयस्त्विमे यस्मिन्कर्मणि ये येन नियुक्तास्तद्वदस्व मे १ ऋषिरुवाच मनवो मनु पुत्राश्च मुनयश्च महीपते इंद्राः सुरगणाश्चैव सर्वे पुरुषशासनः २ यज्ञादयो याः कथिताः पौरुष्यस्तनवो नृप मन्वादयो जगद्यात्रां नयंत्याभिः प्र चोदिताः ३ चतुर्युगांते कालेन ग्रस्तान्श्रुतिगणान्यथा तपसा ऋषयोऽपश्यन्यतो धर्मः सनातनः ४ ततो धर्मं चतुष्पादं मनवो हरिणोदिताः यु क्ताः संचारयंत्यद्धा स्वे स्वे काले महीं नृपाः ५ पालयंति प्रजापाला यावदंतं विभागशः यज्ञभागभुजो देवा ये च तत्रान्विताश्च तैः ६ इंद्रो भगवता दत्तां त्रै लोक्यश्रियमूर्जितां भुंजानः पाति लोकांस्त्रीन्कामं लोके प्रवर्षति ७ ज्ञानं चानुयुगं ब्रूते हरिः सिद्धस्वरूपधृक् ऋषिरूपधरः कर्म योगं योगे शरूपधृक् ८ सर्गं प्रजेशरूपेण दस्यून्हन्यात्स्वराड्वपुः कालरूपेण सर्वेषामभावाय पृथग्गुणः ९ स्तूयमानो जनैरेभिर्मायया नामरूपया विमोहि तात्मभिर्नानादर्शनैर्न च दृश्यते १० एतत्कल्पविकल्पस्य प्रमाणं परिकीर्त्तितम् यत्र मन्वंतराण्याहुश्चतुर्दश पुराविदः ११ इति श्रीभा॰ म॰ अष्ट मस्कंधे चतुर्दशोऽध्यायः १४ राजोवाच बलेः पदत्रयं भूमेः कस्माद्धरिरयाचत भूतेश्वरः कृपणवल्लब्धार्थोऽपि बबंध तम् १

न्द्ज्ञानं कर्म च योगं च ब्रूते ८ प्रजेशा मरीच्यादयस्तेन रूपेण सर्गं करोति इति शेषः स्वराड्वपुः राजमूर्त्तिः सर्वेषामभावाय भवति पृथग्विधाः गुणाः शीतोष्णादयो यस्य ९ ना मरूपात्मिकया मायया विमोहितात्मभिर्जनैः नानादर्शनैः शास्त्रैः स्तूयमानो निरूप्यमाणोऽपि नैव दृश्यत इत्यर्थः १० मा संगि किं निरूप्य प्रस्तुतमेवोपसंहरति एतत्कल्पवि- कल्पस्य अवांतरकल्पस्य ११ इत्यष्टमे टीकायां चतुर्दशोऽध्यायः १४ बलिं पंचदशे विश्वजिताचार्या अयाजयन् ततोऽसौ स्वर्गमजयद्यतो देवा निलिल्यिरे १ अत्रेयं तेन वा ध्याख्या वामं वामनचेष्टितम् निग्रहश्छलतो यत्र बलेर्भूयाननुग्रहः २ ईश्वरः स्वयं कृपणवत् कस्माद्धेतोरयाचत लब्धार्थो भूत्वाऽपि तं कस्माद्बबंध १

२तत्रतावद्बलेः त्रिलोकीमपहर्तुं याञ्चादिच्छलनंकृतवानितिवक्तुंब्राह्मणाराधनेन बलेरकांडएवस्वर्गविजयक्रममाह पराजितश्रीरित्यादिनायावदध्यायसमाप्ति युद्धेप राजिताश्रीर्येनसः इंद्रेणअस्त्भिश्चत्याजितः सन् भृगून् भृगोर्वंश्यांश्छुक्रादीन् महात्माउदारचित्तः अर्थानांनिवेदनेनार्पणेन ३ त्रिणाकंस्वर्गंजेतुमिच्छतम् विश्वजितायागेन अयाजयन् महाभिषेकेणऐंद्रेणब्रह्मब्राह्मणप्रसिद्धेन ४ हर्यश्वस्यइंद्रस्ययेतुरंगास्तेषामिववर्णोहरितोयेषाम् ५ पुरटंस्वर्णम् तूणीइषुधी अरिक्तौअक्षय्यशरौ पितामहः प्रन्हादः जलजंशंखम् ६ विप्रैरर्ज्जितः संपादितो योधनार्थोयुद्धपरिकरोयस्यतैरेवकल्पितंस्वस्त्ययनंमंगलवाचनादियस्य आमंत्र्यपृष्ट्वा ७ अथारुह्यरराजेतिद्वयोरन्वयः स्रग्धरः शोभनमालाधरः ८ हेमांगदाभ्यांलसंतौबाहूयस्य धिष्ण्यस्थः भवनेप्रज्वलितः कुंडस्थआहवनीयइवेतिवा ९ तुल्यमैश्वर्यंबलंचश्रीश्चयेषांतै

एतद्वेदितुमिच्छामोमहत्कौतूहलंहिनः यज्ञेश्वरस्यपूर्णस्य बंधनंचाप्यनागसः २ श्रीशुकउवाच पराजितश्रीरसुभिश्चहापितोहींद्रेण राजन्भृगुभिःसजीवितः सर्वात्मनातानभजत्भृगून्बलिःशिष्योमहात्माऽर्थनिवेदनेन ३ तंब्राह्मणाभृगवःप्रीयमाणा अयाजयन्विश्वजिता त्रिणाकम् जिगीषमाणंविधिनाऽभिषिच्यमहाऽभिषेकेणमहानुभावाः ४ ततोरथःकांचनपट्टनद्धोहयाश्चहर्यश्वतुरंगवर्णाः ध्वजश्चसिंहेन विराजमानोहुताशनादासहविर्भिरिष्टात् ५ धनुश्चदिव्यंपुरटोपनद्धंतूणावरिक्तौकवचंचदिव्यम् पितामहस्तस्यददौचमालामम्लानपुष्पां जलजंचशुक्रः ६ एवंसविप्रार्ज्जितयोधनार्थस्तैःकल्पितस्वस्त्ययनोऽथविप्रान् प्रदक्षिणीकृत्यकृतप्रणामःप्रन्हादमामंत्र्यनमश्चकार ७ अथारुह्यरथंदिव्यंभृगुदत्तंमहारथः सुस्रग्धरोऽथसंनह्यधन्वीखड्गीधृतेषुधिः ८ हेमांगदलसद्बाहुःस्फुरन्मकरकुंडलः रराजरथमारूढोधिष्ण्यस्थइवहव्यवाट् ९ तुल्यैश्वर्यबलश्रीभिःस्वयूथैर्दैत्ययूथपैः पिबद्भिरिवखंदृग्भिर्दहद्भिःपरिधीनिव १० वृतोविकर्षन्महतीमासुरींध्वजिनींविभुः ययाविंद्रपुरींस्वृद्धांकंपयन्निवरोदसी ११ रम्यामुपवनोद्यानैःश्रीमद्भिर्नंदनादिभिः कूजद्विहंगमिथुनैर्गायन्मत्तमधुव्रतैः १२ प्रवालफलपुष्पोरुभारशाखामरद्रुमैः हंससारसचक्राह्वकारंडवकुलाकुलाः नलिन्योयत्रक्रीडंतिप्रमदाःसुरसेविताः १३ आकाशगंगयादेव्या वृतांपरिखभूतया प्राकारेणाग्निवर्णेनसाट्टालेनोन्नतेनच १४ रुक्मपट्टकपाटैश्चद्वारैःस्फटिकगोपुरैः जुष्टांविभक्तप्रपथांविश्वकर्मविनिर्मिताम् १५

दैत्ययूथपैर्वृतोययाविति द्वयोरन्वयः परिधीन्दिशः १० स्वृद्धामतिसमृद्धाम् ११ धिक्ग्राम्यसुखंतथाविधांपुरीमकस्मादेवपरित्यज्य इंद्रादयः पलायिताइतिवैराग्यार्थमिंद्रपुरीमनुवर्णयति रम्यामितिसार्द्धैरेकादशभिः उपवनानिफलप्रधानानिनिकटानिवा उद्यानानिपुष्पप्रधानानिदूरस्थानिवातैरम्यांकूजंतिविहंगमिथुनानियेषुगायंतोमत्तामधुव्रतायेषु १२ प्रवालादीनामुरुर्भारोयासुताः शाखायेषांते अमरद्रुमायेषुतैः यत्रयासुसुरसेविताः प्रमदाः क्रीडंतिताः हंसादिकुलैराकुलाव्याप्तानलिन्यःसरांसियत्रयेषुसंतितैरुपवनोद्यानैरम्यामितिपूर्वेणैवान्वयः १३ किंचपरिखाभूतयाआकाशगंगयावृताम् प्राकारेणसौवर्णेनचावृताम् अट्टालाः प्राकारोपरिरचितानिउन्नतानियुद्धस्थानानितत्सहितेन १४ रुक्मपट्टानिकपाटानियेषुतैर्द्वारैरवांतरैःस्फटिकमयैर्गोपुरैश्चपुरद्वारैर्जुष्टाम् विभक्ताःप्रपथाराजमार्गायस्याम् १५

सभाउपवेशस्थानानिचत्वराण्यंगणानि रथ्याउपमार्गाः तैराढ्यांसंपन्नाम् न्यर्बुदंदशकोटयःतैर्गणनीयैरनंतैर्विमानैर्युताम् वज्रविद्रुममय्यो वेद्योयेषुतैः शृंगाटकैश्चतुष्प थैर्युताम् १६ नित्यंवयस्तारुण्यंरूपंचसौकुमार्ययासांताः रूपवन्नार्यः स्वलंकृताःस्त्रियः यत्रयस्यांभ्राजंते १७ स्फरस्त्रीणांकेशेभ्योविभ्रष्टानांनवसौगंधिकस्रजामामोद म् १८ हेमगवाक्षेभ्योनिर्गच्छताधूमेन स्फरप्रिया अप्सरसः १९ मुक्तामयैर्वितानैर्मणिहेममयैः केतुभिश्चध्वजैः नानापताकायुक्ताभिर्वलभीभिश्चविमानानांपुरोभागैःआ वृतांव्यासाम् वैमानिकस्त्रीणांकलगीतैर्मंगलाम् २० उपदेवानांगंधर्वादीनाम् गीतकैश्चमनोरमाम् जिताप्रभासाक्षात्दीप्त्यधिष्ठात्री देवतायथानाम् अन्यैरजितप्रभा

सभाचत्वररथ्याढ्यांविमानैर्न्यर्बुदैर्युताम् शृंगाटकैर्मणिमयैर्वज्रविद्रुमवेदिभिः १६ यत्रनित्यवयोरूपाःश्यामाविरजवाससः भ्राजंतेरू पवन्नार्योह्यर्चिर्भिरिववन्हयः १७ स्फरस्त्रीकेशविभ्रष्टनवसौगंधिकस्रजाम् यत्रामोदमुपादायमार्गआवातिमारुतः १८ हेमजालाक्षनिर्ग च्छद्धूमेनागरुगंधिना पांडुरेणप्रतिच्छन्नमार्गेयांतिस्फरप्रियाः १९ मुक्तावितानैर्मणिहेमकेतुभिर्नानापताकावलभीभिरावृताम् शिखंडिपा रावतभृंगनादितांवैमानिकस्त्रीकलगीतमंगलाम् २० मृदंगशंखानकदुंदुभिःस्वनैःसतालवीणामुरजर्ष्टिवेणुभिः नृत्यैःसवाद्यैरुपदेवगीत कैर्मनोरमांस्वप्रभयाजितप्रभाम् २१ यांनव्रजंत्यधर्मिष्ठाःखलाभूतद्रुहःशठाः मानिनःकामिनोलुब्धाएभिर्हीनाव्रजंतियत् २२ तांदेवधानीं सवरूथिनीपतिर्बहिःसमंताद्रुरुधेपृतन्यया आचार्यदत्तंजलजंमहास्वनंदध्मौप्रयुंजन्भयमिंद्रयोषिताम् २३ मघवांस्तदभिप्रेत्य बलेःप रममुद्यमम् सर्वदेवगणोपेतोगुरुमेतदुवाचह २४ भगवन्नुद्यमोभूयान्बलेर्नःपूर्ववैरिणः अविषह्यमिमंमन्येकेनासीत्तेजसोर्जितः २५ नैनंकश्चित्कुतोवापिप्रतिव्योढुमधीश्वरः पिबन्निवमुखेनेदंलिहन्निवदिशोदश दहन्निवदिशोदृग्भिःसंवर्ताग्निरिवोत्थितः २६ ब्रूहिकारण मेतस्यदुर्धर्षत्वस्यमद्रिपोः ओजःसहोबलंतेजोयतएतत्समुद्यमः २७ गुरुरुवाच जानामिमघवन्शत्रोरुन्नतेरस्यकारणम् शिष्यायो पभृतंतेजोभृगुभिर्ब्रह्मवादिभिः २८ भवद्विधोभवान्वापिवर्जयित्वेश्वरंहरिम् नास्यशक्तःपुरःस्थातुंकृतांतस्ययथाजनाः २९ तस्मान्निल यमुत्सृज्ययूयंसर्वेत्रिविष्टपम् यातकालंप्रतीक्षंतोयतःशत्रोर्विपर्ययः ३० एषविप्रबलोदर्कःसंप्रत्यूर्जितविक्रमः एषामेवापमानेनसानुबंधोवि नंक्ष्यति ३१ एवंस्फमंत्रितार्थास्तेगुरुणार्थानुदर्शिना हित्वात्रिविष्टपंजग्मुर्गीर्वाणाःकामरूपिणः ३२ देवेष्वथनिलीनेषुबलिर्वैरोचनःपुरीम् देवधानीमधिष्ठायवशंनिन्येजगत्त्रयम् ३३ तंविश्वजयिनंशिष्यंभृगवःशिष्यवत्सलाः शतेनहयमेधानामनुव्रतमयाजयन् ३४

भिनिवा पाठांतरेजिताग्रहाः सूर्यादयोयया २१ यत्याम् २२ पृतन्ययासेनया २३ २४ केनहेतुना एवंतेजसाऊर्जितआसीत् २५ प्रतिव्योढुमपाकर्तुम् २६ यतः कारणादेतस्य ओजआदियतः ओजआदेः एतस्यसमुद्यमः २७ उपभृतंसंचितम् २८ २९ तत्रोचितंमंत्रमाह तस्माद्यूयंत्रिविष्टपमुत्सृज्यनिलयमदर्शनंयात यतः कालात् ३० केनास्यविपर्ययःस्यादित्यतआह एषइति विप्राणांबलेनउदर्कःउत्तरोत्तरमधिकंफलंयस्यसः ३१ स्फमंत्रितःअर्थःकार्ययेषांतेनिलयंजग्मुः ३२ ३३ एवंप्राप्तमिंद्रपदंस्थिरीकर्तुमयाजयत् अनुव्रतमनुवर्तिनम् ३४ ७ ७ ७ ७ ७ ७

३५ द्विजदेवैर्ब्राह्मणैरुपलंभितां प्रापिताम् ३६ इत्यष्टमस्कंधेटीकायांपंचदशोऽध्यायः १५ षोडशेपुत्रनाशेनशोचंत्या अदितेःप्रतिः प्रार्थितः कश्यपः प्राहपयोव्रतमिनीर्यते १ इदानींश्रीवामनावतारप्रसंगमाह एवमित्यादि यावत्समाप्ति नष्टेषु अदृष्टेषु सत्सु १ २ सः कश्यपः पत्नीमिदमाह ३ दीनवदनत्वादिकमालक्ष्य बहुधाविकल्पयन् पृच्छति अप्यभद्रमितिसप्तभिः हे भद्रे मृत्योः छंदमिच्छामनुवर्तनइतितथा मृत्युवशवर्तिनोजनस्येत्यर्थः ४ हे गृहमेधिनि अपिवा किंवा गृहेषु धर्मादेः किंचिदकुशलमितिकाकाप्रश्नः यत्र येषु गृहेषु अयोगिनामपियोगः स्वधर्मादिनायोगफलंभवति ५ किंवात्वया अपूजिता एवाभ्येत्य गृहाद्याताः ६ नार्चिताः अन-

ततस्तदनुभावेनभुवनत्रयविश्रुताम् कीर्तिंदिक्षुवितन्वानः सरेजेउडुराडिव ३५ बुभुजेचश्रियंस्वृद्धांद्विजदेवोपलंभिताम् कृतकृत्यमिवात्मानंमन्यमानोमहामनाः ३६ इतिश्रीभागवतेमहा० अष्टमस्कंधेपंचदशोऽध्यायः १५ श्रीशुकउवाच एवंपुत्रेषुनष्टेषुदेवमाताऽदितिस्तदा हृतेत्रिविष्टपेदैत्यैः पर्यतप्यदनाथवत् १ एकदाकश्यपस्तस्या आश्रमंभगवानगात् निरुत्सवंनिरानंदंसमाधेर्विरतश्चिरात् २ सपत्नींदीनवदनांकृतासनपरिग्रहः सभाजितोयथान्यायमिदमाहकुरूद्वह ३ अप्यभद्रंनविप्राणांभद्रेलोकेऽधुनागतम् नधर्मस्यनलोकस्यमृत्योश्छंदानुवर्तिनः ४ अपिवाऽकुशलंकिंचिद्गृहेषुगृहमेधिनि धर्मस्यार्थस्यकामस्ययत्रयोगोह्ययोगिनाम् ५ अपिवातिथयोऽभ्येत्यकुटुंबासक्तयात्वया गृहादपूजितायाताः प्रत्युत्थानेनवाक्वचित् ६ गृहेषुयेष्वतिथयोनार्चिताः सलिलैरपि यदिनिर्यांतितेनूनंफेरुराजगृहोपमाः ७ अप्यग्नयस्तुवेलायांनहुताहविषासति त्वयोद्विग्नधियाभद्रेप्रोषितेमयिकर्हिचित् ८ यत्पूजयाकामदुघान्यातिलोकान्गृहान्वितः ब्राह्मणोऽग्निश्चवैविष्णोः सर्वदेवात्मनोमुखम् ९ अपिसर्वेकुशलिनस्तवपुत्रामनस्विनि लक्षयेऽस्वस्थमात्मानंभवत्यालक्षणैरहम् १० अदितिरुवाच भद्रंद्विजगवांब्रह्मन्धर्मस्यास्यजनस्यच त्रिवर्गस्यपरंक्षेत्रंगृहमेधिन्गृहाइमे ११ अग्नयोऽतिथयोभृत्याभिक्षवोयेचलिप्सवः सर्वंभगवतोब्रह्मन्ननुध्यानान्नरिष्यति १२ कोनुमेभगवन्कामोनसंपद्येतमानसः यस्याभवान्प्रजाऽध्यक्षएवंधर्मान्प्रभाषते १३ तवैवमारीचमनः शरीरजाः प्रजाइमाः सत्त्वरजस्तमोजुषः समोभवांस्तास्वसुरादिषुप्रभोतथाऽपिभक्तंभजतेमहेश्वरः १४ तस्मादीशभजंत्यामेश्रेयश्चिंतयसुव्रत हृतश्रियोहृतस्थानान्सपत्नैः पाहिनः प्रभो १५ परैर्विवासितासाऽहंमग्नाव्यसनसागरे ऐश्वर्यंश्रीर्यशःस्थानंहृतानिप्रबलैर्मम १६

र्चिताः संतोयदिनिर्गच्छंतितेगृहाः फेरुराजः सृगालराजः तदीयविवरतुल्याः ७ वेलायांहोमकालेकर्हिचिन्नहुताः किम् ८ ९ भवत्या आत्मानंमनः अस्वस्थमप्रकृतिस्थंलक्षणैः मुखम्लान्यादिभिः लक्षयामि १० अस्वास्थ्यकारणमन्यदस्तीतिवक्तुंत्वत्पृष्टमभद्रादिकंनास्तीत्याह भद्रमितिद्वाभ्याम् इमेगृहाः त्रिवर्गस्यपरंक्षेत्रमुद्भवस्थानम् त्रिवर्गोऽपियथावद्वर्ततइत्यर्थः ११ भगवतस्तवानुध्यानंयन्मयाक्रियते तस्मात् अग्नयोऽतिथयइत्यादिसर्वंनरिष्यतिनहीयते १२ प्रकृतंविज्ञापयितुमाह कोन्विति १३ संपाद्यंकाममाह तवैवेतिचतुर्भिः १४ सपत्नैर्दैत्यैर्हृताश्रीर्येषांहृतं-स्थानंयेषामितिपुत्राभिप्रायेणबहुवचनम् १५ १६ ७ ७ ७ ७ ७ ७ ७

१७ कश्यपः प्रथमं तावत्पुत्रस्नेहं त्याजयितुं विस्मयव्याजेनैव तत्त्वमुपदिशति अहो इति सार्द्धेन १८ १९ अत्रापरितुष्यंतीमित्याह उपतिष्ठस्वेति द्वाभ्याम् २० नन्वेवं भूतकामप्राप्तिहेतुर्देवांतरसेवा प्रसिद्धा तत्राह अमोघेति २१ यथा च मे मनोरथं विदध्यात् २२ यथा च मे आशु तुष्यति तथा तत्सेवाप्रकारमादिश २३ मे मया पृष्टः पद्मजो मे यद्व्रतमाह एतत्तेन व प्रवक्ष्यामीत्यन्वयः २४ अमले शुक्ले २५ तत्रादौ पूर्वेद्युः कृत्यमाह सिनीवाल्यामित्यादिना ब्रह्मचार्यथ तद्द्वाभ्यामित्यनेन ग्रंथेन यदि लभ्येत तर्हि क्रोडविदीर्णया वन्यवराहोत्खातया आलिप्य २६ तत्र मंत्रः त्वं देवीति हे देवि त्वं रसायाः उद्धृताऽसि २७ निर्वर्त्तित आत्मनियमो नित्यनैमित्तिको येन

यथा तानि पुनः साधो प्रपद्येरन्ममात्मजाः तथा विधेहि कल्याणं धिया कल्याणकृत्तम १७ श्रीशुक उवाच एवमभ्यर्थितोऽदित्या कस्तामाह स्मयन्निव अहो मायाबलं विष्णोः स्नेहबद्धमिदं जगत् १८ क्व देहो भौतिकोऽनात्मा क्व चात्मा प्रकृतेः परः कस्य के पतिपुत्राद्या मोह एव हि कारणम् १९ उपतिष्ठस्व पुरुषं भगवंतं जनार्दनम् सर्वभूतगुहावासं वासुदेवं जगद्गुरुम् २० स विधास्यति ते कामान् हरिर्दीनानुकंपनः अमोघा भगवद्भक्तिर्नेतरेति मतिर्मम २१ अदितिरुवाच केनाहं विधिना ब्रह्मन्नुपस्थास्ये जगत्पतिम् यथा मे सत्यसंकल्पो विदध्यात्स मनोरथम् २२ आदिश त्वं द्विजश्रेष्ठ विधिं तदुपधावनम् आशु तुष्यति मे देवः सीदंत्याः सह पुत्रकैः २३ कश्यप उवाच एतन्मे भगवान्पृष्टः प्रजाकामस्य पद्मजः यथाह ते प्रवक्ष्यामि व्रतं केशवतोषणम् २४ फाल्गुनस्यामले पक्षे द्वादशाहं पयोव्रतः अर्चयेदरविंदाक्षं भक्त्या परमयाऽन्वितः २५ सिनीवाल्यां मृदालिप्य स्नायात्क्रोडविदीर्णया यदि लभ्येत वै स्रोतस्येतं मंत्रमुदीरयेत् २६ त्वं देव्यादिवराहेण रसायाः स्थानमिच्छता उद्धृताऽसि नमस्तुभ्यं पाप्मानं मे प्रणाशय २७ निर्वर्तितात्मनियमो देवमर्चेत्समाहितः अर्चायां स्थंडिले सूर्ये जले वह्नौ गुरावपि २८ नमस्तुभ्यं भगवते पुरुषाय महीयसे सर्वभूतनिवासाय वासुदेवाय साक्षिणे २९ नमोऽव्यक्ताय सूक्ष्माय प्रधानपुरुषाय च चतुर्विंशद्गुणज्ञाय गुणसंख्यानहेतवे ३० नमो द्विशीर्ष्णे त्रिपदे चतुःशृंगाय तंतवे सप्तहस्ताय यज्ञाय त्रयीविद्यात्मने नमः ३१ नमः शिवाय रुद्राय नमः शक्तिधराय च सर्वविद्याधिपतये भूतानां पतये नमः ३२ नमो हिरण्यगर्भाय प्राणाय जगदात्मने योगैश्वर्यशरीराय नमस्ते योगहेतवे ३३ नमस्त आदिदेवाय साक्षिभूताय ते नमः नारायणाय ऋषये नराय हरये नमः ३४ नमो मरकतश्यामवपुषेऽधिगतश्रिये केशवाय नमस्तुभ्यं नमस्ते पीतवाससे ३५ त्वं सर्ववरदः पुंसां वरेण्य वरदर्षभ अतस्ते श्रेयसे धीराः पादरेणुमुपासते ३६

२८ तत्रावाहनादौ नव मंत्रानाह नमस्तुभ्यमिति पाद्यादौ विशेषतस्तु द्वादशाक्षरं वक्ष्यति २९ चतुर्विंशतिगुणास्तत्त्वानि जानातीति तथा तस्मै गुणसंख्यानस्य हेतवे सांख्यप्रवर्त्तकाय ३० एवं सामान्यतो नत्वा गुणावतारान्प्रणमति त्रिभिः तत्रादौ मंत्रोक्तयज्ञरूपेण विष्णोः प्रणामो नम इति द्वे शीर्षे यस्य त्रयः पादा यस्य तंतवे फलविस्तारकाय त्रय्यां विद्यायामात्मा यस्येति त्रिधा बद्ध इत्यस्यार्थ उक्तः तथा च मंत्रः चत्वारि शृंगा त्रयो अस्य पादा द्वे शीर्षे सप्त हस्तासो अस्य त्रिधा बद्धो वृषभो रोरवीति महो देवो मर्त्यां आविवेशेति ३१ ३२ प्राणाय सूत्रात्मने योगैश्वर्यं शरीरं यस्य ३३ ३४ अधिगता प्राप्ता श्रीर्येन तस्मै ३५ ३६

तस्मादपद्मयोरामोदंस्पृहयंतइवदेवाश्वश्रीश्वयमन्ववर्त्तंतसमेप्रसीदतु ३७ आवाहनेनपुरस्कृतंसंमानितम् ३८ ३९ पयसिश्रृतंपक्वंपायसम् मूलविद्ययाद्वाद
शाक्षरेणैव ४० ४१ पूर्वोक्ताभिरन्याभिश्वस्तुतिभिः ४२ तस्यशेषांनिर्माल्यम् द्वौअवरौयेषांतान् असंभवेद्वावपिभोजयेदित्यर्थः ४३ सभाजितैस्तैरनुज्ञातःसन्

अन्ववर्त्ततयंदेवाःश्रीश्वतत्पादपद्मयोः स्पृहयंतइवामोदंभगवान्मेप्रसीदताम् ३७ एतैर्मंत्रैर्हृषीकेशमावाहनपुरस्कृतम् अर्चयेच्छ्रद्धया
युक्तःपाद्योपस्पर्शनादिभिः ३८ अर्चित्वागंधमाल्याद्यैःपयसास्नपयेद्विभुम् वस्त्रोपवीताभरणपाद्योपस्पर्शनैस्ततः गंधधूपादिभिश्वा
र्चेत्द्वादशाक्षरविद्यया ३९ श्रृतंपयसिनैवेद्यंशाल्यन्नंविभवेसति ससर्पिःसगुडंदत्वाजुहुयान्मूलविद्यया ४०निवेदितंतद्भक्ताय दद्यात
भुंजीतवास्वयम् दत्वाचमनमर्चित्वातांबूलंचनिवेदयेत् ४१जपेदष्टोत्तरशतंस्तुवीतस्तुतिभिःप्रभुम् कृत्वाप्रदक्षिणंभूमौप्रणमेद्दंडवन्मु
दा ४२ कृत्वाशिरसितच्छेषांदेवमुद्वासयेत्ततः द्व्यवरान्भोजयेद्विप्रान्पायसेनयथोचितम् ४३ भुंजीततैरनुज्ञातःशेषंसेष्टःसभाजितैः ब्रह्म
चार्यथतद्रात्र्यांश्वोभूतेप्रथमेऽहनि ४४ स्नातःशुचिर्यथोक्तेनविधिनासुसमाहितः पयसास्नापयित्वार्चेद्यावद्व्रतसमापनम् ४५ पयोभ
क्षोव्रतमिदंचरेद्विष्णवर्चनादृतः पूर्ववज्जुहुयादग्निंब्राह्मणांश्वापिभोजयेत् ४६एवंत्वहरहःकुर्याद्द्वादशाहंपयोव्रतः हरेराराधनंहोममर्ह
णंद्विजतर्पणम् ४७ प्रतिपद्दिनमारभ्ययावच्छुक्लत्रयोदशी ब्रह्मचर्यमधःस्वप्नंस्नानंत्रिषवणंचरेत् ४८ वर्जयेदसदालापंभोगानुच्चा
वचांस्तथा अहिंस्रःसर्वभूतानांवासुदेवपरायणः ४९ त्रयोदश्यामथोविष्णोःस्नपनंपंचकैर्विभोः कारयेच्छास्त्रदृष्टेनविधिनाविधिकोवि
दैः ५०पूजांचमहतींकुर्याद्वित्तशाठ्यविवर्जितः चरुंनिरूप्यपयसिशिपिविष्टायविष्णवे ५१ श्रृतेनतेनपुरुषंयजेतसुसमाहितः नैवेद्यंचा
तिगुणवद्दद्यात्पुरुषतुष्टिदम् ५२ आचार्यंज्ञानसंपन्नंवस्त्राभरणधेनुभिः तोषयेदृत्विजश्वैवतद्विद्याराधनंहरेः ५३भोजयेत्तान्गुणवता
सदन्नेनशुचिस्मिते अन्यांश्वब्राह्मणान्शक्त्यायेचतत्रसमागताः ५४ दक्षिणांगुरवेदद्यादृत्विग्भ्यश्वयथाऽर्हतः अन्नाद्येनाश्वपाकांश्व
प्रीणयेत्समुपागतान् ५५ भुक्तवत्सुचसर्वेषुदीनांधकृपणेषुच विष्णोस्तत्प्रीणनंविद्वान्भुंजीतसहबंधुभिः ५६ नृत्यवादित्रगीतैश्वस्तु
तिभिःस्वस्तिवाचकैः कारयेत्तत्कथाभिश्वपूजांभगवतोऽन्वहम् ५७एतत्पयोव्रतंनामपुरुषाराधनंपरम् पितामहेनाभिहितंमयातेसमुदा
हृतम् ५८ त्वंचानेनमहाभागेसम्यक्चीर्णेनकेशवम् आत्मनाशुद्धभावेननियतात्माभजाव्ययम् ५९ अयंवैसर्वयज्ञाख्यःसर्वव्रतमितिस्मृत
म् तपःसारमिदंभद्रेदानंचेश्वरतर्पणम् ६० तएवनियमाःसाक्षात्तएवचयमोत्तमाः तपोदानंव्रतंयज्ञोयेनतुष्यत्यधोक्षजः ६१

शेषंबंधुभिः सहितः तस्यांरात्र्यांब्रह्मचारीसन् श्वोभूतेप्रभातेसति ४४ ४५ पयएवभक्ष्यआहारोयस्य ४६ ४७ अधःस्वप्नंशयनं ४८ ४९ पंचकैःपंचा
मृतैः ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ मयाचतेसमुदाहृतम् ५८ ५९ सर्वयज्ञाख्योऽयंयज्ञः सर्वव्रतमितिचस्मृतमेतद्व्रतम् ६० ६१ ६१

६२ इत्यष्टमेटीकायांषोडशोऽध्यायः १६ ततः सप्तदशेऽदित्याकृतेतस्मिन्व्रतेहरिः तत्कामपूरणायादौतत्पुत्रोऽभूदितीर्यते १ १ २ ३ ४ ५ प्रीतिविह्व-
लत्वादेवसा बद्धांजलिः सतीस्थिताकेवलमीडितुंपुनर्नोत्सेहेनशशाक अपितुतूष्णींबभूव कथंभूताआनंदजलैराकुलेईक्षणेयस्याः पुलकैराकुलाआकृतिर्देहोय-
स्याः तस्यदर्शनेनयोत्कत्सवः तेनगात्रेवेपथुः कंपोयस्याः ६ पुष्टावपिबतीवोद्वीक्षमाणाइतिचक्रियाभेदात् सेत्यस्यशब्दस्यद्विरुक्तिरदोषः ७ अयत्नतोविनिर्जि
त्यदेत्यानस्यूर्जितानपि भक्तान्रक्षितुमीशस्त्वमित्यस्तौददितिस्त्रिभिः यज्ञेशेत्यादिदशभिः संबोधनैस्तवाशक्यंकिमपिनास्तीतिवदंतीप्रार्थयते हेईशशंनः
कृधिकुरु यतोदीनानांनाथोऽसित्वम् तीर्थश्रवःकीर्तिर्यस्य श्रवणमेवमंगलंयस्य तन्नामधेयं यस्यआपन्नानांशरणागतानांवृजिनोपशमायउदयोयस्य ८ भू

तस्मादेतद्व्रतंभद्रेमयत्नाश्रद्धयाचर भगवान्परितुष्टस्तेवरानाशुविधास्यति ६२ इतिश्रीभागवतेम॰अष्टमस्कंधेअदितिपयोव्रतंनामषोड
शोऽध्यायः १६ श्रीशुकउवाच इत्युक्तासाऽदितीराजन्स्वभर्त्राकश्यपेनवै अन्वतिष्ठद्व्रतमिदंद्वादशाहमतंद्रिता १ चिंतयंत्येकयाबु
द्ध्यामहापुरुषमीश्वरम् प्रगृह्येंद्रियदुष्टाश्वान्मनसाबुद्धिसारथिः २ मनश्चैकाग्रयाबुद्ध्याभगवत्यखिलात्मनि वासुदेवेसमाधायचचारहपयोव्र
तम् ३ तस्याःप्रादुरभूत्तातभगवानादिपूरुषः पीतवासाश्चतुर्बाहुःशंखचक्रगदाधरः ४ तंनेत्रगोचरंवीक्ष्यसहसोत्थायसादरम् ननामभुविका
येनदंडवत्प्रीतिविह्वला ५ सोत्थायबद्धांजलिरीडितुंस्थितानोत्सेहआनंदजलाकुलेक्षणा बभूवतूष्णींपुलकाकुलाकृतिस्तद्दर्शनात्युत्सवगात्र
वेपथुः ६ प्रीत्याशनैर्गद्गदयागिराहरिंतुष्टावसादेव्यदितिःकुरूद्वह उद्वीक्षतीसापिबतीवचक्षुषारमापतिंयज्ञपतिंजगत्पतिम् ७ अदिति
रुवाच यज्ञेशयज्ञपुरुषाच्युततीर्थपादतीर्थश्रवःश्रवणमंगलनामधेय आपन्नलोकवृजिनोपशमोदयाद्यशंनःकृधीशभगवन्नसिदीनना
थः ८ विश्वायविश्वभवनस्थितिसंयमायस्वैरंगृहीतपुरुशक्तिगुणायभूम्ने स्वस्थायशश्वदुपबृंहितपूर्णबोधव्यापादितात्मतमसेहरयेनम
स्ते ९ आयुःपरंवपुरभीष्टमतुल्यलक्ष्मीर्द्योभूरसाःसकलयोगगुणास्त्रिवर्गः ज्ञानंचकेवलमनंतभवंतितुष्टात्त्वत्तोनृणांकिमुसपत्नजयादि
राशीः १० श्रीशुकउवाच अदित्यैवंस्तुतोराजन्भगवान्पुष्करेक्षणः क्षेत्रज्ञःसर्वभूतानामितिहोवाचभारत ११ श्रीभगवानुवा
च देवमातर्भवत्यामेविज्ञातंचिरकांक्षितम् यत्सपत्नैर्हृतश्रीणांच्यावितानांस्वधामतः १२

म्नेमहतेनमः महत्त्वेहेतवः विश्वायषिश्वस्यभवनस्थितिसंयमार्थेस्वैरंगृहीताः पुरुशक्तेर्मायायाः गुणायेनतस्मै तथाऽपिस्वस्थायअप्रच्युतस्वरूपाय कु
तः शश्वदुपबृंहितः नित्योर्जितोयः पूर्णबोधस्तेनव्यापादितंनिरस्तमात्मनितमोमायालक्षणंयेनतस्मै ९ अस्मदीयमनोरथपूरणमीषत्करमेवतवेतिकैमुत्य
न्यायेनाह आयुःपरंब्रह्मायुः पुनरपिद्योश्चभूश्चरसातलंचद्योभूरसाः द्यौरितिपृथक्पाठेभूश्चरसाश्चबिलस्वर्गाइतिविग्रहः रसेतिपाठेत्रीणिपदानि सकलायोग
गुणाअणिमादयः १० क्षेत्रज्ञः अंतर्यामी ११ सपत्नैर्हृताश्रीर्येषांस्वधामतः च्यावितानांचपुत्राणांसंबंधियत्तद्भवत्याश्चिरमाकांक्षितंमयाविज्ञातम् १२ ६५

कांक्षितमेवाह नानितित्रिभिः प्रतिलब्धोजयश्रीश्रियैः तैःपुत्रैः सहउपासितुम् एकत्रस्थातुमिच्छसि १३ १४ प्रत्याहृतंयशश्चश्रीश्चयैःतान् १५ अपारणीयाः
अनतिक्रमणीयाः यद्यस्मादनुकूलईश्वरः कालोयेषांतैर्विप्रैः गुप्तारक्षिताः अनुकूलैरीश्वरैः समर्थैर्विप्रैर्गुप्ताइतिवा १६ ममभयाचिंत्यएवतत्रहेतुः संतोषितस्ये
त्यादि श्रद्धानुरूपमिच्छानुसारेणफलहेतुत्वात् १७ मारीचस्यतपसिअधिष्ठायस्थितःसन् गोप्तास्मिपालयिष्यामि १८ अतःपतिमुपधावभजस्व १९ देवानां
गुह्यंरहस्यं सर्वकृसंवृतंकृगुप्तं सत्संपद्यतेसिद्ध्यति २० प्रभोः हरेरात्मनिजन्मलब्ध्वा २१ २२ अवितथमीक्षणंदृष्टिर्यस्यसः अनिलोयथासर्वत्रसमो

तान्विनिर्जित्यसमरे दुर्मदानसुरर्षभान् प्रतिलब्धजयश्रीभिः पुत्रैरिच्छस्युपासितुम् १३ इंद्रज्येष्ठैःस्वतनयैर्हतानांयुधिविद्विषाम् स्त्रि
योरुदंतीरासाद्य द्रष्टुमिच्छसिदुःखिताः १४ आत्मजानुसुसमृद्धांस्त्वंप्रत्याहृतयशःश्रियः नाकपृष्ठमधिष्ठायक्रीडतोद्रष्टुमिच्छसि १५
प्रायोऽधुनातेऽसुरयूथनाथाअपारणीयाइतिदेविमेमतिः यत्तेऽनुकूलेश्वरविप्रगुप्तानविक्रमस्तत्रसुखंददाति १६ अथाप्युपायोममदेवि
चिंत्यः संतोषितस्यव्रतचर्ययाते ममार्चनंनार्हतिगंतुमन्यथाश्रद्धाऽनुरूपंफलहेतुकत्वात् १७ त्वयार्चितश्चाहमपत्यगुप्तयेपयोव्रतेनानु
गुणंसमीडितः स्वांशेनपुत्रत्वमुपेत्यतेसुतान् गोप्तास्मिमारीचतपस्यधिष्ठितः १८ उपधावपतिंभद्रेप्रजापतिमकल्मषम् मांचभावयती
पत्यावेवंरूपमवस्थितम् १९ नैतत्परस्माआख्येयंपृष्टयाऽपिकथंचन सर्वंसंपद्यतेदेविदेवगुह्यंसुसंवृतम् २० श्रीशुकउवाच ए
तावदुक्त्वाभगवांस्तत्रैवांतरधीयत अदितिर्दुर्लभंलब्ध्वाहरेर्जन्मात्मनिप्रभोः २१ उपधावत्पतिंभक्त्यापरयाकृतकृत्यवत् सवैसमाधि-
योगेनकश्यपस्तदबुध्यत २२ प्रविष्टमात्मनिहरेरंशंह्यवितथेक्षणः सोऽदित्यांवीर्यमाधत्ततपसाचिरसंभृतम् समाहितमनाराजन्दारु
ण्यग्निंयथानिलः २३ अदितेर्धिष्ठितंगर्भंभगवंतंसनातनम् हिरण्यगर्भोविज्ञायसमीडेगुह्यनामभिः २४ ब्रह्मोवाच जयोरुगाय
भगवन्नुरुक्रमनमोस्तुते नमोब्रह्मण्यदेवायत्रिगुणायनमोनमः २५ नमस्तेपृश्निगर्भायवेदगर्भायवेधसे त्रिनाभायत्रिपृष्ठायशिपिवि
ष्टायविष्णवे २६ त्वमादिरंतोभुवनस्यमध्यमनंतशक्तिंपुरुषंयमाहुः कालोभवानाक्षिपतीशविश्वंस्रोतोयथांऽतःपतितंगभीरम् २७

पिदारुणिसंघर्षेणचतद्दाहकमग्निमाधत्ते एवंस्वयंपुत्रेषुसमोऽपिदैत्यक्षपणंवीर्यमाधत्तेत्यर्थः २३ धिष्ठितमधिष्ठायस्थितम् समीडेतुष्टावेत्यर्थः २४ २५ अदितेरे
वपूर्वस्मिन्जन्मनिपृश्निरितिनामतस्यागर्भाय अर्भकाय वेदागर्भेयस्य यद्वा वेदानांगर्भायवेदेषुप्रकाशमानायेत्यर्थः त्रयोलोकानाभौयस्यसः त्रिनाभः तस्मै त्रया
णांलोकानांपृष्ठेउपरिस्थिताय शिपिशब्देनपशवोजीवास्तेष्वंतर्यामितयाप्रविष्टाय यज्ञोवैविष्णुः पशवःशिपिर्यज्ञएवपशुषुप्रतितिष्ठतीतिश्रुतेः यद्वा शिपयोरश्मय-
स्तैर्वेष्टितायेत्यर्थः तथाऽपिविष्णवेव्यापिने २६ अंतःपतितंतृणादियथागभीरंस्रोत आक्षिपतिआकर्षतितथाकालात्माभावान्विश्वमाक्षिपति २७ ७

प्रजापतीनांचत्वमेवसंभविष्णुः उत्पादनशीलोऽसि अयंभावः नह्येवंभूतस्यतवजन्मादिसंभवः किंतुदेवानांप्रजापतीनांप्रजानांचपरमाश्रयत्वेनतत्कार्यसाधनायावतारोऽयमतस्तान्स्वर्गच्युतान्पुनः स्वर्गेस्थापयेति २८ इतिअष्टमस्कंधेटीकायांसप्तदशोऽध्यायः १७ ततस्त्वष्टादशेभूत्वावामनःसत्कृतोऽखिलैः यज्ञंगतस्तत्रतत्रैनसत्कृत्योक्तोवरान्वृणु १ इत्थंविरिंच्येनस्तुतंकर्मदेवकार्यलक्षणंवीर्यंचप्रभावोयस्यसहरिरदित्यांप्रादुर्बभूवेतित्रयाणामन्वयः अमृतभूः मृत्युजन्मशून्यः शंखगदाऽब्जचक्राणियस्यसंतीतितथा अर्शआदित्वेनमत्वर्थीयोऽच्प्रत्ययः अविसर्गपाठेस्रचासौपिशंगवासाश्च १ झषराजोमकरःतदाकारयोःकुंडलयोस्त्विषाउल्लसंतीश्रीर्वदनांबुजेयस्यश्रीवत्सोवक्षसियस्यवलयैरंगदैश्चसहोल्लसंतिकिरीटादीनियस्य २ श्रीवत्यावनमालयाविराजितः वेश्मगतंतमः ३ अग्निजि

त्वंवैप्रजानांस्थिरजंगमानांप्रजापतीनामसिसंभविष्णुः दिवौकसांदेवदिवश्च्युतानांपरायणंनौरिवमज्जतोऽप्सु २८ इतिश्रीभा॰म॰ अष्टमस्कंधेसप्तदशोऽध्यायः १७ श्रीशुकउवाच इत्थंविरिंच्यस्तुतकर्मवीर्यःप्रादुर्बभूवामृतभूरदित्याम् चतुर्भुजःशंखगदाऽब्जचक्रःपिशंगवासानलिनायतेक्षणः १ श्यामावदातोझषराजकुंडलत्विषोल्लसच्छ्रीवदनांबुजःपुमान् श्रीवत्सवक्षावलयांगदोल्लसत्किरीटकांचीगुणचारुनूपुरः २ मधुव्रतव्रातविघुष्टयास्वयाविराजितश्रीवनमालयाहरिः प्रजापतेर्वेश्मतमःस्वरोचिषाविनाशयन्कंठनिविष्टकौस्तुभः ३ दिशःप्रसेदुःसलिलाशयास्तदाप्रजाःप्रहृष्टाऋतवोगुणान्विताः द्यौरंतरिक्षंक्षितिरग्निजिह्वागावोद्विजाःसंजहृषुर्नगाश्च ४ श्रोणायांश्रवणद्वादश्यांमुहूर्तेऽभिजितिप्रभुः सर्वेनक्षत्रताराद्याश्चक्रुस्तज्जन्मदक्षिणम् ५ द्वादश्यांसवितातिष्ठन्मध्यंदिनगतोनृप विजयानामसाप्रोक्तायस्यांजन्मविदुर्हरेः ६ शंखदुंदुभयोनेदुर्मृदंगपणवानकाः चित्रवादित्रतूर्याणांनिर्घोषस्तुमुलोऽभवत् ७ प्रीताश्चाप्सरसोऽनृत्यन्गंधर्वप्रवराजगुः तुष्टुवुर्मुनयोदेवामनवःपितरोऽग्नयः ८ सिद्धविद्याधरगणाःसकिंपुरुषकिन्नराः चारणायक्षरक्षांसिसुपर्णाभुजगोत्तमाः ९ गायंतोऽतिप्रशंसंतोनृत्यंतोविबुधानुगाः अदित्याआश्रमपदंकुसुमैःसमवाकिरन् १० दृष्ट्वाऽदितिस्तंनिजगर्भसंभवंपरंपुमांसंमुदमापविस्मिता गृहीतदेहंनिजयोगमाययाप्रजापतिश्चाहजयेतिविस्मितः ११

ह्वादेवाःनगाःपर्वताः ४ तत्प्रादुर्भावसमयमाह श्रोणायामिति भाद्रपदशुक्लद्वादशीश्रवणद्वादशीतिप्रसिद्धातस्यांतत्रापिश्रोणायांश्रवणस्थेचंद्रइत्यर्थः तत्रापिश्रवणस्यप्रथमांशेऽभिजितिनक्षत्रे तच्चश्रुत्यादर्शितम् अभिजिन्नामनक्षत्रमुपरिष्टादषाढानामधस्ताच्छ्रोणायाइति एवंविशिष्टेमुहूर्तेप्रभुःप्रादुर्बभूवेत्यर्थः किंचनक्षत्राण्यश्विन्यादीनिताराशब्देनताराग्रहाःगुरुशुक्रादयः तेआद्यायेषांतेसूर्यादयोऽपिसर्वेतस्यजन्मदक्षिणमुदारंचक्रुः जन्ममुहूर्तेगुणाबहवोबभूवुरित्यर्थः ५ विशेषांतरमाह यस्यांद्वादश्यांहरेर्जन्मतत्तस्यामहन्येवविदुः तदाचमध्यंदिनगतः सवितातिष्ठत् साचद्वादशीविजयानामप्रोक्तेत्यन्वयः ६ शंखादयोयेतेषामन्येषांचचित्रतूर्याणांनिर्घोषोऽभवत् ७ देवामनवइत्यादीनांकुसुमैःसमवाकिरन्नितितृतीयोनान्वयः ८ ९ १० ११ छ

विस्मयांतरमाह यत्तदिति यत्तद्वपुर्हरिरधारयत् प्रकटितवान् तेनवपुषामातापित्रोः संपश्यतोरेववामनोबटुर्बभूव दिव्यगतिः अद्भुतचेष्टितः स्वयंकथंभूतः-
अव्यक्तचिद्रूपः कथमधारयत् भातिदीप्तिः विभूषणानिच आयुधानिचतैर्युक्तंयथाभवतितथा १२ कर्माणिजातकर्मादीनि १३ १४ वनस्पतिःवनानांपतिः-
सोमः १५ १६ पात्रिकांभिक्षापात्रीम् १७ सएवंसंभावितोमारिषः श्रेष्ठोबटुर्ब्रह्मवर्चसेनब्रह्मर्षिगणसंजुष्टांतांसभामतिक्रम्यारोचत १८ १९ यदर्थंबटुर्बभू

यत्तद्वपुर्भातिविभूषणायुधैरव्यक्तचिद्व्यक्तमधारयद्धरिः बभूवतेनैवसवामनोबटुःसंपश्यतोर्दिव्यगतिर्यथानटः १२ तंबटुंवामनंदृष्ट्वा
मोदमानामहर्षयः कर्माणिकारयामासुःपुरस्कृत्यप्रजापतिम् १३ तस्योपनीयमानस्यसावित्रींसविताब्रवीत् बृहस्पतिर्ब्रह्मसूत्रंमेख
लांकश्यपोददात् १४ ददौकृष्णाजिनंभूमिर्दंडंसोमोवनस्पतिः कौपीनाच्छादनंमाताद्यौश्छत्रंजगतःपतेः १५ कमंडलुंवेदगर्भःकुशान्
सप्तर्षयोददुः अक्षमालांमहाराजसरस्वत्यव्ययात्मनः १६ तस्माइत्युपनीतायवक्षराट्पात्रिकामदात् भिक्षांभगवतीसाक्षादुमाऽदा
दंबिकासती १७ सब्रह्मवर्चसेनैवंसभांसंभावितोबटुः ब्रह्मर्षिगणसंजुष्टामत्यरोचतमारिषः १८ समिद्धमाहितंवन्हिंकृत्वापरिसमूह
नम् परिस्तीर्यसमभ्यर्च्यसमिद्भिरजुहोद्द्विजः १९ श्रुत्वाऽश्वमेधैर्यजमानमूर्जितंबलिंभृगूणामुपकल्पितैस्ततः जगामतत्राखिलसारसं
भृतोभारेणगांसंनमयन्पदेपदे २० तंनर्मदायास्तटउत्तरेबलेर्यऋत्विजस्तेभृगुकच्छसंज्ञके प्रवर्त्तयंतोभृगवःक्रतूत्तमंव्यचक्षतारादु
दितंयथारविम् २१ तेऋत्विजोयजमानःसदस्याहततिवषोवामनतेजसानृप सूर्यःकिलायात्युतवाविभावसुःसनत्कुमारोऽथदिदृक्षया
क्रतोः २२ इत्थंसशिष्येषुभृगुष्वनेकधावितर्क्यमाणोभगवान्सवामनः सदंडछत्रंसजलंकमंडलुंविवेशबिभ्रद्धयमेधवाटम् २३ मौं
ज्यामेखलयावीतमुपवीताजिनोत्तरम् जटिलंवामनंविप्रंमायामाणवकंहरिम् २४ प्रविष्टंवीक्ष्यभृगवःसशिष्यास्तेसहाग्निभिः प्रत्य
गृह्णन्समुत्थायसंक्षिप्तास्तस्यतेजसा २५ यजमानःप्रमुदितोदर्शनीयंमनोरमम् रूपानुरूपावयवंतस्माआसनमाहरत् २६ स्वागते
नाभिनंद्याथपादौभगवतोबलिः अवनिज्यार्चयामासमुक्तसंगमनोरमम् २७ तत्पादशौचंजनकल्मषापहंसधर्मवित्मूर्ध्न्यदधात्सु
मंगलम् यद्देवदेवोगिरिशश्चंद्रमौलिर्दधारमूर्ध्नापरयाचभक्त्या २८ बलिरुवाच स्वागतंतेनमस्तुभ्यंब्रह्मन्किंकरवामते
ब्रह्मर्षीणांतपःसाक्षान्मन्येत्वार्यवपुर्धरम् २९

वनदाह ऋत्वेत्यादियावत्समाप्ति यजमानंयजंतं भृगूणांभृगुभिः उपकल्पितैः प्रवर्त्तितैः अखिलेनसारे
णबलेनसंभृतःसंपूर्णः २० नर्मदायाउत्तरेतटेभृगुकच्छसंज्ञकेक्षेत्रेक्रतूत्तमंप्रवर्त्तयंतो बलेः ऋत्विजोभृगवः तेतंव्यचक्षत अपश्यन् आरात्समीपएवोदितंरविमिवेतिऋ
त्विगादयः सूर्यः किलेत्येवमादिव्यतर्कयन्निति शेषः २१ २२ हयमेधवाटमश्वमेधमंडपंविवेश २३ उपवीताजिनमुपवीतवद्धृतमजिनमेवउत्तरमुत्तरीयंयस्यतम् २४ संक्षिप्ता
अभिभूताःसंतः २५ रूपस्यानुरूपाअवयवायस्यतंदृष्ट्वेतिशेषः २६ २७ चंद्रमौलिश्चेत्यन्वयःअप्यर्थेचकारःचंद्रमौलिरपिगंगारूपंयन्मूर्ध्नादधारेत्यर्थः २८ हेआर्यत्वा
त्वांसाक्षात्प्रत्यक्षंब्रह्मर्षीणांतपएवमन्ये कथंभूतंतपः वपुर्धरंमूर्तिधारि २९

ऽत्वच्चरणावनेजनैर्वार्भिर्हतमंहोयस्यतस्यमेपूनीता पवित्रीकृता ३१ मेमत्तः प्रतीच्छगृहाण हेअर्हत्तमपूज्यतम ३२ इत्यष्टमेटीकायामष्टादशोऽध्यायः १८ ऊनविंशेतु हरिणायाचितेनपदत्रये प्रतिश्रुतेचबलिनाजानन्भृगुरवारयत् १ दातुःस्तुतिःस्वयंतुष्टिरित्यादिप्रस्तुतोचितम् वक्तव्यमितिभिःसूक्तःशिक्षयन्नाहवामनः २ १ वचस्तवैनदितिषोडशभिः हेजनदेव सांपरायेपारलौकिकेधर्मे पितामहस्त्वप्रन्हादः प्रमाणम् २ निःसत्त्वस्यलक्षणंयोद्विजातयेयाचकायप्रत्याख्यातानददामीतिवक्ता कृपणस्य लक्षणंप्रथमंप्रतिश्रुत्ययोवानददातेति ३ तीर्थेदानावसरेयत्‌यस्मिन्युष्मत्कुले ४ यतःयस्मिन्जातः ५ क्ष्मोद्धारेभूम्याउद्धारेउद्धरणे. ६ ७ ८ पराग्दृशः ब

अद्यनःपितरस्तृप्ताअद्यनःपावितंकुलम् अद्यस्विष्टःक्रतुरयंयद्भवानागतोगृहान् ३० अद्याग्नयोमेसुहुतायथाविधिद्विजात्मजत्वच्चरणावनेजनैः हतांहसोवार्भिरियंचभूरहोतथापुनीतातनुभिःपदैस्तव ३१ यद्यद्वटोवांछसितत्प्रतीच्छमेत्वामर्थिनंविप्रसुतानुतर्कये गांकांचनंगुणवद्धाममृष्टंतथाऽन्नपेयमुतवाविप्रकन्याम् ग्रामान्समृद्धांस्तुरगान्गजान्वारथांस्तथाऽर्हत्तमसंप्रतीच्छ ३२ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेअष्टमस्कंधेबलिवामनसंवादेअष्टादशोऽध्यायः १८ श्रीशुकउवाच इतिवैरोचनेर्वाक्यंधर्मयुक्तंससूनृतम् निशम्यभगवान्प्रीतःप्रतिनंद्येदमब्रवीत् १ श्रीभगवानुवाच वचस्तवैतज्जनदेवसूनृतंकुलोचितंधर्मयुतंयशस्करम् यस्यप्रमाणंभृगवःसांपरायेपितामहःकुलवृद्धःप्रशांतः २ नह्येतस्मिन्कुलेकश्चिन्निःसत्त्वःकृपणःपुमान् प्रत्याख्याताप्रतिश्रुत्ययोवाऽदाताद्विजातये ३ नसंतितीर्थेयुधिचार्थिनाऽर्थिताःपराङ्मुखायेत्वमनस्विनोनृपाः युष्मत्कुलेयद्यशसाऽमलेनप्रह्लादउद्भातियथोडुपःखे ४ यतोजातोहिरण्याक्षश्चरन्नेकइमांमहीम् प्रतिवीरंदिग्विजयेनाविंदतगदायुधः ५ यंविनिर्जित्यकृच्छ्रेणविष्णुःक्ष्मोद्धारआगतम् नात्मानंजयिनंमेनेतद्वीर्यंभूर्यनुस्मरन् ६ निशम्यतद्वधंभ्राताहिरण्यकशिपुःपुरा हंतुंभ्रातृहणंक्रुद्धोजगामनिलयंहरेः ७ तमायांतंसमालोक्यशूलपाणिंकृतांतवत् चिंतयामासकालज्ञोविष्णुर्मायाविनांवरः ८ यतोयतोऽहंतत्रासौमृत्युःप्राणभृतामिव अतोऽहमस्यहृदयंप्रवेक्ष्यामिपराग्दृशः ९ एवंसनिश्चित्यरिपोःशरीरमाधावतोनिर्विविशेऽसुरेंद्र श्वासानिलांतर्हितसूक्ष्मदेहस्तत्प्राणरंध्रेणविविग्नचेताः १० सतन्निकेतंपरिमृश्यशून्यमपश्यमानःकुपितोननाद क्ष्मांद्यांदिशःखंविवरान्समुद्रान्विष्णुंविचिन्वन्नददर्शवीरः ११ अपश्यन्नितिहोवाचमयाऽन्विष्टमिदंजगत् भ्रातृहामेगतोनूनंयतोनावर्ततेपुमान् १२ वैरानुबंधएतावानामृत्योरिहदेहिनाम् अज्ञानप्रभवोमन्युरहंमानोपबृंहितः १३

हिर्दृष्टेः ९ अतोहृदयेस्थितंमांनज्ञास्यतीत्येवंनिश्चित्यश्वासानिलेऽन्तर्हितः सूक्ष्मोदेहोयस्यविविग्नमतिकंपितंचेतोयस्य अनुकंपितचित्तइतिवास्तवोऽर्थः १० नददर्शअंतःप्रविष्टत्वात् ११ पुमान्यतःसकाशान्नावर्त्ततेतत्तद्धैवनूनंगतः नित्यमुक्तत्वात्इतिवास्तवोऽर्थः १२ कथंनामासौशूरशिरोमणिःजीवन्नेवकातरवद्वैरमुपेक्षितवानित्याशंक्याह वैरानुबंधएतावानामृत्योर्भवतिदेहिनांदेहेनिगूढाभिमानवतांशूराणांनया अहंमानेनोपबृंहितोमन्युश्चभवत्येव यतोऽज्ञानप्रभवःअज्ञाननिवृत्तेः शक्रू पौरुषत्यागोमांद्यमेवेत्यर्थः १३ ७ ७ ७ ७

तदेवंपूर्वजान्स्तुत्वातत्पितरंस्तौति पितेति द्विजवेषधारिणोमहद्वैरिणोदेवाःएतेनतुद्विजाइति तद्विद्वानपिसयाचितःसन्स्वीयमायुर्देवेभ्योददौ १४ १५ मम
पदानिसंमितानीतित्रिविक्रमपदाऽभिप्रायेणनचानृतवादः तत्रापिस्वपदत्वानपगमात् १६ यावदर्थमेवपरिग्रहोयस्यसः १७ ईश्वरस्यापिप्रियाज्ञाकारणंयाञ्चाप्रकारं
चोक्त्वाबलेर्बंधनप्रश्नोत्तरत्वेनतस्यगर्वातिरेकेणाधिक्षेपप्रकारमाह अहोइतित्रिभिः तेवाचोवृद्धानांसंमताः त्वंतुबालोबालिशमतिश्चबालिशानामज्ञानामिवम
तिर्यस्य अतएवस्वार्थंप्रतियथावदबुधः वस्तुतस्तुबालइवअबालिशमतिश्चेति छेदः स्वार्थंप्रत्यबुधइतिचभक्तानामेवार्थंबुद्ध्यसेनस्वार्थम् परिपूर्णस्यत

पितामहस्त्वादपुत्रस्तेनद्विद्वान्द्विजवत्सलः स्वमायुर्द्विजलिंगेभ्योदेवेभ्योऽदात्सयाचितः १४ भवानाचरितान्धर्मानास्थितोगृहमेधिभिः
ब्राह्मणैःपूर्वजैःशूरैरन्यैश्चोद्दामकीर्तिभिः १५ तस्मात्त्वत्तोमहीमीषद्वृणेऽहंवरदर्षभात् पदानित्रीणिदैत्येंद्रसंमितानिपदामम १६ नान्य
त्तेकामयेराजन्वदान्याज्जगदीश्वरात् नैनःप्राप्नोतिवैविद्वान्यावदर्थपरिग्रहः १७ बलिरुवाच अहोब्राह्मणदायादवाचस्तेवृ
द्धसंमताः त्वंबालोबालिशमतिःस्वार्थंप्रत्यबुधोयथा १८ मांवचोभिःसमाराध्यलोकानामेकमीश्वरम् पदत्रयंवृणीतेयोऽबुद्धिमान्द्वीप
दाशुषम् १९ नपुमान्मामुपव्रज्यभूयोयाचितुमर्हति तस्माद्वृत्तिकरींभूमिंवटोकामंप्रतीच्छमे २० श्रीभगवानुवाच यावंतोवि
षयाःप्रेष्ठास्त्रिलोक्यामजितेंद्रियम् नशक्नुवंतितेसर्वेप्रतिपूरयितुंनृप २१ त्रिभिःक्रमैरसंतुष्टोद्वीपेनापिनपूर्यते नववर्षसमेतेनसप्तद्वी
पवरेच्छया २२ सप्तद्वीपाधिपतयोनृपावैन्यगयादयः अर्थैःकामैर्गतानांतंतृष्णायाइतिनःश्रुतम् २३ यदृच्छयोपपन्नेनसंतुष्टोवर्ततेसुख
म् नासंतुष्टस्त्रिभिर्लोकैरजितात्मोपसादितैः २४ पुंसोऽयंसंसृतेर्हेतुरसंतोषोऽर्थकामयोः यदृच्छयोपपन्नेनसंतोषोमुक्तयेस्मृतः २५
यदृच्छालाभतुष्टस्यतेजोविप्रस्यवर्द्धते तत्प्रशाम्यत्यसंतोषादंभसेवाशुशुक्षणिः २६ तस्मात्त्रीणिपदान्येववृणेत्वद्वरदर्षभात् एतावतै
वसिद्धोऽहंवित्तंयावत्प्रयोजनम् २७ श्रीशुकउवाच इत्युक्तःसहसन्नाहवांछातःप्रतिगृह्यताम् वामनायमहींदातुंजग्राहजलभा
जनम् २८ विष्णवेक्ष्मांप्रदास्यंतमुशनाअसुरेश्वरम् जानंश्चिकीर्षितंविष्णोःशिष्यंप्राहविदांवरः २९ शुक्राचार्यउवाच ए
षवैरोचनेसाक्षाद्भगवान्विष्णुरव्ययः कश्यपाददितेर्जातोदेवानांकार्यसाधकः ३० प्रतिश्रुतंत्वयैतस्मैयदनर्थमजानता नसाधुमन्येदैत्या
नांमहानुपगतोऽनयः ३१ एषतेस्थानमैश्वर्यंश्रियंतेजोयशःश्रुतम् दास्यत्याच्छिद्यशक्रायमायामाणवकोहरिः ३२

वतद्व्यतिरेकेणस्वार्था
भावादित्यर्थः १८ अबुधत्वमेवाह मामिति द्वीपस्यदाशुषंदातारम् अबुद्धिमान्वस्तुतस्तुबुद्धिमानित्येव छेदः १९ कामंयथेच्छंसम्यक्पादप्रसारणेनेत्यर्थः
अतएवतथाकरिष्यतीति २० पुनरपिनिःस्पृहत्वमेवाविष्कुर्वन्नाह यावंतइतिसप्तभिः २१ नववर्षसमेतेनद्वीपेनापि सप्तानांद्वीपवराणामिच्छया २२ तृष्णायाः
अंतंनगताःइत्यस्माभिःश्रुतम् २३ असंतुष्टस्तुप्राप्तैस्त्रिभिर्लोकैरपिनसुखंवर्त्तते २४ २५ आशुशुक्षणिः अग्निः २६ सिद्धोऽहं कृतार्थः एतावतैवसर्वस्वापहा
रसंदेहइतिगूढोऽभिप्रायः तदेवाह वित्तंहियावत्प्रयोजनमेव अधिकस्यक्लेशावहत्वादित्यर्थः २७ २८ २९ ३० अनयः अन्यायः ३१ अन्यायमेवाह एषइति ३२

ननु मया पदत्रयमेव प्रतिश्रुतं नाधिकं तत्राह त्रिभिरिति क्रमतामिति चेत्तत्राह सर्वस्वमिति ३३ तथाऽपि प्रतिश्रुतं स पादतृतीयमेवेति चेत्तत्राह क्रमत इति द्वाभ्याम् एकेन पदा पादन्यासेन भूमिं क्रममाणस्येत्यर्थः तार्त्तीयस्य तृतीयपादन्यासस्य ३४ ३५ तथाऽपि सर्वस्वदानात् कीर्त्तिस्तावद्भविष्यतीति चेत्तत्राह न तद्दानमिति न पः चित्तैकाग्र्यम् कर्मपूर्त्तम् ३६ ३७ ननु तर्हि प्रतिश्रुत्य नेति कथमनृतं वाच्यं तत्राह सार्द्धैः षड्भिः अत्रापि सत्यानृतव्यवस्थायां बह्वृचश्रुत्या हि प्रथमं ओमिति सत्यं नेत्यनृतमित्यादिना सत्यानृतयोर्लक्षणपूर्वकं स्तुतिनिंदाभ्यां सत्यं विहितमनृतं च निषिद्धम् अनंतरं च परागृवा एतद्रिक्तमक्षरमित्यादिना सत्ये दोषान् अनृते च गुणानुक्त्वा तस्मात्काल एव दद्यात् कालेन दद्यात्तत्सत्यानृते मिथुनी करोतीत्युपसंहारेण वृत्तिसंकटादिष्वनृतमप्यनुज्ञातं तमिमं श्रुत्यर्थं दर्शयन्नाह ओमित्यंगीकारेण यत्प्रोक्तं न तत्सत्यं नेति यदाह तदेवानृतम् ३८ ननु सत्यमीपदनृतं विना न सिद्ध्यतीत्याशयेनाह सत्यं पुष्पफलं विद्यात् जानीयात् आत्मवृक्षस्य देहरूपस्य वृक्षस्य गीयते श्रुत्योच्यते इत्यर्थः पाठांतरं तु स्फुटमम् यद्यपि श्रुत्या वाचः सत्यं पुष्पं फलं चेति उक्तं तथाऽपि वाचो देहनिर्वाहाधीनत्वादा

त्रिभिः क्रमैरिमांल्लोकान्विश्वकायः क्रमिष्यति सर्वस्वं विष्णवे दत्वा मूढ वर्त्तिष्यसे कथम् ३३ क्रमतो गां पदैकेन द्वितीयेन दिवं विभोः खं च कायेन महता तार्त्तीयस्य कुतो गतिः ३४ निष्ठां ते नरके मन्ये ह्यप्रदातुः प्रतिश्रुतम् प्रतिश्रुतस्य योनीशः प्रतिपादयितुं भवान् ३५ न तद्दानं प्रशंसंति येन वृत्तिर्विपद्यते दानं यज्ञस्तपः कर्म लोके वृत्तिमतो यतः ३६ धर्माय यशसेऽर्थाय कामाय स्वजनाय च पंचधा विभजन्वित्तमिहामुत्र च मोदते ३७ अत्रापि बह्वृचैर्गीतं शृणु मेऽसुरसत्तम सत्यमोमिति यत्प्रोक्तं यन्नेत्याहानृतं हि तत् ३८ सत्यं पुष्पफलं विद्यादात्मवृक्षस्य गीयते वृक्षेऽजीवति तन्न स्यादनृतं मूलमात्मनः ३९ तद्यथा वृक्ष उन्मूलः शुष्यत्युद्वर्त्ततेऽचिरात् एवं नष्टानृतः सद्य आत्मा शुष्येन्न संशयः ४०

त्मवृक्षस्येति मत्स्यनानुसारेणोक्तम् भवतु पुष्पफलस्थानीयं सत्यं ततः किमत आह वृक्षे देहेऽजीवति तत्पुष्पफलं न स्यात् सा न स्यादिति पाठे श्रुत्युक्ता या वाचः प्रशमः देहश्चानृतेन रक्षणीय इत्याह अनृतं त्वात्मनो देहस्य मूलम् ३९ एतदेव दृष्टांतेन स्पष्टयति तद्यथा वृक्ष उत्पादितमूलः शुष्यति अचिरादेवोद्वर्त्तते पतति च एवं नष्टमनृतं यस्य स आत्मा देहः शुष्येत् यद्यपि च श्रुत्या एवमेवानृतं वदन्नात्मानमाविर्मूलं करोतीत्येवं निंदया अनृतं निषिद्धं तथाऽप्युपसंहारानुसारेण तत्केवलानृतविषयमित्यभिप्रेत्य एवं व्याख्यातं दयेन तत्त्वेनेनेति च तयैवोक्तेः तथा च श्रुतिः ओमिति सत्यं नेत्यनृतं तदेतत्पुष्पं फलं वाचो यत्सत्यं स हेश्वरो यशस्वी कल्याणकीर्त्तिर्भविता पुष्पं हि फलं वाचः सत्यं वदत्यथैतन्मूलं वाचो यदनृतं तद्यथा वृक्ष आविर्मूलः शुष्यति स उद्वर्त्तत एवमेवानृतं वदन्नाविर्मूलमात्मानं करोति स शुष्यति स उद्वर्त्तते तस्मादनृतं न वदेद्दयेत त्वेनेनेति एतेन अनेन तु अनृतेन दयेत संकटेष्वात्मानं रक्षेदिति श्रुत्यर्थः ४० ७ ७

सर्वथासत्यवचने देहोननिर्वहेदिति स्फुटीकर्तुंसत्यस्यदोषान् अनृतस्यगुणानाह पराग्गितिद्वाभ्यांयदोमित्यक्षरंतत्पराग्दूरेअर्थंगृहीत्वांऽचनीतिपराक्रिक्तमिति श्रुतिपदस्यव्याख्यानमपूर्णंवैइति ततस्मादर्थिनोयत्किंचिदोमितिदास्यामीतिब्रूयात्तेनरिच्येतन्यूनोभवेत् किंच भिक्षवेसर्वमोंकुर्वन्दास्यामीत्यंगीकुर्वन् आत्मनेकामेननालंपर्याप्तोनभवतितस्यभोगोनसिद्ध्यतीत्यर्थः तथाचश्रुतिः पराग्वाएतद्रिक्तमक्षरंयदेतदोमितितद्यत्किंचोमित्याहात्रैवास्मैतद्रिच्यतेसयत्सर्वमों कुर्याद्रिच्यादात्मानंसकामेभ्योनालंस्यादिति ४१ नेतियदनृतंवचः एतत्पूर्णम् अर्थव्ययाभावात् अभ्यात्मंचेतिचकारान्वयः आत्मनोऽभिमुखमन्यस्यार्थमाकर्षतीत्यभ्यात्मंयोहिनित्यंममकिंचिदपिनास्तिसीदामीतिब्रूतेसहितेनानृतेनपरेषामर्थानांकर्षतीतिप्रसिद्धं ४२ ननुतर्हिइदमनृतमेवसर्वदासेव्यंस्यादित्याह सर्वमितितथाचश्रुतिः अथैतत्पूर्णमभ्यात्मंयन्नेतिसयत्सर्वंनेतिब्रूयात्पापिकास्यकीर्तिर्जायेतसैनंतत्रैवहन्यादिति अतोवृत्तिसंकटादिष्वनृतंनदोषा

पराग्रिक्तमपूर्णंवाअक्षरंयत्तदोमिति यत्किंचिदोमितिब्रूयात्तेनरिच्येतवैपुमान् ४१ भिक्षवेसर्वमोंकुर्वन्नालंकामेनचात्मने अथैतत्पूर्णमभ्यात्मंयच्चनेत्यनृतंवचः ४२ सर्वनेत्यनृतंब्रूयात्सदुष्कीर्तिःश्वसन्मृतः स्त्रीषुनर्मविवाहेचवृत्त्यर्थेप्राणसंकटे गोब्राह्मणार्थेहिंसायां नानृतंस्याज्जुगुप्सितम् ४३ इतिश्रीभागवतेमहापुराणेअष्टमस्कंधेवामनप्रादुर्भावेएकोनविंशोऽध्यायः १९ श्रीशुकउवाच बलिरेवंगृहपतिःकुलाचार्येणभाषितः तूष्णींभूत्वाक्षणंराजन्नुवाचावहितोगुरुम् १ बलिरुवाच सत्यंभगवताप्रोक्तंधर्मोऽयंगृहमेधिनाम् अर्थंकामंयशोवृत्तिंयोनबाधेतकर्हिचित् २ सचाहंवित्तलोभेनप्रत्याचक्षेकथंद्विजम् प्रतिश्रुत्यददामीतिप्राह्लादिःकितवोयथा ३ नह्यसत्यात्परोधर्मइतिहोवाचभूरियम् सर्वंसोढुमलंमन्येऋतेऽलीकपरंनरम् ४ नाहंबिभेमिनिरयान्नाधन्यादसुखार्णवात् न स्थानच्यवनान्मृत्योर्यथाविप्रप्रलंभनात् ५ यद्यद्धास्यतिलोकेऽस्मिन्संपरेतंधनादिकम् तस्यत्यागेनिमित्तंकिंविप्रस्तुष्येन्नतेनचेत् ६ श्रेयःकुर्वंतिभूतानांसाधवोदुस्त्यजासुभिः दध्यङ्शिबिप्रभृतयःकोविकल्पोधरादिषु ७ येत्युपसंहरति स्त्रीषुप्रोत्साहनेनवशीकरणेनर्मणिपरिहासेविवाहेचवरादिस्तुतौ गवांब्राह्मणानांचहितार्थेहिंसायांचकस्यचित्त्रासायां तथाचयाज्ञवल्क्यः वर्णिनांहिवधोयत्रतत्रसाक्ष्यनृतंवदेदिति तथाचश्रुतिः तस्मात्कालएवदद्यात्कालेन दद्यात्तत्सत्यानृतेमिथुनीकरोतीति ४३ इत्यष्टमस्कंधेटीकायामेकोनविंशोऽध्यायः १९ विंशेत्वनृतभीतोऽसौ ज्ञात्वाऽपिकपटंहरेः ददावेवततोविष्णुःसहसाऽवर्द्धताद्भुतम् १ १ भगवतात्वयाप्रोक्तंसत्यं किंतत् योर्थंऽकामादिकंनबाधेतसहिगृहमेधिनांधर्मइति २ कथंप्रत्याचक्षेनिराकरोमि ३ ४ नन्वप्रत्याख्यानेदोषाउक्तास्तत्राह नाहमिति अधन्यात्दारिद्र्यात्मृत्योरपि ५ यद्यद्धनादिकंतत्सर्वंसंपरेतंपुरुषंहास्यतित्यक्ष्यत्येव तत्किमितिजीवतैवस्वयंनदेयमितिभावः तथाऽपितावद्वृत्तिसंकटपरिहारार्थमर्द्धंदीयतामितिचेत्तत्राह तस्येति विप्रश्चेत्तेनार्थेन दत्तेनापिनतुष्येत्तर्हितस्यार्थस्यत्यागेदानेकिंनिमित्तंनकिंचित् याचितादल्पस्यदानेविप्रस्यासंतोषेणदानंव्यर्थमेवस्यादतस्तद्याचितंसर्वंदेयंनकिंचिदिति भावः ६ तर्हितदेयमेवेतिचेत्तत्राह श्रेयइति दुस्त्यजैरसुभिरपिकोविकल्पोविचारः ७ ७ ७ ७ ७

यैर्दैत्येन्द्रैर्युद्धे अनिवर्तिभिरियं भूर्बुभुजे उपभुक्ता तेषामिह लोकान् परलोकांश्च भोगानिति वा कालोऽग्रसीत् संहृतवान् न तु भुवि तैरधिगतं प्राप्तं यशोऽग्रसीत् अतः की
र्तिरेव साध्या नान्यदिति भावः ८ देहत्यागादपि धनत्यागे कीर्तिर्भवतीत्याह सुलभा इति तनुं त्यजन्तीति तनुत्यजः तीर्थे पात्रे अतोऽतिदुष्करो धनत्याग एवं मया कार्य इ
ति भावः ९ तर्हि निर्धनत्वेन दैन्यं स्यादिति चेत्तत्राह मनस्विन इति यादृशतादृशानामप्यर्थिनां कामोपनयेन कामपूरणेन दुर्गतिर्दैन्यमिति यत् तच्छोभनं भद्रमेव भ
वादृशानां तु कामोपनयेन दुर्गतिः शोभनमिति किं पुनर्वक्तव्यमित्यर्थः १० ननु नायं बटुः किंतु विष्णुस्तव शत्रुरित्युक्तं तर्हि सुतरामेव दास्यामीत्याह यजन्तीति परः शत्रु

यैरियं बुभुजे ब्रह्मन् दैत्येन्द्रैरनिवर्तिभिः तेषां कालोऽग्रसील्लोकान् न यशोऽधिगतं भुवि ८ सुलभा युधि विप्रर्षे ह्यनिवृत्तास्तनुत्यजः न तथा ती
र्थ आयाते श्रद्धया ये धनत्यजः ९ मनस्विनः कारुणिकस्य शोभनं यदर्थिकामोपनयेन दुर्गतिः कुतः पुनर्ब्रह्मविदां भवादृशां ततो बटोरस्य ददामि
वाञ्छितम् १० यजन्ति यज्ञं क्रतुभिर्यमादृता भवन्ति आम्नायविधानकोविदाः स एष विष्णुर्वरदोऽस्तु वा परो दास्याम्यमुष्मै क्षितिमीप्सितां मु
ने ११ यद्यप्यसावधर्मेण मां बध्नीयादनागसम् तथाऽप्येनं न हिंसिष्ये भीतं ब्रह्मतनुं रिपुम् १२ एष वा उत्तमश्लोको न जिहासति यद्यशः हत्वा मै
नां हरेद्युद्धे शयीत निहतो मया १३ श्रीशुक उवाच एवमश्रद्धितं शिष्यमनादेशकरं गुरुः शशाप दैवप्रहितः सत्यसंधं मनस्विनम् १४
दृढं पंडितमान्यज्ञः स्तब्धोऽस्यस्मदुपेक्षया मच्छासनातिगो यस्त्वमचिराद्भ्रश्यसे श्रियः १५ एवं शप्तः स्वगुरुणा सत्यान्न चलितो महान् वाम
नाय ददावेनामर्चित्वोदकपूर्वकम् १६ विंध्यावलिस्तदागत्य पत्नी जालकमालिनी आनिन्ये कलशं हैममवनेजन्यपां भृतम् १७ यजमानः स्व
यं तस्य श्रीमत्पादयुगं मुदा अवनिज्यावहन्मूर्ध्नि तदपो विश्वपावनीः १८ तदासुरेंद्रं दिवि देवतागणा गंधर्वविद्याधरसिद्धचारणाः तत्कर्म
सर्वेऽपि गृणंत आर्जवं प्रसूनवर्षैर्ववृषुर्मुदाऽन्विताः १९ नेदुर्मुहुर्दुंदुभयः सहस्रशो गंधर्वकिंपूरुषकिन्नरा जगुः मनस्विनाऽनेन कृतं सुदुष्क
रं विद्वानदाद्यद्रिपवे जगत्त्रयम् २० तद्वामनं रूपमवर्द्धताद्भुतं हरेरनंतस्य गुणत्रयात्मकम् भूः खं दिशो द्यौर्विवराः पयोधयस्तिर्यङ्नृदेवा
ऋषयो यदासत २१ काये बलिस्तस्य महाविभूतेः सहर्त्विगाचार्यसदस्य एतत् ददर्श विश्वं त्रिगुणं गुणात्मके भूतेंद्रियार्थाशयजीवयुक्तम्
२२ रसामचष्टांघ्रितलेऽथ पादयोर्महीं महीध्रान् पुरुषस्य जंघयोः पतत्त्रिणो जानुनि विश्वमूर्तेरूर्वोर्गणं मारुतमिंद्रसेनः २३ संध्यां विभो
र्वाससि गुह्य ऐक्षत्प्रजापतीन् जघने आत्ममुख्यान् नाभ्यां नभः कुक्षिषु सप्तसिंधूनुरुक्रमस्योरसि चर्क्षमालाम् २४ हृद्यंग धर्मं स्तनयो
र्मुरारेर्ऋतं च सत्यं च मनस्यथेंदुम् श्रियं च वक्षस्यरविंदहस्तां कंठे च सामानि समस्तरेफान् २५

र्वाऽस्तु ११ १२ यद्यादि यशो न जिहासति तर्हि युद्धेऽप्य
मां हत्वा एनां भूमिं हरेत् शयीत वा सम्यग्ज्ञानः सन् मम चित्ते शयानेति वा स्तवोऽर्थः १३ अश्रद्धितमजानन् अश्रद्धम् १४ १५ १६ जालकं मुक्ताभरणविशेषः तन्मालावती अवनेजनीनामपां कल
शं भृतं पूर्णम् १७ १८ १९ २० अवर्द्धत वांछातः प्रतिगृह्यतामिति बलिना पूर्वमुक्तत्वात् गुणत्रयमात्मनि यस्य तत् अत एव भूः खमित्यादयो यद्यस्मिन् आसत स्थिता बभूवुः २१ ऋत्विगादिस
हितो बलिस्तस्य हरेः काये एतद्विश्वं ददर्श २२ तदेवं प्रपंचयति रसामिति पादोनैः सप्तभिः मारुतं गणं वायुसंघम् इंद्रस्य सेनेव सेना यस्य सः इंद्रपदे स्थितत्वात् अचष्ट ऐक्षत २३
आत्मा स्वयं बलिर्मुख्यो येषां तान् ऋक्षमालां नक्षत्रपंक्तिम् २४ अंग हे राजन् समस्तान् रेफान् च शब्दान् २५

द्यौश्च द्यां च २६ रसेरसने २७ रेतसोरेतसि क्रमणेषु पादन्यासेषु ओषधिजातयः ओषधिजातीः २८ प्राणेषु इंद्रियेषु २९ सर्वात्मनीत्यादिवाक्यांतरम् स्फदर्शनमित्यादीना
मीशमुपतस्थुरित्युत्तरेणान्वयः ३० विद्याधरसंज्ञोऽसिः ३१ मीनकुंडलेमकरकुंडले स्फुरंतिकिरीटादीनियस्यसः मधुव्रतानांस्रजोयस्यांतयावनमालयाश्रीवत्सादिभिश्चा
वृतो व्यासः ३२ उरुक्रमत्वमेवाह क्षितिमिति द्वितीयंपदंक्रमतोविक्षिपतस्त्रिविष्टपंतदीयंकिंचिन्मात्रंजातंतृतीयायतुनकिंचिदपितत्र हेतुः उरुक्रमस्यांघ्रिः त्रिविष्टपा-
दुपर्युपरिगच्छन्महर्जनाभ्यांतपसश्च परंगतः सत्यलोकंगत इति ३३ इत्यष्टमेटीकायांविंशोऽध्यायः २० एकविंशेपदापूर्त्तिमिषेणबलिबंधनम् विष्णुनाहृ

इंद्रप्रधानानमरान्भुजेषुतत्कर्णयोःककुभोद्यौश्चमूर्ध्नि केशेषुमेघान्श्वसनंनासिकायामक्ष्णोश्चसूर्यंवदनेचवह्निम् २६ वाण्यांचछंदांसि
रसेजलेशंभ्रुवोर्निषेधंचविधिंचपक्ष्मसु अहश्चरात्रिंचपरस्यपुंसोमन्युंललाटेऽधरएवलोभम् २७ स्पर्शेचकामंनृपरेतसोंऽभः पृष्ठेत्वधर्मंक्रम
णेषुयज्ञम् छायासुमृत्युंहसितेचमायांतनूरुहेष्वोषधिजातयश्च २८ नदीश्चनाडीषुशिलानखेषुबुद्धावजंदेवगणानृषींश्च प्राणेषुगात्रेस्थिर
जंगमानिसर्वाणिभूतानिददर्शवीरः २९ सर्वात्मनीदंभुवनंनिरीक्ष्यसर्वेऽसुराःकश्मलमापुरंग स्फदर्शनंचक्रमसह्यतेजोधनुश्चशार्ङ्गंस्तनयि
त्नुघोषं ३० कौमोदकींविष्णुगदांतरस्विनींविद्याधरोऽसिःशतचंद्रयुक्तः तूणोत्तमावक्षयसायकौचसुनंदमुख्याउपतस्थुरीशम् ३१ स्फुरत्किरी
टांगदमीनकुंडलःश्रीवत्सरत्नोत्तममेखलांबरैः मधुव्रतस्रग्वनमालयावृतोरराजराजन्भगवानुरुक्रमः ३२ क्षितिंपदैकेनबलेर्विचक्रमेनभः
शरीरेणदिशश्चबाहुभिः पदंद्वितीयंक्रमतस्त्रिविष्टपंनवैतृतीयायतदीयमण्वपि उरुक्रमस्यांघ्रिरुपर्युपर्यथोमहर्जनाभ्यांतपसःपरंगतः ३३
इतिश्रीभागवतेमहापुराणेअष्टमस्कंधेविश्वरूपदर्शनंनामविंशतितमोऽध्यायः २० श्रीशुकउवाच सत्यंसमीक्ष्याब्जभवो
नखेंदुभिर्हतस्वधामद्युतिरावृतोऽभ्यगात् मरीचिमिश्राऋषयोबृहद्व्रताःसनंदनाद्यानरदेवयोगिनः १ वेदोपवेदानियमान्वितायमास्तर्केति
हासांगपुराणसंहिताः येचापरेयोगसमीरदीपितज्ञानाग्निनारंधितकर्मकल्मषाः ववंदिरेयत्स्मरणानुभावतःस्वायंभुवंधामगताअकर्मकम् २
अथांघ्रयेप्रोन्नमितायविष्णोरुपाहरत्पद्मभवोऽर्हणोदकम् समर्च्यभक्त्याऽभ्यगृणाच्छुचिश्रवायन्नाभिपंकेरुहसंभवःस्वयम् ३ धा
तुःकमंडलुजलंतदुरुक्रमस्यपादावनेजनपवित्रतयानरेंद्र स्वर्धुन्यभून्नभसिसापततीनिमार्ष्टिलोकत्रयंभगवतोविशदेवकीर्त्तिः ४

तमुत्कर्षंतस्यप्रथयितुंजने १ उरुक्रमस्यांघ्रिस्तपसः परंगतइत्युक्तंततःकिंवृत्तंतदाह सत्यंसत्यलोकंप्राप्तंतमंघ्रिंसमीक्ष्याब्जभवोऽभ्यगात् तथामरीचिमि
श्राऋषयश्चेतिद्वयोरन्वयः कथंभूतोब्जभवः हरेरंघ्रेर्नखाएवेंदवः तैर्हतास्वधाम्नोद्युतिर्यस्यसः स्वयंचतैरावृतः छन्नः हेनरदेव बृहद्व्रतायोगिनश्च १ अंगानि
शिक्षादीनिपुराणानितत्संहिताश्च योगएवसमीरस्तेनदीपितंज्ञानमेवाग्निस्तेनरंधितंदग्धंकर्मकल्मषंकर्ममलंयेषांतेच सर्वेतमंघ्रिंववंदिरे यस्यांघ्रेः स्मरणानु
भावतः अकर्मकंकर्मभिरप्राप्यम् २ विष्णोरंघ्रयेस्वयंयस्यनाभिपंकेरुहसंभवःतस्यविष्णोरंघ्रिंसमर्च्य ३ लोकत्रयंनिमार्ष्टि पवित्रयति ४ ६९ ६९

संक्षिप्ता उपसंहृता आत्मविभूतिः स्वविस्तारो येन तस्मै यथापूर्वं वामनरूपेणास्थिताय इत्यर्थः ५ ६ ७ ८ त्रिपदविषयाया व्याजयाञ्चा कपटयाञ्चा तया स्वभर्तुर्बलेर्महीं हृतां दृष्ट्वा अमर्षिताः सन्तः ऊचुः ९ किमूचुः तत्राह नवा इति सार्द्धैस्त्रिभिः १० ११ १२ अनुचराश्च ते असुराश्च १३ १४ १५ १६ १७ १८ अर्थकृत् अनुकूलः १९ पौरुषैस्तं कालमतिवर्तितुं पुमानीश्वरः समर्थो न भवति २० २१ २२ हरेरनुचरा देवाः दैवेन ऋद्धैः समृद्धैः भव

ब्रह्मादयो लोकनाथाः स्वनाथाय समाहृताः सानुगा बलिमाजह्रुः संक्षिप्तात्मविभूतये ५ तोयैः समर्हणैः स्रग्भिर्दिव्यगंधानुलेपनैः धूपैर्दीपैः सुरभिभिर्लाजाक्षतफलांकुरैः ६ स्तवनैर्जयशब्दैश्च तद्वीर्यमहिमांकितैः नृत्यवादित्रगीतैश्च शंखदुंदुभिनिःस्वनैः ७ जांबवानृक्षराजस्तु भेरीशब्दैर्मनोजवः विजयं दिक्षु सर्वासु महोत्सवमघोषयत् ८ महीं सर्वां हृतां दृष्ट्वा त्रिपदव्याजयाञ्चया ऊचुः स्वभर्तुरसुरा दीक्षितस्यात्यमर्षिताः ९ न वा अयं ब्रह्मबंधुर्विष्णुर्मायाविनां वरः द्विजरूपप्रतिच्छन्नो देवकार्यं चिकीर्षति १० अनेन याचमानेन शत्रुणा बटुरूपिणा सर्वस्वं नो हृतं भर्तुर्न्यस्तदंडस्य बर्हिषि ११ सत्यव्रतस्य सततं दीक्षितस्य विशेषतः नानृतं भाषितुं शक्यं ब्रह्मण्यस्य दयावतः १२ तस्मादस्य वधो धर्मो भर्तुः शुश्रूषणं च नः इत्यायुधानि जगृहुर्बलेरनुचरासुराः १३ ते सर्वे वामनं हंतुं शूलपट्टिशपाणयः अनिच्छतो बले राजन् प्राद्रवन् जातमन्यवः १४ तानभिद्रवतो दृष्ट्वा दितिजानीकपान्नृप प्रहस्यानुचरा विष्णोः प्रत्यषेधन्नुदायुधाः १५ नंदः सुनंदोथ जयो विजयः प्रबलो बलः कुमुदः कुमुदाक्षश्च विष्वक्सेनः पतत्रिराट् १६ जयंतः श्रुतदेवश्च पुष्पदंतोऽथ सात्वतः सर्वे नागायुतप्राणाश्चमूं ते जघ्नुरासुरीम् १७ हन्यमानान् स्वकान् दृष्ट्वा पुरुषानुचरैर्बलिः वारयामास संरब्धान् काव्यशापमनुस्मरन् १८ हे विप्रचित्ते हे राहो हे नेमे श्रूयतां वचः मा युध्यत निवर्तध्वं न नः कालोऽयमर्थकृत् १९ यः प्रभुः सर्वभूतानां सुखदुःखोपपत्तये तं नातिवर्तितुं दैत्याः पौरुषैरीश्वरः पुमान् २० यो नो भवाय प्रागासीदभवाय दिवौकसाम् स एव भगवानद्य वर्तते तद्विपर्ययम् २१ बलेन सचिवैर्बुद्ध्या दुर्गैर्मंत्रौषधादिभिः सामादिभिरुपायैश्च कालं नात्येति वै जनः २२ भवद्भिर्निर्जिता ह्येते बहुशोऽनुचरा हरेः दैवेनर्द्धैस्त एवाद्य युधि जित्वा नदंति नः २३ एतान् वयं विजेष्यामो यदि दैवं प्रसीदति तस्मात्कालं प्रतीक्षध्वं यो नोऽर्थत्वाय कल्पते २४ श्रीशुक उवाच पत्युर्निगदितं श्रुत्वा दैत्यदानवयूथपाः रसां निर्विविशू राजन् विष्णुपार्षदताडिताः २५ अथ तार्क्ष्यसुतो ज्ञात्वा विराट् प्रभुचिकीर्षितम् बबंध वारुणैः पाशैर्बलिं सौत्येऽहनि क्रतौ २६

द्भिः २३ अर्थत्वाय आनुकूल्याय २४ २५ विपुपक्षिषु राजत इति विराट् प्रभोश्चिकीर्षितं ज्ञात्वा अयमर्थः अस्य सर्वस्वापहारेण ममेत्यभिमानं संत्यज्य इदानीं देहस्वीकारेणाहंकारमपि त्याजयित्वा परमानुग्रहं कर्तुमिच्छति न चानेन तुल्योऽन्यः कोपि सत्यसंधो धीरो वाऽस्तीति तद्यशः प्रख्यापनार्थं किंचित्तापयितुमपीच्छतीति प्रभोरभिप्रायं ज्ञात्वा तं बबंधेति सौत्येऽहनि सोमाभिषवदिने २६ छ छ छ छ छ

रोदस्योः द्यावापृथिव्योः २७ २८ २९ असौसूर्यः ३० मयाआत्मनेत्यन्वयः व्यापिनेत्यर्थः स्वंचादिशश्चतनोःतन्वा तेस्वंत्वदीयंसर्वस्वम् ३१ गुरुणाशुक्रेणा
नुमोदितःसन् ३२ एवमुक्तेऽपिनिरयपरिहारार्थंस्वर्गाद्भ्रंशपरिहारार्थंचमनोरथंकुर्वंतंप्रत्याह वृथेतियः प्रतिश्रुतस्यअदानेनयाचकंविप्रलंभतेतस्यमनोर
थोवृथैवस्वर्गश्चतस्यदूरएवसत्वाधःपतत्येव ३३ त्वयाचाहंविप्रलब्धस्तस्मात् अलीकफलंनिरयंभुंक्ष्वेत्यर्थः ३४ इत्यष्टमस्कंधेटीकायामेकविंशोऽध्यायः २१ द्वाविंशेतुप्र
सन्नःसन् प्रस्थाप्यसुतलंबलिम् दत्वावरान्हरिर्नूनंमत्वानद्वारपोऽभवत् १ समर्पिततनूवित्तनिर्मलाचलभक्तितः छलिनोबलिनाचित्रंस्वमेवार्प्यंयदच्यु
तः २ विप्रकृतःअपकृतःभिद्यमानःसत्त्वाच्चाल्यमानः १ हेउत्तमश्लोकेतिकटाक्षः ममवचईरितंप्रतिश्रुतंतत्तावद्व्यलीकम् त्वयाकपटेनवामनतयाभिक्षितो

हाहाकारोमहानासीद्रोदस्योःसर्वतोदिशम् गृह्यमाणेऽसुरपतौविष्णुनाप्रभविष्णुना २७ तंबद्धंवारुणैःपाशैर्भगवानाहवामनः नष्टश्रि
यंस्थिरप्रज्ञमुदारयशसंनृप २८ पदानित्रीणिदत्तानिभूमेर्मह्यंत्वयाऽसुर द्वाभ्यांक्रांतामहीसर्वातृतीयमुपकल्पय २९ यावत्तपत्यसौगोभि
र्यावदिंदुःसहोडुभिः यावद्वर्षतिपर्जन्यस्तावतीभूरियंतव ३० पदैकेनमयाक्रांतोभूर्लोकःखंदिशस्तनोः स्वर्लोकस्तुद्वितीयेनपश्यतस्ते
स्वमात्मना ३१ प्रतिश्रुतमदातुस्तेनिरयेवासइष्यते विशत्वंनिरयंतस्माद्गुरुणाचानुमोदितः ३२ वृथामनोरथस्तस्यदूरेस्वर्गःपतत्यधः
प्रतिश्रुतस्यादानेनयोऽर्थिनंविप्रलंभते ३३ विप्रलब्धोददामीतित्वयाऽहंचाढ्यमानिना तद्व्यलीकफलंभुंक्ष्वनिरयंकतिचित्समाः ३४
इतिश्रीभागवतेमहापुराणेअष्टमस्कंधेबलिनिग्रहोनामएकविंशोऽध्यायः २१ श्रीशुकउवाच एवंविप्रकृतोराजन्बलिर्भगवताऽसु
रः भिद्यमानोऽप्यभिन्नात्मामत्याहाविक्लवंवचः १ बलिरुवाच यद्युत्तमश्लोकभवान्ममेरितंवचोव्यलीकंसुरवर्यमन्यते करोम्यृतंत
न्नभवेत्प्रलंभनंपदंतृतीयंकुरुशीर्ष्णिमेनिजम् २ बिभेमिनाहंनिरयात्पदच्युतोनपाशबंधाद्व्यसनाद्दुरत्ययात् नैवार्थकृच्छ्राद्भवतोवि
निग्रहादसाधुवादाद्भृशमुद्विजेयथा ३ पुंसांश्लाघ्यतरंमन्येदंडमर्हत्तमार्पितम् यंनमातापिताभ्रातासुहृदश्चादिशंतिहि ४ त्वंनून
मसुराणांनःपारोक्ष्यःपरमोगुरुः योनोऽनेकमदांधानांविभ्रंशंचक्षुरादिशत् ५ यस्मिन्वैरानुबंधेनरूढेनविबुधेतराः बहवोलेभिरेसि
द्धिंयामुहैकांतयोगिनः ६

रूपांतरस्याविष्कृतत्वात् एवमपियदिभवान् व्यलीकंमन्यतेनतथाऽपिकृतमेवाहंकरोमिमदुक्तंविप्रलंभनंनभवतुमेशीर्ष्णिनिजंतृतीयंपदं
कुरु नचद्वाभ्यांविश्वंक्रांतंनतुस्त्वमेशिरःपदपर्याप्तंनभवतीतिमन्येथाः वित्तेनचेत्सदद्वयंजातंतर्हीदमधिकमेवस्यात् वित्तादपिवित्तवतोऽधिकत्वादितिभावः २ ननुच आ
पदर्थेधनंरक्षेद्दारान्रक्षेद्धनैरपि आत्मानंसततंरक्षेद्दारैरपिधनैरपिइत्यादिवचनादात्मभयपरिहारायसर्वस्वंत्यज्यते त्वंतुकुतोभीतःसन् आत्मानमर्पयसि अतआह बिभे
मीति असाधुवादात् अपकीर्त्तेः यथाऽहंभृशमुद्विजेनिरयादिभ्योनतथाबिभेमि ३ ननुमयानिग्रहात्तवाऽपकीर्त्तिर्जातैवनेत्याह पुंसामिति अर्हत्तमैरर्पितम् यंदंडमात्रादयोऽपिनहि
आदिशंतिनैवार्पयंतिहितैषिणात्वयानिगृहीतोऽहंश्लाघ्यएवास्मीतिभावः ४ नन्वहंदेवानांहितैषीनासुराणांतत्राह त्वंनूनमितिपारोक्ष्यःशत्रुच्छलेनवर्त्तमानः ५ शत्रुत्वंपुनर्भक्तानि
वास्माननुग्रहीतुमेवेत्याह यस्मिन्नितिउअहोहमसिद्धम् ६ ७ ७

अतोनात्रममलज्जानापिदुःखमित्याह तेनगुरुणाभवता ७ किंच योऽयंदंडरूपोममानुग्रहः त्वयाकृतः सतुत्वद्भक्तपौत्रत्वेननत्वहमनुग्रहस्यपात्रमित्याशयेनाह पि तामहइति भवदीयानांसंमतः यतः आविष्कृतः साधुवादोयस्य त्वमेवपरमः आश्रयोयस्यसः अतः भवतोविपक्षेणविद्विषाहिरण्यकशिपुनाविचित्रंवैशसंहिंसां-संप्रापितोऽपि ८ देहादीनामसारतांनिश्चित्याकुतोभयंध्रुवंचभवतः पादपद्ममेवप्रपेदे अथतस्मादहमपिदैवेनतस्यैवभाग्येनत्वांतिकंनीतइतिचतुर्णामन्वयः अंततः आयुषोऽनेरिक्थहारैःपुत्रैः सर्वस्वापहारिभिः इहगेहेषुकेवलमायुषोव्ययएवनतुस्फुरवंकिंचित् ९ समप्रसिद्धोमहान् स्वपक्षंदैत्यकुलंक्षपयतीतितथातस्या पि १० प्रसभंबलात्त्याजिताश्रीर्यस्य ययाश्रियास्तब्धमतिः सन्नुमानिदंजीवितमध्रुवंनबुद्ध्यते कथंभूतम् कृतांतस्यांतिकवर्तिमृत्योः सन्निहितम्

नेनाहंनिगृहीतोऽस्मिभवताभूरिकर्मणा बद्धश्ववारुणैःपाशैर्नातिव्रीडेनचव्यथे ७ पितामहोमेभवदीयसंमतः प्रह्लादआविष्कृतसाधुवादः भवद्विपक्षेणविचित्रवैशसंसंप्रापितस्त्वत्परमःस्वपित्रा ८ किमात्मनाऽनेनजहातियोऽततःकिंरिक्थहारैःस्वजनाख्यदस्युभिः किंजाययासंसृतिहेतुभूतया मर्त्यस्यगेहैःकिमिहायुषोव्ययः ९ इत्थंसनिश्चित्यपितामहोमहानगाधबोधोभवतः पादपद्मम् ध्रुवंप्रपेदेह्यकुतोभयंजनात्भीतःस्वपक्षक्षपणस्यसत्तम १० अथाहमप्यात्मरिपोस्तवांतिकंदैवेननीतःप्रसभंत्याजितश्रीः इदंकृतांतांतिकवर्तिजीवितंययाध्रुवंस्तब्धमतिर्नबुध्यते ११ श्रीशुकउवाच तस्येत्थंभाषमाणस्यप्रह्लादोभगवत्प्रियः आजगामकुरुश्रेष्ठराकापतिरिवोत्थितः १२ तमिंद्रसेनःस्वपितामहंश्रियाविराजमानंनलिनायतेक्षणम् प्रांशुंपिशंगांबरमंजनत्विषंप्रलंबबाहुंस्रुभगंसमैक्षत १३ तस्मैबलिर्वारुणपाशयंत्रितःसमर्हणंनोपजहारपूर्ववत् ननाममूर्ध्नाऽश्रुविलोललोचनःसव्रीडनीचीनमुखोबभूवह १४ सतत्रहासीनमुदीक्ष्यसत्पतिंसुनंदनंदाद्यनुगैरुपासितम् उपेत्यभूमौशिरसामहामनाननाममूर्ध्नापुलकाश्रुविह्वलः १५ प्रह्लादउवाच त्वयैवदत्तंपदमैंद्रमूर्जितंहृतंतदेवाद्यतथैवशोभनम् मन्येमहानस्यकृतोह्यनुग्रहोविभ्रंशितोयच्छ्रियआत्ममोहनात् १६ ययाहिविद्वानपिमुह्यतेयतस्तत्कोविचष्टेगतिमात्मनोयथा तस्मैनमस्तेजगदीश्वरायनारायणायाखिललोकसाक्षिणे १७ श्रीशुकउवाच तस्यानुशृण्वतोराजन्प्रह्लादस्यकृतांजलेः हिरण्यगर्भोभगवानुवाचमधुसूदनम् १८

११ राकापतिः पूर्णेंदुः १२ अंजनत्विषंश्यामम् १३ स्वकृताहंकारादिरूपापराधस्मरणेनसव्रीडंनीचीनमधोमुखंयस्यसः १४ शिरसानमन्नेवउपेत्यमूर्ध्नाननाम बलेस्त्वत्कृतमनुग्रहंदृष्ट्वापुलकैरश्रुभिश्वविह्वलः १५ त्वयैवेति नत्वैंद्रंपदमेनदीयंत्वयाऽपहृतंकिंतुत्वदीयमेवपुनः स्वीकृतंतच्चशोभनमेवकृतम् तत्रहेतुः मन्यइति यद्यस्माच्छ्रीरेवयदात्ममोहनंतस्माद्विभ्रंशितः १६ मोहनत्वमेवाह ययाश्रियाविद्वानपियतःसंयतोऽपिमुह्यति ततस्त्वांसत्यांकोन्यः पुमानात्मनोगतिंतत्त्वंयथावद्विचष्टे पश्यति तस्मैमहाकारुणिकाय १७ तस्यप्रह्लादस्यानुशृण्वतः उवाचेतिकिंचिद्वक्तुंप्रवृत्तइत्यर्थः १८ ५ ५

ततदैवविंध्यावलिरपिवक्तुंप्रवृत्तातांचसंमानयन् हिरण्यगर्भः क्षणंतूष्णींस्थितः अतस्तस्याएववाक्यंप्रथममवतारयति बन्धंवीक्ष्येति १९ त्रिजगतः कर्तुःप्रभोःपालकस्य अस्यतःसंहर्तुश्च ईश्वरस्यतवान्येकिमावहंतिकिंसमर्पयंति त्वयाऽवरोऽपितःकर्तृवादः कर्तारःस्वतंत्रावयमितिवाद मात्रमपियैर्षांते अयंभावः लोकत्रयंमयाऽर्पितं तृतीयपादायदेहंसमर्प्यप्रतिश्रुतंसत्यं करोमीतिदेहादिषुस्वाम्याविष्कारेणब्रुवन्नयंकुबुद्धिर्निर्लज्जश्च यतस्त्वमेवसर्वस्यापिस्वामी अतोमंदबुद्धिमेनंकेवलंकृपयाविमुच्यपालयेति २० ततदेवंप्रह्लादस्यविंध्यावलेश्चपरमार्थोक्त्याप्रसन्नोहरिः ब्रह्मातुलोकदृष्ट्यैवविज्ञापयति भूतभावनइतित्रिभिः २१ निग्रहानर्हत्वेहेतुः कृत्स्नेति सर्वस्वमेवाह आत्मेति २२ ततदेवकैमुत्यन्यायेनाह यस्यतवपादयोः सलिलमात्रमपिप्रदायसर्वोऽपिजनः उत्तमांगतिंप्राप्नोति तस्मैतुभ्यमसौबलिः त्रिलोकींदाश्वान् दत्तवान् सआर्तिंकथंप्राप्नुयात् २३ तस्यविशः अर्थात् तन्वर्थापहारः कोऽयमनुग्रहः तत्राह यन्मदः यैरर्थैर्मदोयस्यसः अतएवस्तब्धः अनम्रः सन्

बन्धंवीक्ष्यपतिंसाध्वीतत्पत्नीभयविह्वला प्रांजलिःप्रणतोपेंद्रंबभाषेवाङ्मुखीनृप १९ विंध्यावलिरुवाच क्रीडार्थमात्मनइदंत्रिजगत्कृतंतेस्वाम्यंतुतत्रकुधियोऽपरईशकुर्युः कर्तुःप्रभोस्तवकिमस्यतआवहंतित्यक्तह्रियस्त्वदवरोपितकर्तृवादाः २० ब्रह्मोवाच भूतभावनभूतेशदेवदेवजगन्मय मुंचैनंहृतसर्वस्वंनायमर्हतिनिग्रहम् २१ कृत्स्नातेऽनेनदत्ताभूर्लोकाःकर्मार्जिताश्चये निवेदितंचसर्वस्वमात्माऽविक्लवयाधिया २२ यत्पादयोरशठधीःसलिलंप्रदायदूर्वांकुरैरपिविधायसतींसपर्याम् अप्युत्तमांगतिमसौभजतेत्रिलोकींदाश्वानविक्लवमनाःकथमार्तिमृच्छेत् २३ श्रीभगवानुवाच ब्रह्मन्यमनुगृह्णामितद्विशोविधुनोम्यहम् यन्मदःपुरुषःस्तब्धोलोकंमांचावमन्यते २४ यदाकदाचिज्जीवात्मासंसरन्निजकर्मभिः नानायोनिष्वनीशोऽयंपौरुषींगतिमाव्रजेत् २५ जन्मकर्मवयोरूपविद्यैश्वर्यधनादिभिः यद्यस्यनभवेत्स्तंभस्तत्रायंमदनुग्रहः २६ मानस्तंभनिमित्तानांजन्मादीनांसमंततः सर्वश्रेयःप्रतीपानांहंतमुह्येन्नमत्परः २७ एषदानवदैत्यानामग्रणीःकीर्तिवर्द्धनः अजैषीदजयांमायांसीदन्नपिनमुह्यति २८ क्षीणरिक्थश्च्युतस्थानात्क्षिप्तोबद्धश्चशत्रुभिः ज्ञातिभिश्चपरित्यक्तोयातनामनुयापितः २९

मदस्तंभहेतूनामर्थानामपहारएवानुग्रह इत्यर्थः २४ दुर्लभंपुरुषजन्मकथंचित्तल्लब्धवतोजीवस्यजन्मादिनिमित्तोगर्वोमहाहानिकरस्तस्यचनाशोमदनुग्रहादेवेत्याह यदेतिद्वाभ्याम् अनीशःपरतंत्रःसन्निजैःकर्मभिर्नानायोनिषुकृमिकीटकादिषुसंसरन् २५ तत्रपौरुष्यांगतौजन्मादिभिरपियस्ययदिस्तंभोनभवेत् तर्हिअयंमदनुग्रहएव २६ कथंतर्हिकुलादिभ्योऽर्थसंपदोददासीतिचेत् तत्राह मानएवस्तंभः अनम्रतातस्यनिमित्तभूतानांसमंततः सर्वशःसर्वश्रेयःप्रतिकूलानांजन्मादीनांसत्त्वेऽपिजन्मादिभिरितिवा हंतेतिखेदे हेब्रह्मन् मत्परोनमुह्येत् अतोभक्तस्येच्छयासंपदोऽपिददामि अभक्तस्तुमुह्येदितितदपहाररूपमेवतस्यानुग्रहंकरोमीतिभावः २७ अस्यत्विदानींमत्परत्वादन्यैर्दुष्प्रापमपिदास्यामीतिवक्तुंतस्यमोहाभावमाह एषइतित्रिभिः २८

१९ ५ ५ ५ ५

नत्वेतस्मिन्कुलेकश्चिन्निःसत्त्वःकृपणःपुमानित्यादिनाछलैरेवमयाधर्मउक्तः तथाऽपितंधर्ममयंनत्यजति अतःसत्यवाक् ३० मेमयाअहमेवाश्रयःपालकोयस्य-
सः ३१ स्थानंप्रापितइतियदुक्तंतदेवस्थानमाह तावत्सावर्णिमन्वंतरपर्यंतंसुतलमध्यास्तामधिवसत्वित्यर्थःयद्यस्मिन्वसतामाध्यादयोममेक्षयानसंभवंति
३२ एवंब्रह्माणंप्रत्युक्त्वा करुणापरवशःसाक्षाद्बलिंप्रत्याह इंद्रसेनेतिचतुर्भिः ३३ त्वच्छासनमतिगच्छंति अतिवर्त्तंतइतितथातान् ३४ तथाऽपिभगवद्वियोगा
त्तदनिच्छंतंप्रत्याह सदेति ३५ संगात्प्रभावआसुरोभावः सविनंक्ष्यति ३६ इत्यष्टमेटीकायांद्वाविंशोऽध्यायः २२ त्रयोविंशेबलौयातेसुतलंसपितामहे उ

गुरुणाभर्त्सितःशप्तोजहौसत्यंनसुव्रतः छलैरुक्तोमयाधर्मोनायंत्यजतिसत्यवाक् ३० एषमेप्रापितःस्थानंदुष्प्रापममरैरपि सावर्णेरं
तरस्यायंभवितेंद्रोमदाश्रयः ३१ तावत्सुतलमध्यास्तांविश्वकर्मविनिर्मितम् यन्नाधयोव्याधयश्चक्लमस्तंद्रापराभवः नोपसर्गानिव
सतांसंभवंतिममेक्षया ३२ इंद्रसेनमहाराजयाहिभोभद्रमस्तुते सुतलंस्वर्गिभिःप्रार्थ्यंज्ञातिभिःपरिवारितः ३३ नत्वामभिभवि
ष्यंतिलोकेशाःकिमुतापरे त्वच्छासनातिगान्दैत्यान्चक्रंमेसूदयिष्यति ३४ रक्षिष्येसर्वतोऽहंत्वांसानुगंसपरिच्छदम् सदासन्नि
हितंवीरतत्रमांद्रक्ष्यतेभवान् ३५ तत्रदानवदैत्यानांसंगात्तेभावआसुरः दृष्ट्वामदनुभावंवैसद्यःकुंठोविनंक्ष्यति ३६ इतिश्रीभा
गवतेमहा॰ अष्टमस्कंधेबलिवामनसंवादोनामद्वाविंशोऽध्यायः २२ श्रीशुकउवाच इत्युक्तवंतंपुरुषंपुरातनंमहानुभावोऽ
खिलसाधुसंमतः बद्धांजलिर्बाष्पकुलाकुलेक्षणोभक्त्युत्कलोगद्गदयागिराब्रवीत् १ बलिरुवाच अहोप्रणामायकृतःसमुद्य
मःप्रपन्नभक्तार्थविधौसमाहितः यल्लोकपालैस्त्वदनुग्रहोऽमरैरलब्धपूर्वोऽपसदेऽसुरेऽर्पितः २ श्रीशुकउवाच इत्युक्त्वाह
रिमानम्यब्रह्माणंसभवंततः विवेशसुतलंप्रीतोबलिर्मुक्तःसहासुरैः ३ एवमिंद्रायभगवान्प्रत्यानीयत्रिविष्टपम् पूरयित्वादितेःका
ममशासत्सकलंजगत् ४ लब्धप्रसादंनिर्मुक्तंपौत्रंवंशधरंबलिम् निशाम्यभक्तिप्रणवःप्रह्लादइदमब्रवीत् ५ प्रह्लादउवाच ने
मंविरिंच्योलभतेप्रसादंनश्रीर्नशर्वःकिमुतापरेते यन्नोऽसुराणामसिदुर्गपालोविश्वाभिवंद्यैरपिवंदितांघ्रिः ६

पेंद्रेणदिवंगत्वापूर्ववन्मोदते
हरिः १ बाष्पस्यकलाभिर्बिंदुभिराकुलेईक्षणेयस्यभक्त्याउत्कलःउत्कंठः १ अहोत्वत्प्रणाममहिमायदर्थंकृतःसमुद्यमःएवंप्रपन्नानांभक्तानांयोऽर्थःतस्यविधौ
अप्रमत्तेपितस्यसंपादनेसमाहितः अप्रमत्तःस्थितःकुतःयत्येनोद्यमेनलोकपालैरमरैःसत्त्वप्रधानैरपिअलब्धपूर्वस्त्वदनुग्रहःअपसदेनीचेराजसेमयिअर्पि
तःअयंभावःपरमेश्वरायतुभ्यमहंवराकस्त्रिलोकींदत्तवानित्येतदास्तांप्रणामोऽपिनसम्यक्कृतःकिंतुतदर्थमुद्यममात्रंकृतंतेनचकर्मतपोदानादिकोटिभिरप्य
लभ्यस्त्वदनुग्रहःसंपादितः अहोत्वत्प्रणामप्रभावाश्चर्यमिति २ ३ अशासत् उपेंद्रःसन्पालयामास ४ ५ दुर्गपालोऽसिरक्षिष्येसर्वतोऽहंत्वामित्युक्तत्वात् ६

हे शरणद आश्रयप्रद ये कुसृतयः दुर्वृत्ताः खलयोनयः उग्रजातयश्च ते वयं तस्य भवतो दाक्षिण्यदृष्टेः पदवीं कस्माद्धेतोः प्रणीताः बहुमानेन चिन्तानुवर्त्तनं दाक्षिण्यं
तेन या दृष्टिस्तद्विषयतां प्रापिताः ७ भक्तप्रियत्वादिति चेत्तर्हि एवं तवेहितमहो चित्रम् किंतु सर्वात्मनः समदृशश्च स्वभावो विषम इति यत् सर्वात्मत्वे चित्रचरितत्वे-
हेतुः अमिता अचिंत्या योगमाया तया लीलया विसृष्टानि विरचितानि भुवनानि येन तस्य अहो इत्यत्र संधिरार्षः समदृक्त्वे हेतुः विशारदस्य सर्वज्ञस्य अथवा भ-
क्तप्रियत्वेऽपि न वैषम्यं नास्त्येव यतः कल्पतरुस्वभावः सन् भक्तप्रियोऽसि नहि कल्पतरुराश्रितानामेव कामान्पूरयन्नपि विषमो भवतीत्यर्थः ८ ९ मद्दर्श-

यत्पादपद्ममकरंदनिषेवणेन ब्रह्मादयः शरणदाश्नुवते विभूतीः कस्माद्वयं कुसृतयः खलयोनयस्ते दाक्षिण्यदृष्टिपदवीं भवतः प्रणी-
ताः ७ चित्रं तवेहितमहोऽमितयोगमायालीलाविसृष्टभुवनस्य विशारदस्य सर्वात्मनः समदृशोऽविषमः स्वभावो भक्तप्रियो यदसि क-
ल्पतरुस्वभावः ८ श्रीभगवानुवाच वत्स प्रह्लाद भद्रं ते प्रयाहि सुतलालयम् मोदमानः स्वपौत्रेण ज्ञातीनां सुखमावह ९ नि-
त्यं द्रष्टासि मां तत्र गदापाणिमवस्थितम् मद्दर्शनमहाह्लादध्वस्तकर्मनिबंधनः १० श्रीशुक उवाच आज्ञां भगवतो राजन्प्रह्ला-
दो बलिना सह बाढमित्यमलप्रज्ञो मूर्ध्न्याधाय कृतांजलिः ११ परिक्रम्यादिपुरुषं सर्वासुरचमूपतिः प्रणतस्तदनुज्ञातः प्रविवेश महा-
बिलम् १२ अथाहोशनसं राजन्हरिर्नारायणोऽन्तिके आसीनमृत्विजां मध्ये सदसि ब्रह्मवादिनाम् १३ ब्रह्मन्संतनु शिष्यस्य कर्मच्छि-
द्रं वितन्वतः यत्तत्कर्मसु वैषम्यं ब्रह्मदृष्टं समं भवेत् १४ शुक्र उवाच कुतस्तत्कर्मवैषम्यं यस्य कर्मेश्वरो भवान् यज्ञेशो यज्ञपु-
रुषः सर्वभावेन पूजितः १५ मंत्रतस्तंत्रतश्छिद्रं देशकालार्हवस्तुतः सर्वं करोति निश्छिद्रमनुसंकीर्त्तनं तव १६ तथाऽपि वदतो भूमन्क-
रिष्याम्यनुशासनम् एतच्छ्रेयः परं पुंसां यत्तवाज्ञाऽनुपालनम् १७ श्रीशुक उवाच अभिनंद्य हरेराज्ञामुशना भगवानिति य-
ज्ञच्छिद्रं समाधत्त बलेर्विप्रर्षिभिः सह १८ एवं बलेर्महीं राजन्भिक्षित्वा वामनो हरिः ददौ भ्रात्रे महेंद्राय त्रिदिवं यत्परैर्हृतम् १९

नेन यो महाह्लादः तेन ध्वस्तं कर्मबंधनमज्ञानं यस्य १० ११ १२ १३ कर्म वितन्वतः शिष्यस्य यत् छिद्रं मंत्रतंत्रन्यूनं जातं तत्संतनु विस्तारय संधत्स्व यज-
मानं विना कथं संधातव्यमिति न वाच्यमित्याह यत्तदिति ब्रह्मदृष्टं ब्राह्मणैर्दृष्टमेव समं भवेत् किंपुनरनुष्ठितमित्यर्थः १४ भवान्यस्य सर्वेणापि भावेन वस्तु-
मात्रेण पूजितः तस्य कर्मसु कुतो वैषम्यम् कथंभूतः कर्मणामीश्वरः प्रवर्त्तकः यज्ञेशः यज्ञफलदः यज्ञमयश्च पुरुषः १५ आस्तां तावत्पूजा यस्मान्मंत्रतः
स्वरादिभ्रंशेन तंत्रतः व्युत्क्रमादिना देशतः कालतश्च अर्हतः पात्रतः वस्तुतश्च दक्षिणादिना यत् छिद्रं न्यूनं तत्सर्वं तवानुकीर्तनमात्रमेव निश्छिद्रं करोतीति १६
१७ हरेराज्ञामभिनंद्य बलेर्यज्ञच्छिद्रं समाधत्त संदधे पाठांतरे समाधाय तदाज्ञां संपादितवानिति शेषः १८ १९

देवाश्चऋषयश्चभूमिपाश्चमनवःतैःसहितः २० २१ ननुलोकादीनांपतिरिंद्रोऽस्त्येवसत्यम् तथाऽपिवेदादीनांकल्पंपालनेदक्षम् २२ वामनमुपेंद्रंकल्पयांचक्रे २३ देवयानेनमार्गेणविमानेनेनेतिवा २४ २५ २६ २७ एतच्चरितमाख्यातमितिविशेषोक्त्या अन्यान्यपिसंतीत्युक्तम् २८ तानिनर्हिनिःशेषाणिवर्णनीयानीत्य पेक्षायामाह पारमिति उरुबहुविक्रमतोविष्णोर्महिम्नःपारंयोगृणानोभवतिसमर्त्यः पार्थिवानिरजांस्यपिविममेगणितवान्यथापार्थिवपरमाणुगणनमश क्यंतथाविष्णोर्गुणगणनमप्यशक्यमित्यर्थः तथाचमंत्रः विष्णोर्नुकंवीर्याणीति एतदेवमंत्रांतरार्थसूचयन्नाह यस्यपुरुषस्यपूर्णमहिम्नःपारम् मंत्रदृगृ

प्रजापतिपतिर्ब्रह्मादेवर्षिपितृभूमिपैः दक्षभृग्वंगिरोमुख्यैःकुमारेणभवेनच २० कश्यपस्यादितेःप्रीत्यैसर्वभूतभवायच लोकानांलोक पालानामकरोद्वामनंपतिम् २१ वेदानांसर्वदेवानांधर्मस्ययशसःश्रियः मंगलानांव्रतानांचकल्पंस्वर्गापवर्गयोः २२ उपेंद्रंकल्पयांचक्रेप तिंसर्वविभूतये तदासर्वाणिभूतानिभृशंमुमुदिरेनृप २३ ततस्त्विंद्रःपुरस्कृत्यदेवयानेनवामनम् लोकपालैर्दिवंनिन्ये ब्रह्मणाचानु मोदितः २४ प्राप्यत्रिभुवनंचेंद्रउपेंद्रभुजपालितः श्रियापरमयाजुष्टोमुमुदेगतसाध्वसः २५ ब्रह्माशर्वःकुमारश्चभृग्वाद्यामुनयोनृप पितरःसर्वभूतानिसिद्धावैमानिकाश्चये २६ सुमहत्कर्मतद्विष्णोर्गायंतःपरमाद्भुतम् धिष्ण्यानिस्वानितेजग्मुरदितिंचशशंसिरे २७ सर्वमेतन्मयाख्यातंभवतःकुलनंदन उरुक्रमस्यचरितंश्रोतॄणामघमोचनम् २८ पारंमहिम्नउरुविक्रमतोगृणानोयःपार्थिवानिवि ममेसरजांसिमर्त्यः किंजायमानउतजातउपैतिमर्त्यइत्याह मंत्रदृगृषिःपुरुषस्ययस्य २९ यइदंदेवदेवस्यहरेरद्भुतकर्मणः अवता रानुचरितंश्रृण्वन्यातिपरांगतिम् ३० क्रियमाणेकर्मणीदंदैवेपित्र्येऽथमानुषे यत्रयत्रानुकीर्त्येततत्तेषांसुकृतंविदुः ३१ इतिश्री भागवतेमहापुराणेअष्टमस्कंधेवामनावतारचरितेत्रयोविंशतितमोऽध्यायः २३ राजोवाच भगवन्श्रोतुमिच्छामिहरेरद्भुतक र्मणः अवतारकथामाद्यांमायामत्स्यविडंबनम् १ यदर्थमदधाद्रूपंमात्स्यंलोकजुगुप्सितम् तमःप्रकृतिदुर्मर्षंकर्मग्रस्तइवेश्वरः २ एतन्नोभगवन्सर्वंयथावद्वक्तुमर्हसि उत्तमश्लोकचरितंसर्वलोकसुखावहम् ३ सूतउवाच इत्युक्तोविष्णुरातेनभग वान्बादरायणिः उवाचचरितंविष्णोर्मत्स्यरूपेणयत्कृतम् ४

षिः वसिष्ठइतिएवमाह कथंकिंजायमानोजातोवाउपैतितन्कोपीतिवदन्ननंतत्वे नैवाहेत्यर्थः तथाचमंत्रः नतेविष्णोजायमानोनजातोदेवमहिम्नःपरमंतमापेति २९ यइदंश्रृण्वन्भवतिसपरांगतिंयाति ३० सुकृतंयथावत्कृतंविदुः ३१ इत्यष्ट मस्कंधेटीकायांत्रयोविंशतितमोऽध्यायः २३ चतुर्विंशेप्रसंगेनमत्स्यरूपस्यशार्ङ्गिणः लीलोच्यतेयतःसत्यव्रतरक्षामहार्णवे १ ततुंततुंविदर्शयोनिजैश्वर्यनिदर्श नात् मत्स्यंप्रच्छतिपृथ्वीशोलीलयावामनोपमम् २ माययामत्स्यविडंबनंमत्स्यरूपानुकरणंयस्यांनिरूप्यते १ ननुकस्मादकस्मादेवमत्स्यावतारश्रवणेच्छाथीवामनसादृ श्यादित्याह यदर्थमितिद्वाभ्याम् दुर्मर्षंदुःसहम् २ बलेरनुग्रहायजुगुप्सितमपियाचकरूपंधृतवानिति युक्तमुक्तम् यदर्थंतुलोकजुगुप्सितंमात्स्यंरूपमधारयत् एतन्नोयथा वक्तुमर्हसीत्यर्थः ३ ४

सामान्येनावतारप्रयोजनमाह गोविप्रेति ५ जुगुप्सितत्वं परिहरति धियोगुणैः यान्युच्चावचानिरूपाणि तेषुनियंतृत्वेन चरन्नपीश्वरोनोच्चावचत्वं भजते निर्गुणत्वात्
कुतः पुनः शुद्धसत्वमयैर्मत्स्याद्याकारैः उच्चावचत्वशंकेतिभावः ६ विशेषतोमत्स्यावतारप्रयोजनमाह आसीदिति त्रिभिः ब्रह्मणोनिद्रायांभवोब्राह्मस्तेनैवनिमित्ते
नजातोनैमित्तिकः समुद्रेउपप्लुतानिमग्नाः ७ अंतिकेनिःसृतान् ८ शफरीरूपंमात्स्यम् ९ प्रयोजनांतरंलीलाप्रकारंचाह तत्रराजऋषिरित्यादियावत्समाप्ति

श्रीशुकउवाच गोविप्रसुरसाधूनांछंदसामपिचेश्वरः रक्षामिच्छंस्तनूर्धत्ते धर्मस्यार्थस्यचैवहि ५ उच्चावचेषुभूतेषुचरन्वायुरि
वेश्वरः नोच्चावचत्वंभजते निर्गुणत्वाद्धियोगुणैः ६ आसीदतीतकल्पांते ब्राह्मो नैमित्तिकोलयः समुद्रोपप्लुतास्तत्रलोकाभूरादयो
नृप ७ कालेनागतनिद्रस्यधातुःशिशयिषोर्बली मुखतोनिःसृतान्वेदान्हयग्रीवोंऽतिकेऽहरत् ८ ज्ञात्वातद्दानवेंद्रस्य हयग्रीवस्यचेष्टि
तम् दधारशफरीरूपं भगवान्हरिरीश्वरः ९ तत्रराजऋषिःकश्चिन्नाम्नासत्यव्रतोमहान् नारायणपरोतप्यत्तपःससलिलाशनः १० योऽ
सावस्मिन्महाकल्पे तनयःसविवस्वतः श्राद्धदेवइतिख्यातोमनुत्वेहरिणाऽर्पितः ११ एकदाकृतमालायांकुर्वतोजलतर्पणम् तस्यांज
ल्युदकेकाचित्शफर्येकाभ्यपद्यत १२ सत्यव्रतोंजलिगतांसहतोयेनभारत उत्ससर्ज्जनदीतोयेशफरींद्रविडेश्वरः १३ तमाहसाऽति
करुणंमहाकारुणिकंनृपम् यादोभ्योज्ञातिघातिभ्योदीनांमांदीनवत्सल कथंविसृजसेराजन्भीतामस्मिन्सरिज्जले १४ तमात्म
नोऽनुग्रहार्थंप्रीत्यामत्स्यवपुर्धरम् अजानन्रक्षणार्थायशफर्याःसमनोदधे १५ तस्यादीनतरंवाक्यमाश्रुत्यसमहीपतिः कलशा
प्सुनिधायैनांदयालुर्निन्यआश्रमम् १६ सातुतत्रैकरात्रेण वर्द्धमानाकमंडलौ अलब्ध्वात्मावकाशंवाइदमाहमहीपतिम् १७ नाहंकम
डलावस्मिन्कृच्छ्रंवस्तुमिहोत्सहे कल्पयौकःसुविपुलंयत्राहंनिवसेसुखम् १८ सएनांततआदायन्यधादौदंचनोदके तत्रक्षिप्तामु
हूर्तेनहस्तत्रयमवर्द्धत १९ नमएतदलंराजन्सुखंवस्तुमुदंचनम् पृथुदेहिपदंमह्यंयत्त्वाऽहंशरणंगता २० ततआदायसाराज्ञाक्षिप्तारा
जन्सरोवरे तदावृत्यात्मनातोऽयंमहामीनोऽन्ववर्द्धत २१ नैतन्मेस्वस्तयेराजन्नुदकंसलिलौकसः निधेहिरक्षायोगेनह्रदेमामविदा
सिनि २२ इत्युक्तःसोऽनयन्मत्स्यंतत्रतत्राविदासिनि जलाशयेसंमितंतंसमुद्रेप्राक्षिपज्झषम् २३ क्षिप्यमाणस्तमाहेदमिहमांमकरादयः
अदंत्यतिबलावीरमांनेहोत्स्रष्टुमर्हसि २४ एवंविमोहितस्तेन वदतावल्गुभारतीम् नमाहकोभवानस्मान्मत्स्यरूपेणमोहयन् २५

१० सएवश्राद्धदेवइतिख्यातः ११ कृतमालायांनद्याम् १२
१३ १४ १५ १६ १७ यत्राहंसुखंनिवसामितदोकःस्थानंकल्पय १८ औदंचनोदकेमणिकस्थेजले १९ २० २१ रक्षायोगेनरक्षायायोगेनउपायेन यथामहाह्रद
मासेरर्वाक्जलंविनानशुष्येयंतेनोपायेननिधेहि अविदासीनिअनुपक्षये २२ संमितंतत्तज्जलाशयपरिमितम् २३ २४ २५ ७ ७

अभिव्यानशेअभितोव्याप्तवान् २६ २७ मुख्यः सत्यः आत्माचगतिश्चआश्रयः २८ २९ हेअरविंदाक्षपृथगात्मनांदेहाद्यभिमानिनांसतामितरेषांपदोपसर्पणंय
थामृषाभवेत् यथास्मत्प्रियात्मनस्तवपदोपसर्पणंमृषानभवेत् यद्यस्मात्नोभक्तानामद्भुतंवपुरदीदृशः दर्शितवानसि पाठांतरेपृथगात्मनोभेददर्शिनःपुंस असतां
परिच्छिन्नानांपदोपसर्पणंयथामृषेत्यर्थः ३० एकांतजनाभक्ताःप्रियायस्य ३१ अप्ययांभोधौप्रलयार्णवे त्रैलोक्यंभूर्भुव आदिकमित्यर्थः ३२ संवर्त्तेभसिप्र

नैवंवीर्योजलचरोदृष्टोऽस्माभिःश्रुतोऽपिच योभवान्योजनशतमन्हाऽभिव्यानशेसरः २६ नूनंत्वंभगवान्साक्षाद्धरिर्नारायणोऽव्य
यः अनुग्रहायभूतानांधत्सेरूपंजलौकसाम् २७ नमस्तेपुरुषश्रेष्ठस्थित्युत्पत्त्यप्ययेश्वर भक्तानांनःप्रपन्नानांमुख्योह्यात्मगतिर्विभो
२८ सर्वेलीलावतारास्तेभूतानांभूतिहेतवः ज्ञातुमिच्छाम्यदोरूपंयदर्थंभवताधृतम् २९ नतेऽरविंदाक्षपदोपसर्पणंमृषाभवेत्सर्वसुहृत्प्रि
यात्मनः यथेतरेषांपृथगात्मनांसतामदीदृशोयद्वपुरद्भुतंहिनः ३० श्रीशुकउवाच इतिब्रुवाणंनृपतिंजगत्पतिःसत्यव्रतंमत्स्य
वपुर्युगक्षये विहर्तुकामःप्रलयार्णवेऽब्रवीच्चिकीर्षुरेकांतजनप्रियःप्रियम् ३१ श्रीभगवानुवाच सप्तमेऽद्यतनादूर्ध्वमह
न्येतदरिंदम निमंक्ष्यत्यप्ययांभोधौत्रैलोक्यंभूर्भुवादिकम् ३२ त्रिलोक्यांलीयमानायांसंवर्त्ताम्भसिवैतदा उपस्थास्यतिनौःका
चित्विशालात्वांमयेरिता ३३ त्वंतावदोषधीःसर्वाबीजान्युच्चावचानिच सप्तर्षिभिःपरिवृतःसर्वसत्त्वोपबृंहितः ३४ आरुह्यबृहतींनावं
विचरिष्यस्यविक्लवः एकार्णवे निरालोकेऋषीणामेववर्चसा ३५ दोधूयमानांतांनावंसमीरेणबलीयसा उपस्थितस्यमेशृंगेनिबध्नीहि
महाहिना ३६ अहंत्वामृषिभिःसाकंसहनावमुदन्वति विकर्षन्विचरिष्यामियावद्ब्राह्मीनिशाप्रभो ३७ मदीयंमहिमानंचपरंब्रह्मेतिश
ब्दितम् वेत्स्यस्यनुगृहीतंमेसंप्रश्नैर्विवृतंहृदि ३८ इत्थमादिश्यराजानंहरिरंतरधीयत सोऽन्ववैक्षततंकालंयंहृषीकेशआदिशत् ३९
आस्तीर्यदर्भान्प्राक्कूलान्राजर्षिःप्रागुदङ्मुखः निषसादहरेःपादौचिंतयन्मत्स्यरूपिणः ४० ततःसमुद्रउद्वेलःसर्वतःप्लावयन्महीम्
वर्द्धमानोमहामेघैर्वर्षद्भिःसमदृश्यत ४१ ध्यायन्भगवदादेशंददृशेनावमागताम् तामारुरोहविप्रेंद्रैरादायौषधिवीरुधः ४२

लयोदकेत्वामुपस्थास्यतिप्राप्स्यति ३३ ओषधीःआदायेतिशेषः ३४ ऋषी
णामेवालोकेनविचरिष्यसि ३५ महाऽहिनावासुकिना ३६ ३७ मेमयाअनुगृहीतंप्रसादीकृतंहृदिअपरोक्षंवेत्स्यसि त्वयाकृतैःसंप्रश्नैःमेमयावि
वृतंप्रकाशितंसंतम् ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ० ० ० ० ० ०

४३ ४४ वरत्रेणदोरकरूपेण ४५ सागरंतारयिष्यंतंतरिष्यन्निवसागरम् सत्यव्रतोगुरुत्वेनतुष्टावहरिमष्टभिः अत्रेदंचिंत्यम् किमयंमहाप्रलयोदैनंदिनोवा
इतितत्रतावत् ब्राह्मोलयइतियोऽसावस्मिन् महाकल्पेइतिचोक्तेर्महाप्रलयइतिप्राप्तंनेतिब्रूमः महाप्रलयेपृथिव्यादीनामवशेषासंभवात् यावद्ब्राह्मीनिशेत्याद्यु
क्तिविरोधाच्च अतोदैनंदिनइतियुक्तम् नचैनदपिसंगच्छतेसांवर्त्तकैरनावृष्ट्यादिभिर्विना अकस्मादेवसप्तमेऽहनित्रैलोक्यंनिमंक्ष्यतीतिमत्स्योक्तेरनुपपत्तेः य
च्चोक्तंप्रथमस्कंधे रूपंसजगृहेमात्स्यंचाक्षुषांतरसंप्लवे नाव्यारोप्यमहीमय्यामपाद्वैवस्वतंमनुमिति तदपितदादुर्घटम् नहिप्रलयद्वयेऽपिमहीमय्यांना-
व्यारोहः संभवति नचचाक्षुषमन्वंतरेप्रलयोऽस्ति तथाचसतिसप्तमोमनुर्वैवस्वतेइत्यपिदुर्घटंस्यात् तत्तावदोषधीः सर्वाइत्यादिनिर्देशोऽपिनसंगच्छते

तमूचुर्मुनयः प्रीताराजन्नुध्यायस्वकेशवम् सवैनः संकटादस्मादविताशंविधास्यति ४३ सोऽनुध्यातस्त
तोराज्ञाप्रादुरासीन्महार्णवे एकशृंगधरोमत्स्योहैमोनियुतयोजनः ४४ निबध्यनावंतच्छृंगेयथोक्तोहरि
णापुरा वरत्रेणाहिनातुष्टस्तुष्टावमधुसूदनम् ४५ राजोवाच अनाद्यविद्योपहतात्मसंविदस्तन्मू
लसंसारपरिश्रमातुराः यदृच्छयेहोपसृतायमाप्नुयुर्विमुक्तिदोनः परमोगुरुर्भवान् ४६

नहितदाओषध्यादीनांसत्त्वानांचावशेषः संभवति तस्मादन्यथावर्ण्यते नैवायंवास्तवः कोऽपिप्रलयः किंतुसत्यव्रतस्यज्ञानोपदेशायाविर्भूतोभगवान् वैराग्यार्थं
मकस्मात्प्रलयमिवदर्शयामास यथाऽस्मिन्नेववैवस्वतमन्वंतरेमार्कंडेयायदर्शितवान् तदपेक्षयैवचमहाकल्पेऽस्मिन्नितिविशेषणंसंगच्छते तथाचततः सप्तुइउ
द्वेलः सर्वतःसमदृश्यत इतितस्यैवतथादर्शनमुक्तमित्येषादिक् प्रस्तुतंस्तोत्रंव्याख्यास्यामः तत्रनानायोनिषुसंसरतः स्वस्यभगवद्रूपयैवतन्माभिंद्दष्ट्वामुक्तयेन
मेवप्रार्थयते अनादिर्याअविद्यातयाउपहता आवृता आत्मनः संविद्येषांते अतएवाविद्यामूलैः संसारपरिश्रमैः आतुराः इहसंसारेयदृच्छयायदनुग्रहादेवउप
सृताः आश्रिताः संतोयमाप्नुयुः प्राप्नुवंतिसभवानेवसाक्षान्नोगुरुः सन्ग्रंथिंभिंद्यादित्युत्तरेणान्वयः ४६ ७ ७ ७

ननुवैराग्यंविनाकुतोमुक्तिः नहिंतस्यत्वत्सेवैकफलत्वात्सेवामादिशइत्याशयेनाह जनइति अबुधोऽयंजनः अस्मरत्वंयथाभवतितथाकर्मसमीहते तांस्मरवेच्छां नोत्हृदयरूपंग्रंथिंसभिंद्यात् यतःसएवनःपरोगुरुः ४७ ननुयज्ञदानादिभिः सत्त्वशुद्धिंविनाकथंग्रंथिभेदःस्यात्तत्राह यत्सेवयेति यस्यसेवयैवपुमानात्मनोमनसोमलंतमोविजह्यात् एषहीनमलःनिजंवर्णंचस्वरूपंभजेत् सईशोनोगुरुःभूयात् यतःसएवगुरोरपिपरमोगुरुः मलहानेदृष्टांतः रुद्ररोदनंरुद्रस्यरोदनंरजनंयदरोदीत्तद्रुद्रस्यरुद्रत्वंयदवशीर्यतनद्रजतंहिरण्यमभवदितिश्रुतेः तद्यथाग्नेःसंपर्कात्मलंजहाति स्वंवर्णंभजतेनतुक्षालनादिभिः तथात

जनोऽबुधोऽयंनिजकर्मबंधनःस्मरवेच्छयाकर्मसमीहतेऽस्मरवम् यत्सेवयातांविधुनोत्यसन्मतिंग्रंथिंसभिंद्यात्हृदयंसनोगुरुः ४७ यत्सेवयाऽग्नेरिवरुद्ररोदनंपुमान्विजह्यान्मलमात्मनस्तमः भजेतवर्णंनिजमेषसोऽव्ययोभूयात्सईशःपरमोगुरोर्गुरुः ४८ नयत्प्रसादायुतभागलेशमन्येचदेवागुरवोजनाःस्वयम् कर्तुंसमेताःप्रभवंतिपुंसस्तमीश्वरंत्वांशरणंप्रपद्ये ४९ अचक्षुरंधस्ययथाग्रणीःकृतस्तथाजनस्याऽविदुषोऽबुधोगुरुः त्वमर्कदृक्सर्वदृशांसमीक्षणोवृतोगुरुर्नःस्वगतिंबुभुत्सताम् ५० जनोजनस्यादिशतेऽसतींमतिंययाप्रपद्येतदुरत्ययंतमः त्वंत्वव्ययंज्ञानममोघमंजसाप्रपद्यतेयेनजनोनिजंपदम् ५१

यज्ञादिभिर्मलत्यागः किंतुत्वत्सेवयैवतेषांतुसेवांऽगत्वमेवेतिभावः ४८ परमेश्वरत्वंपरमगुरुत्वंचप्रपंचयन्नाह नेतियत्प्रसादस्यायुतभागः तस्यलेशमात्रमपि अन्येदेवादयः सर्वेसमेताअपिस्वयंतान्निरपेक्षाःसंतःकर्तुंनप्रभवंति ४९ तदेवदृष्टांतेनस्पष्टयन्नाह अचक्षुरिति अविदुषोजनस्य अबुधोऽविद्वान्गुरुस्तथैव अर्कप्रकाशवत् स्वतएवदृक्ज्ञानंयस्यसः अर्कदृक् अतःसर्वदृशांसर्वेंद्रियाणांसमीक्षणःप्रकाशकः अतएवस्वगतिंबोद्धुमिच्छद्भिःनोऽस्माभिर्गुरुर्वृतोऽसि ५० किंच प्राकृतोगुरुरनर्थहेतुरित्याह जनइति आदिशतेउपदिशति असतींमतिमनर्थकामादिमतिम् तमःसंसारम् ५१

ननुतर्हिसर्वोऽपि लोकोमामेवकिंनोपसरति अज्ञानादित्याह त्वमिति प्रियश्चासौईश्वरश्च ५२ अहंतुत्वामेवशरणंयामीत्याह तंत्वामिति प्रतिबोधनायउ
पदेशाय अर्थदीपैः परमार्थप्रकाशकैः हृदयेभवान्ग्रंथीन् अहंकारादीन् स्वमोकः स्वंरूपंविवृणुप्रकाशय ५३ नृपतिंप्रति ५४ पुराणंसंहितांमत्स्यपुरा
णमशेषतः अब्रवीदित्यनुषंगः ५५ ५६ अतीतः पूर्वोयः प्रलयः तस्यापायेअवसाने ५७ ज्ञानंशास्त्रीयंविज्ञानमनुभवः ५८ ५९ योऽयंह

त्वंसर्वलोकस्यसुहृत्प्रियेश्वरोह्यात्मागुरुर्ज्ञानमभीष्टसिद्धिः तथाऽपिलोकोनभवंतमंधधीर्जानातिसंतंहृदिबद्धकामः ५२ तंत्वामहं
देववरंवरेण्यंप्रपद्यईशंप्रतिबोधनाय छिंध्यर्थदीपैर्भगवन्वचोभिर्ग्रंथीन्हृदय्यान्विवृणुस्वमोकः ५३ श्रीशुकउवाच
इत्युक्तवंतंनृपतिंभगवानादिपूरुषः मत्स्यरूपीमहांभोधौविहरंस्तत्त्वमब्रवीत् ५४ पुराणसंहितांदिव्यांसांख्ययोगक्रियावतीम् सत्य
व्रतस्यराजर्षेरात्मगुह्यमशेषतः ५५ अश्रौषीदृषिभिःसाकमात्मतत्त्वमसंशयम् नाव्यासीनोभगवताप्रोक्तंब्रह्मसनातनं ५६ अतीतप्र
लयापायउत्थितायसवेधसे हत्वाऽसुरंहयग्रीवंवेदान्प्रत्याहरद्धरिः ५७ सतुसत्यव्रतोराजाज्ञानविज्ञानसंयुतः विष्णोःप्रसादात्क
ल्पेऽस्मिन्आसीद्वैवस्वतोमनुः ५८ सत्यव्रतस्यराजर्षेर्मायामत्स्यस्यशार्ङ्गिणः संवादंमहदाख्यानंश्रुत्वामुच्येतकिल्बिषात् ५९ अ
वतारोहरेर्योऽयंकीर्तयेदन्वहंनरः संकल्पास्तस्यसिद्ध्यंतिसयातिपरमांगतिम् ६० प्रलयपयसिधातुःसुप्तशक्तेर्मुखेभ्यःश्रुतिगणम
पनीतंप्रत्युपादत्तहत्वा दितिजमकथयद्योब्रह्मसत्यव्रतानांतमहमखिलहेतुंजिह्ममीनंनतोऽस्मि ६१ इतिश्रीभागवतेम-
हापुराणेअष्टमस्कंधेमत्स्यावतारचरितानुवर्णनंनामचतुर्विंशोऽध्यायः २४ ७ ७ ७ ७

रेरवतारस्तंयःप्रकीर्तयेत् ६० सत्यव्रतानांसत्यव्रतस्यऋषीणांचछत्रिणोगच्छंतीतिवल्लिंगसमवायाद्बहुवचनम् जिह्ममीनंमायामत्स्यम् ६१
इतिश्रीभागवतेमहापुराणेअष्टादशसाहस्र्यांसंहितायामष्टमस्कंधेश्रीधरस्वामिविरचितायांश्रीभागवतभावार्थदीपिकायांचतुर्विंशोऽध्यायः २४
समाप्तोयंस्कंधः श्रीगोपालकृष्णायश्रीवेदव्यासायश्रीवामनायनमः ७ ७ ७ ७ ७

॥ इतिश्रीमद्भागवतअष्टमस्कंधःसमाप्तः ॥

[OrderDescription]
,CREATED=17.03.20 16:06
,TRANSFERRED=2020/03/17 at 16:19:52
,PAGES=65
,TYPE=STD
,NAME=S0002969
,Book Name=M-2754-SHRIMAD BHAGWAT SKANDH ASHTAM
,ORDER_TEXT=
,[PAGELIST]
,FILE1=00000001.TIF
,FILE2=00000002.TIF
,FILE3=00000003.TIF
,FILE4=00000004.TIF
,FILE5=00000005.TIF
,FILE6=00000006.TIF
,FILE7=00000007.TIF
,FILE8=00000008.TIF
,FILE9=00000009.TIF
,FILE10=00000010.TIF
,FILE11=00000011.TIF
,FILE12=00000012.TIF
,FILE13=00000013.TIF
,FILE14=00000014.TIF
,FILE15=00000015.TIF
,FILE16=00000016.TIF
,FILE17=00000017.TIF
,FILE18=00000018.TIF
,FILE19=00000019.TIF

FILE20=00000020.TIF
,FILE21=00000021.TIF
,FILE22=00000022.TIF
,FILE23=00000023.TIF
,FILE24=00000024.TIF
,FILE25=00000025.TIF
,FILE26=00000026.TIF
,FILE27=00000027.TIF
,FILE28=00000028.TIF
,FILE29=00000029.TIF
,FILE30=00000030.TIF
,FILE31=00000031.TIF
,FILE32=00000032.TIF
,FILE33=00000033.TIF
,FILE34=00000034.TIF
,FILE35=00000035.TIF
,FILE36=00000036.TIF
,FILE37=00000037.TIF
,FILE38=00000038.TIF
,FILE39=00000039.TIF
,FILE40=00000040.TIF
,FILE41=00000041.TIF
,FILE42=00000042.TIF
,FILE43=00000043.TIF
,FILE44=00000044.TIF
,FILE45=00000045.TIF
,FILE46=00000046.TIF
,FILE47=00000047.TIF

FILE48=00000048.TIF
,FILE49=00000049.TIF
,FILE50=00000050.TIF
,FILE51=00000051.TIF
,FILE52=00000052.TIF
,FILE53=00000053.TIF
,FILE54=00000054.TIF
,FILE55=00000055.TIF
,FILE56=00000056.TIF
,FILE57=00000057.TIF
,FILE58=00000058.TIF
,FILE59=00000059.TIF
,FILE60=00000060.TIF
,FILE61=00000061.TIF
,FILE62=00000062.TIF
,FILE63=00000063.TIF
,FILE64=00000064.TIF
,FILE65=00000065.TIF
,